

De start van de gezinsvorming bij de Turkse en Marokkaanse tweede generatie in het Vlaamse Gewest

Een analyse op basis van Rijksregistergegevens

Martine Corijn
Edith Lodewijckx

Studiedienst van de Vlaamse Regering

Vlaamse overheid

De start van de gezinsvorming bij de Turkse en Marokkaanse tweede generatie in het Vlaamse Gewest

Een analyse op basis van Rijksregistergegevens

Martine Corijn & Edith Lodewijckx

Samenstelling
Diensten voor het Algemeen
Regeringsbeleid
Studiedienst van de Vlaamse Regering

Martine Corijn & Edith Lodewijckx

Leescomité
Josée Lemaître, Edwin Pelfrene, prof. H. de Valk (VUB)

Verantwoordelijke uitgever
Josée Lemaître
Administrateur-generaal
Boudewijnlaan 30 - bus 23
1000 Brussel

Lay-out cover
Diensten voor het Algemeen
Regeringsbeleid
Communicatie
Patricia Van Dichel

Druk
Drukkerij Hendrix NV

Depotnummer
D/2009/3241/485

Bestellingen
<http://publicaties.vlaanderen.be>
telefonisch via het gratis nummer 1700
(elke werkdag van 9 tot 19 uur)

INHOUDSTAFEL

1. Onderzoeksvraag en beleidsrelevantie	1
2. Gegevensbestand en definities van herkomst en migrantengeneratie	4
2.1. Het gegevensbestand	4
2.2. Definitie van herkomst	5
2.3. Definitie van migrantengeneratie	6
2.4. De onderzoekspopulatie	7
3. Het ouderlijke huis verlaten	10
3.1. Ervaring met onafhankelijk wonen	10
3.2. Bij de ouders wonen	11
3.3. Samengevat	13
4. Partnerkeuze	15
4.1. Type partner	15
4.2. De keuze voor een Belgische partner en de keuze voor een huwelijksmigrant	17
4.3. Samengevat	18
5. Samenwonen met een partner	21
5.1. Ervaring met het samenwonen met een partner	21
5.2. Gehuwd samenwonen: in een eigen huishouden of bij de (schoon)ouders	23
5.3. Timing van het eerste huwelijk.....	24
5.4. Samengevat	27
6. Samenwonen met kinderen	29
6.1. Samenwonen met kinderen.....	29
6.2. Samenwonen met partner én kinderen	29
6.3. Type ouderschap.....	31
6.4. Samengevat	32
7. Niet meer samenwonen met de huwelijkspartner	33
7.1. Ontbinding van het eerste huwelijk.....	33
7.2. Leefvorm na een echtscheiding	35
7.3. Samengevat	36
8. Alleenwonen en inwonen bij familie	38
8.1. Alleenwonen	38
8.2. Inwonen bij familie of samenwonen met vrienden.....	38
8.3. Samengevat	40
9. Besluit en aandachtspunten voor het beleid	41
Literatuur	45
Bijlage A	51
Bijlage B	54
Lijst van tabellen	55
Lijst van figuren	55

1. Onderzoeksvraag en beleidsrelevantie

België kende in de jaren 60 een instroom van arbeidsmigranten vanuit Turkije en Marokko. Deze 'gastarbeiders' vestigden zich voornamelijk in het Vlaamse Gewest en in Brussel (CGKRB, 2009). Bij hun aankomst waren de meeste Turkse mannen gehuwd, de meeste Marokkaanse mannen waren ongehuwd (Surkyn & Reniers, 1996; Reniers, 2000). Na de arbeidsmigratiestop in 1974 volgde een fase van migratie in het kader van de mogelijkheden tot gezinshereniging en tot gezinsvorming (CGKRB, 2008). Hierdoor kwamen aanvankelijk vooral echtgenotes, maar ook kinderen en andere familieleden naar ons land (Lesthaeghe, 1997, 2000a, 2000b). Na verloop van tijd waren de bestaande gezinnen herenigd en restte nog enkel de mogelijkheid tot gezinsvorming via een huwelijksmigratie (Lievens, 1996, 2000; Poulain & Perrin, 2002; Corijn & Lodewijckx, 2009a). De kinderen van de Turkse en Marokkaanse arbeidsmigranten en uitzonderlijk zelfs de kleinkinderen van de allereerste oudere (en nu dus oudste) arbeidsmigranten, die in ons land zijn blijven wonen, hebben de voorbije jaren de leeftijd bereikt om hun eigen relatie- en gezinsvorming op te starten.

De meeste huidige jongvolwassenen van Turkse en Marokkaanse herkomst zijn in ons land geboren; zij worden de tweede (of derde) generatie genoemd. Een kleinere groep van de huidige jongvolwassenen is als kind met de ouder(s) vanuit Marokko of Turkije naar België gemigreerd. Aangezien ongeveer de helft van de jongvolwassenen van Turkse en Marokkaanse herkomst die in ons land is geboren en/of opgegroeid, huwt met een partner die in Turkije of Marokko woont, komt nog steeds jaarlijks een groep huwelijksmigranten ons land binnen (Lodewyckx & Geets, 2006; Yalçın e.a. 2006).

Het proces van de aanvang van de relatie- en gezinsvorming omvat een aantal belangrijke stappen zoals het verlaten van het ouderlijke huis, het kiezen van een partner, het gaan samenwonen met een partner, het huwen en het krijgen van een eerste kind (Corijn, 1995; Liefbroer e.a., 1996; Corijn & Klijzing, 2001; Sironi, 2009). Dit proces van de eigen relatie- en gezinsvorming start in het ouderlijke huis. Jongvolwassenen zijn omringd door uiteenlopende (sub)culturen inzake relaties en gezinnen (Granovetter, 1983; de Valk & Billari, 2007; Huschek e.a., 2008, 2009). Jongvolwassenen van Turkse en Marokkaanse herkomst hebben ervaring met de tradities en waarden van hun eigen cultuur zoals vormgegeven in ons land en zoals geldig in hun land van herkomst. Bovendien weten ze hoe hun ouders en familieleden zijn omgegaan met de gebruiken en waarden inzake gezinsvorming in hun land van herkomst en in onze samenleving. De jongvolwassenen van Turkse en Marokkaanse herkomst die in ons land wonen, kiezen en realiseren de vorming van een eigen gezin omringd door leeftijdsgenoten met eenzelfde herkomst alsook door leeftijdsgenoten met een Belgische of een andere herkomst. De herkomstgenoten kunnen daarenboven een analoge of een totaal andere migratiegeschiedenis hebben.

Jongvolwassenen zetten de eerste stappen van hun relatie- en gezinsvorming op uiteenlopende tijdstippen. Er zijn nog steeds jonge vrouwen en mannen die zeer vroeg huwen; er zijn er die zeer laat huwen of zelfs nooit zullen huwen. Jongvolwassenen zetten de stappen uit de relatie- en gezinsvorming ook niet allen in eenzelfde volgorde (Marini, 1984; de Valk, 2006). Sommigen verlaten het ouderlijke huis op het moment van hun huwelijk; anderen blijven na hun huwelijk nog een tijd bij de ouders inwonen; nog anderen huwen pas jaren nadat ze het ouderlijke huis hebben verlaten (Corijn, 1995).

Eerder werden kenmerken van gezinsvormende migratie, alsook van het huwelijks- en vruchtbaarheidspatroon bij Turken en Marokkanen beschreven, zoals waargenomen in het begin van de jaren 90 in ons land (zie Lesthaeghe, 1996). In diezelfde publicatie kwam ook de kindervens, anticonceptie en abortus bij Turkse en Marokkaanse vrouwen aan bod. Meer recent werd berekend hoeveel twintigers van Turkse en Marokkaanse herkomst al gehuwd waren (op 1.1.1998) (Poulain & Perrin, 2002). In deze SVR-studie willen we de volgende vraag beantwoorden: *Hoe verliep rond de eeuwwisseling de start van de relatie- en gezinsvorming van de Turkse en Marokkaanse tweede generatie?* Wat is de timing van die start en welk pad volgt men? Behield de tweede generatie Turken en Marokkanen hierbij meer de tradities van hun ouders of hun land van herkomst of ging ze steeds meer de weg volgen van de Belgische leeftijdsgenoten? Het antwoord zal enkel betrekking hebben op de jongvolwassenen die in het Vlaamse Gewest wonen.

Groepen van vreemde herkomst kunnen worden opgedeeld naargelang ze al dan niet naar ons land zijn gemigreerd. Als ze niet gemigreerd zijn, zijn ze in ons land geboren. Sinds het midden van de jaren 80 worden jaarlijks in het Vlaamse Gewest ongeveer 1.500 kinderen van Turkse herkomst en 1.500 kinderen van Marokkaanse herkomst geboren; dit aantal neemt langzaam toe (Corijn & Lodewijckx, 2009a). Strikt genomen zijn ze geen migranten; het zijn wel groepen die ontstaan ten gevolge van migraties (CGKRB, 2009). Groepen van vreemde herkomst die wel gemigreerd zijn, kunnen verder worden opgedeeld naargelang de leeftijd waarop ze dit deden omdat dit samenhangt met de duur van de periode waarin ze in de ene en/of de andere cultuur zijn opgegroeid (Lesthaeghe, 1997, 2000a, 2000b). We focussen ons in deze studie in de eerste plaats op de start van de gezinsvorming van jongvolwassenen van Turkse of Marokkaanse herkomst die in ons land zijn geboren; *de tweede (en derde) generatie* genoemd. We vergelijken hun patroon met dit van de Belgische jongvolwassenen. Ongeveer de helft van de jongvolwassenen van Turkse en Marokkaanse herkomst die in België zijn opgegroeid, huwen met een partner die in Turkije of Marokko woont. Waar mogelijk brengen we ook deze *huwelijksmigranten* in beeld omdat sinds de jaren 70 jaarlijks ongeveer 1.000 jongvolwassenen 'nieuwkomers' vanuit Turkije en 1.000 vanuit Marokko ons land binnenkomen naar aanleiding van een huwelijk.

De resultaten van onze studie vormen een belangrijke input voor diverse aspecten van het Vlaamse en het federale beleid. Het recht om te huwen is een fundamenteel recht. De huwelijkspartnerkeuze van de Turken en Marokkanen in ons land heeft geleid en leidt echter tot ontwikkelingen die het beheren van de migratie vanuit het buitenland onder spanning zet. Blijvend nieuwe huwelijksmigranten het land binnen laten komen vergt ook een standpunt en/of een aanpak vanuit het beleid inzake de *maatschappelijke integratie of inburgering* (zie de discussies in de media in oktober 2009). Caestecker (2005) stelde eerder al de vraag: 'Huwelijksmigratie, een zaak van de overheid?' De partnerkeuze van de aangroeiende groep tweede generatie jongvolwassenen van Turkse en Marokkaanse herkomst zal in de toekomst sterk de omvang van de instroom van huwelijksmigranten bepalen. Als de tweede generatie hoofdzakelijk blijft huwen met partners die vanuit Turkije en Marokko naar ons land komen, dan bestendigt zich een noodzaak aan de maatschappelijke integratie en inburgering van deze nieuwkomers in ons land. Als de tweede generatie echter hoofdzakelijk zou gaan huwen met herkomstgenoten die ook in ons land zijn geboren of er hoofdzakelijk zijn opgegroeid, dan handhaven deze echtparen zich wellicht gemakkelijker binnen hun eigen subcultuur; dit kan zowel voor- als nadelen hebben inzake maatschappelijke integratie. Als de Turkse en Marokkaanse tweede generatie hoofdzakelijk zou gaan huwen met partners van Belgische herkomst, dan ontstaan voor deze naar herkomst gemengde huwelijken nieuwe kansen en uitdagingen voor een maatschappelijke integratie.

De keuzes van jongvolwassenen bij het opstarten van hun eigen huishoudvorming hebben implicaties voor het *huisvestingsbeleid*, en meer specifiek voor een huisvestingsbeleid gericht op startende huishoudens. Als jongvolwassenen de voorkeur hebben om (tijdelijk) alleen te wonen, dan kunnen ze die wens enkel maar realiseren als ze hiertoe geschikte en betaalbare huisvesting vinden. Als de eigen culturele tradities vergen dat men na het huwelijk (tijdelijk) bij de (schoon)ouders blijft wonen, dan kan dit maar als de huisvesting dit toelaat. De traditie van het gehuwd inwonen bij de (schoon)ouders geeft aan de intergenerationele relaties ook een andere dimensie: samenleven met, zorgen voor en zorg krijgen van (groot)ouders en (klein)kinderen binnen eenzelfde huishouden. Een dimensie die kan verrekend worden in het *welzijnsbeleid*.

Jongvolwassenen vormen bij hun intrede op de arbeidsmarkt een preciaire leeftijdsgroep. Dit geldt in het bijzonder voor jongeren van vreemde herkomst (Vandezande e.a., 2008). Een moeizame intrede heeft implicaties voor de realisatie van de wensen inzake relatie- en gezinsvorming. De kwetsbare situatie van jongvolwassenen wordt nog groter als de start van hun relatie- en gezinsvorming mislukt zoals bij een verbreking van een partnerrelatie. Ontbindingen van huwelijken op jonge leeftijd hangen doorgaans samen met een te jonge huwelijksleeftijd. Bij personen van vreemde herkomst speelt ook de aard van hun partnerkeuze een belangrijke rol in de kans op een echtscheiding (Corijn & Lodewijckx, 2009b). Vooral huwelijksmigranten vormen een kwetsbare groep; ze zijn niet enkel nieuw in onze cultuur, maar hebben doorgaans ook geen sterk sociaal weefsel rondom zich. Informatie over echtscheidings- en andere risico's in migratiehuwelijken en in naar herkomst

gemengde huwelijken moet via vormingsinitiatieven worden verspreid. Het *welzijnsbeleid* moet oog hebben voor de zwakke positie van de huwelijksmigranten wiens belangen doorgaans niet verdedigd worden.

Aangezien heden ten dage de meeste jongvolwassenen (meer dan 80%) van Turkse en Marokkaanse herkomst die in ons land zijn geboren (vaak sinds hun geboorte) de Belgische nationaliteit hebben, zijn ze bij differentiaties naar nationaliteit in de officiële bevolkingstatistieken niet als aparte groep zichtbaar (ADSEI, diverse jaargangen; CGKRB, 2008; Corijn & Lodewijckx, 2009a, 2009b). Hun huwelijksaantallen en hun huwelijksleeftijden zitten verborgen in de cijfers van de Belgen. Toch is het vanuit het perspectief van een integratiebeleid bijzonder relevant om te weten hoe zowel de 'nieuwe' Belgen als de niet-Belgen van Turkse en Marokkaanse herkomst vormgeven aan hun gezinsvorming. We nemen daarom de herkomst en de migrantengeneratie als invalshoek in onze analyses en niet de huidige nationaliteit.

In de sociaal-demografische literatuur omtrent de overgang naar volwassenheid wordt doorgaans ook een beeld geschetst van stappen zoals het beëindigen van de studies en het intreden op de arbeidsmarkt, naast een overzicht van de diverse stappen van de aanvang van de relatie- en gezinsvorming (Corijn, 1995; Liefbroer e.a., 1996; Corijn & Klijzing, 2001; Sironi, 2009). De opleiding, de intrede op de arbeidsmarkt en de tewerkstelling van de tweede generatie komen uitgebreid aan bod in het Europese TIES-project (The Integration of the European Second Generation) waar ook België aan deelneemt (Crul & Heering, 2008). Omdat migratie en de daarmee gerelateerde integratie hoofdzakelijk stedelijke fenomenen zijn, richt dit project zich op migranten van de tweede generatie die in Europese grootsteden wonen. De opleidings- en tewerkstellingspositie van de Turkse en Marokkaanse tweede generatie in Antwerpen en Brussel is in het kader van dit project uitgebreid beschreven (Vandezande e.a., 2008); de partnerkeuze werd recent geanalyseerd (Hartung e.a., 2009). De start van het samenwonen met een partner van deze tweede generatie in Antwerpen en Brussel komt ook aan bod in de context van een internationaal vergelijkende studie van Huschek e.a. (2009). Aspecten van de context waarin heden ten dage de overgang naar volwassenheid van de Turkse en Marokkaanse tweede generatie plaatsvindt, komen aan bod in twee recente studies van de Koning Boudewijnstichting (2007, 2009a) waarin kenmerken en opinies van Belgische Turken en Belgische Marokkanen worden besproken.

In dit rapport beschrijven we in hoofdstuk 2 de aard van het beschikbare gegevensbestand en bakenen we enkele definities af. In de hoofdstukken 3 tot 8 worden de resultaten van het eigen onderzoek voorgesteld. In een derde hoofdstuk bespreken we het verlaten van het ouderlijke huis. Alvorens in een vijfde hoofdstuk het samenwonen met de partner te analyseren, beschrijven we in het vierde hoofdstuk de partnerkeuze van de jongvolwassenen. In een zesde hoofdstuk geven we aan hoeveel jongvolwassenen al met kinderen samenwonen. In een zevende hoofdstuk komt de ontbinding van het huwelijk ter sprake. We schenken in een achtste hoofdstuk aandacht aan het alleenwonen en aan het inwonen bij familie van jongvolwassenen. Elk hoofdstuk wordt afgerond met een samenvatting, waarbij de resultaten in een wat ruimer perspectief worden geplaatst. We sluiten dit rapport af met aandachtspunten voor het beleid.

2. Gegevensbestand en definities van herkomst en migrantengeneratie

In dit hoofdstuk stellen we eerst kort het gebruikte gegevensbestand voor (2.1.). We bakenen vervolgens de termen herkomst (2.2.) en migrantengeneratie (2.3.) af. Nadien wordt in 2.4. de onderzoekspopulatie voor deze studie beschreven.

2.1. Het gegevensbestand

De gestelde onderzoeksvraag wordt in deze studie beantwoord aan de hand van gegevens uit een Rijksregisterbestand. Het voormalige Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie (CBGS) kocht in 2004 een volledig geanonimiseerd gegevensbestand waarin van alle personen wonend in het Vlaamse Gewest - ingeschreven in het bevolkings- of vreemdelingenregister op 1.1.2004 - alle veranderingen in de burgerlijke staat (type en maand/jaar van de verandering) zijn opgenomen. Van deze personen zijn tevens elementen van hun migratiegeschiedenis (maand/jaar van eerste inschrijving in België) en hun nationaliteit (oudste en huidige nationaliteit) gekend. Bovendien was voor elke persoon het nummer gekend van het huishouden waartoe hij/zij behoorde op 1.1.2004, alsook zijn/haar verwantschap met de referentiepersoon van dit huishouden. Hierdoor is het mogelijk om voor elke persoon de samenstelling van het huishouden waartoe hij/zij behoort en zijn/haar positie in dit huishouden te achterhalen (Lodewijckx & Deboosere, 2008). Informatie over personen die op 1.1.2004 in het Vlaamse Gewest woonden maar omwille van administratieve en/of andere redenen nog niet waren ingeschreven in het Rijksregister ontbreekt. Dit betreft vaak huwelijksmigranten (zie verder). Een uitgebreidere beschrijving van de mogelijkheden en beperkingen van dit gegevensbestand werd eerder gegeven (Corijn, 2005; Lodewijckx 2007; Corijn & Lodewijckx, 2009a).

Een belangrijk pluspunt van dit gegevensbestand is dat het de gehele populatie woonachtig in het Vlaamse Gewest op 1.1.2004 omvat, waardoor er geen problemen inzake de veralgemening van de resultaten optreden. Surveys bij personen van vreemde herkomst omvatten in ons land doorgaans relatief weinig respondenten (570 Marokkaanse en 570 Turkse jongvolwassenen in de Belgische TIES-studie in Antwerpen en Brussel; 400 Turkse en 400 Marokkaanse personen uit gans België in de studies van de Koning Boudewijnstichting).

Een belangrijk minpunt van ons gegevensbestand is echter dat het slechts weinig kenmerken van de personen omvat. De geregistreerde veranderingen betreffen de burgerlijke staat. Het is bijgevolg niet gekend wanneer jongvolwassenen een ongehuwde samenwonenrelatie starten of beëindigen. Zeker voor Belgische jongvolwassenen leidt dit tot een onderschatting van de start van het (ongehuwd of gehuwd) samenwonen met een partner. Enige vertekening van de realiteit ontstaat ook doordat Rijksregistergegevens de officiële situatie betreffen en niet de feitelijke situatie. Partners die al wel feitelijk samenwonen, maar nog officieel bij de ouders zijn ingeschreven of nog niet officieel in ons land zijn ingeschreven, blijven buiten beeld. We zullen dan ook zien dat er een categorie gehuwden van vreemde herkomst is bij wie officieel (nog) geen huwelijkspartner woont. Bovendien zijn kenmerken die doorgaans in wetenschappelijk onderzoek over de overgang naar volwassenheid worden betrokken zoals bv. het opleidingsniveau, de ideologische achtergrond, kenmerken van de ouders of sociale verwevenheid niet in het bestand voorhanden (Corijn & Klijzing, 2001; Huscheck e.a., 2008, 2009; Sironi, 2009).

Om een beeld te schetsen van hoe jongvolwassenen heden ten dage vormgeven aan de start van hun gezinsvorming, selecteren we uit het volledige Rijksregisterbestand de groep van personen wonend in het Vlaamse Gewest die werden geboren in de jaren 1974-87. Deze mannen en vrouwen waren op 1.1.2004 immers *16 tot 29 jaar* oud (figuur 2.1). Leeftijd 16 is de leeftijd vanaf wanneer - zeker vroeger voor vrouwen van Turkse en Marokkaanse herkomst - de kans bestond dat ze in het huwelijk traden (Lesthaeghe, 1997, 2000a, 2000b). Tot 2004 was de wettelijke minimale huwelijksleeftijd voor meisjes in Turkije en Marokko 15 jaar. Leeftijd 29 is de leeftijd waarop de meeste jongvolwassenen het ouderlijke huis hebben verlaten en aldus een eigen huishouden hebben gevormd.

2.2. Definitie van herkomst

In ons land steeg de bevolking met een niet-Belgische nationaliteit van 3,0% in 1970 tot 8,9% in 2006 (ADSEI). In diezelfde periode steeg het aandeel personen dat niet in België was geboren van 9,4% naar 12,1% en steeg het aandeel personen met een niet-Belgische nationaliteit bij de geboorte van 11,7% tot 15,9%. Er wonen heden ten dage in ons land meer personen van Turkse en Marokkaanse herkomst met de Belgische nationaliteit dan personen met de Turkse/Marokkaanse nationaliteit¹ (CGKRB, 2008). De huidige Belgische nationaliteit van een persoon verbergt steeds meer een variatie in sociaal-culturele achtergrond (zie Corijn & Lodewijckx, 2009a). Daarom werken we in deze studie niet met het kenmerk (huidige) nationaliteit maar met het kenmerk herkomst.

We brengen de aanvang van de gezinsvorming in beeld van jongvolwassenen van Turkse en Marokkaanse herkomst. We vergelijken die start met die van jongvolwassenen van Belgische herkomst, strikt genomen jongvolwassenen van Belgische herkomst woonachtig in het Vlaamse Gewest. Jongvolwassenen met een andere herkomst (bv. Italiaanse, Poolse, Afrikaanse) die in het Vlaamse Gewest wonen blijven buiten beeld.

De jongvolwassenen van *Turkse en Marokkaanse herkomst* bakenen we af aan de hand van hun Turkse of Marokkaanse nationaliteit bij hun (eerste) vestiging in België, of indien ze in België zijn geboren, aan de hand van hun Turkse en Marokkaanse nationaliteit bij de geboorte (figuur 2.1). Voor de meeste Turken en Marokkanen die naar België migreerden, is de nationaliteit bij de (eerste) vestiging in België gelijk aan de nationaliteit bij de geboorte. Er zijn echter ook personen van Turkse of Marokkaanse herkomst die in België zijn geboren en bij de geboorte de Belgische nationaliteit kregen. Door een wijziging in de wetgeving inzake nationaliteitsverwerving in 1991 kregen sinds 1992 heel wat kinderen van personen van vreemde herkomst de Belgische nationaliteit bij hun geboorte in België. Door een wetwijziging in 1999 kregen in de periode 2000-02 heel wat minderjarige kinderen van vreemde herkomst 'als gezamenlijk gevolg van een akte van verkrijging' de Belgische nationaliteit omdat hun ouders de Belgische nationaliteit hadden verworven. De personen van Turkse of Marokkaanse herkomst die bij hun geboorte in België de Belgische nationaliteit kregen, zijn niet rechtstreeks te detecteren in het Rijksregisterbestand. Gezien het tijdstip van de wetwijzigingen (1991 en 1999) is deze groep in de leeftijdscategorie van onze studie (geboren in 1974-87) bijzonder klein. We proberen een verkeerde indeling naar herkomst zo klein mogelijk te houden door onze bovenstaande afbakening van herkomst (voor zij die niet meer bij de ouders inwonen) te verruimen (voor zij die nog wel bij de ouders inwonen) (figuur 2.1). We bakenen de herkomst van de jongvolwassenen die nog bij de ouders wonen af aan de hand van hun eigen nationaliteit bij de geboorte. Indien hun nationaliteit de Belgische is, bepalen we hun herkomst aan de hand van de oudste nationaliteit van hun moeder². Van alle kinderen van Turkse herkomst die geboren zijn in 1986 (en 17 jaar zijn per 1.1.2004) had slechts 2% de Belgische nationaliteit bij de geboorte. Bij de kinderen van Marokkaanse herkomst uit dat geboortjaar gaat het om 5% (zie Corijn & Lodewijckx, 2009a). Deze cijfers laten vermoeden dat binnen de 16- tot 29-jarigen een verkeerde indeling naar herkomst erg klein is.

De jongvolwassenen van *Belgische herkomst* zijn deze die in ons land zijn geboren met de Belgische nationaliteit. Indien ze nog bij hun ouders wonen, moet tevens hun moeder de Belgische nationaliteit hebben gehad bij haar geboorte.

We zullen de afgebakende groepen van Turkse en Marokkaanse herkomst omwille van de leesbaarheid van de tekst ook soms de Turken en Marokkanen noemen. Als het om de jongvolwassenen van Belgische herkomst gaat die in het Vlaamse Gewest wonen, zullen we hen gemakshalve de Vlaamse jongvolwassenen noemen. We benadrukken nogmaals dat het

---

¹ Volgens de wetgeving in Marokko kan men niet automatisch de Marokkaanse nationaliteit verliezen, zelfs niet bij het vrijwillig verwerven van een andere nationaliteit. Volgens de wetgeving in Turkije kan men bij het vrijwillig verwerven van een vreemde nationaliteit wel de Turkse nationaliteit verliezen. Het volstaat echter om de toestemming te vragen voor het verwerven van een vreemde nationaliteit en aan te tonen dat men een band met Turkije behoudt om de Turkse nationaliteit niet te verliezen. Elk kind van een Turkse vader of moeder krijgt de Turkse nationaliteit ook wanneer het buiten Turkije wordt geboren (Vanvoorden, 2009). Het Rijksregister registreert slechts één nationaliteit en geeft voorrang aan de Belgische nationaliteit.

² Voor kinderen die bij een alleenstaande vader wonen, gebruiken we de oudste nationaliteit van de vader.

telkens enkel om de groepen Turken, Marokkanen, Belgen gaat die op 1.1.2004 officieel in het Vlaamse Gewest woonden. Turkse en Marokkaanse jongvolwassenen die in het Brusselse Gewest woonden vallen dus buiten beeld. De verschillen inzake relatie- en gezinsvorming, zoals weerspiegeld in de huishoudsamenstelling, tussen de gewesten zijn soms groot en werden recent uitgebreid beschreven (Deboosere e.a., 2009).

Onder de 16- tot 29-jarigen die op 1.1.2004 in het Vlaamse Gewest woonden, zijn er 25.474 jongvolwassenen van Turkse herkomst en 25.898 van Marokkaanse herkomst. De vergelijkingsgroep van Belgische herkomst omvat 858.753 leeftijdsgenoten. De start van de gezinsvorming bij 96.420 jongvolwassenen met een andere vreemde herkomst komt niet in beeld.

2.3. Definitie van migrantengeneratie

De jongvolwassenen van Turkse en Marokkaanse herkomst die in ons land wonen, hebben een uiteenlopende migratiegeschiedenis achter de rug. Men kan een onderscheid maken naargelang de wijze en de leeftijd waarop ze ons land zijn binnengekomen (figuur 2.1 en tabel 2.1). Er zijn diegenen die in België zijn geboren of die vóór de leeftijd van 3 jaar naar ons land zijn gemigreerd. Ze worden doorgaans de *tweede generatie* genoemd (Timmerman e.a., 2003). Het betreft in onze leeftijdsgroep 32.137 personen. Het gaat om kinderen of zelfs kleinkinderen³ van de eerste (arbeids)migranten die (bijna) volledig in ons land zijn opgegroeid. Daarnaast zijn er ook de *huwelijksmigranten*. Er migreerden 10.041 personen geboren in de jaren 1974-87 vanuit Turkije of Marokko naar ons land in het kader van hun eerste huwelijk. Aansluitend bij de gangbare definities wil dit zeggen dat hun migratie plaatsvond in de periode van twee jaar vóór tot twee jaar na hun huwelijk (Lievens, 1996; Lodewyckx & Marynissen, 2006). Deze bruiden en bruidegoms groeiden op in hun land van herkomst en kwamen op (bijna) volwassen leeftijd naar ons land om te huwen. Deze huwelijksmigranten vormen strikt genomen een subgroep van de eerstegeneratiemigranten. Alle andere jongvolwassenen van Turkse en Marokkaanse herkomst brengen we samen in een *restgeneratie*; een samenvoeging van enkele kleinere groepen. Een groep kwam als kind van 3 tot 17 jaar samen met de ouders vanuit Turkije of Marokko naar ons land. Een zeer kleine groep kwam als volwassenen naar België maar buiten de directe context van een huwelijk. Sommigen uit de restgeneratie groeiden zeer korte tijd op in hun land van herkomst; anderen groeiden er zeer lange tijd op. Het gaat om 9.185 personen.

---

³ In dit geval behoren ze strikt genomen tot de derde generatie.

Figuur 2.1 De onderzoekspopulatie (grijs gemarkeerd) geselecteerd uit de totale populatie woonachtig in het Vlaamse Gewest op 1.1.2004

16- tot 29-jarigen (geboren in 1974-87)	<i>Belgische herkomst</i>	
	* indien niet meer bij de ouders inwonend: Belgische nationaliteit bij geboorte	
	* indien nog bij de ouders inwonend: Belgische nationaliteit bij geboorte én moeder met Belgische nationaliteit bij haar geboorte	
	<i>Turkse herkomst</i>	<i>Tweede generatie</i> geboren in België of gemigreerd op de leeftijd van 0-2 jaar
	* indien niet meer bij de ouders inwonend: Turkse nationaliteit bij geboorte of bij eerste vestiging in België	<i>Huwelijksmigranten</i> gemigreerd in de context van een huwelijk
	* indien nog bij de ouders inwonend: Turkse nationaliteit bij geboorte of bij eerste vestiging in België OF Belgische nationaliteit bij geboorte én moeder met Turkse nationaliteit bij haar geboorte	<i>Restgeneratie</i> gemigreerd na de leeftijd van 3 jaar als kind of als volwassene buiten de context van een huwelijk
	<i>Marokkaanse herkomst</i>	
	* indien niet meer bij de ouders inwonend: Marokkaanse nationaliteit bij geboorte of bij eerste vestiging in België	
	* indien niet meer bij de ouders inwonend: Marokkaanse nationaliteit bij geboorte of bij eerste vestiging in België OF Belgische nationaliteit bij geboorte én moeder met Marokkaanse nationaliteit bij haar geboorte	
	<i>Andere herkomst</i>	

2.4. De onderzoekspopulatie

Binnen de totale populatie van 16- tot 29-jarigen van Turkse, Marokkaanse en Belgische herkomst woonachtig in het Vlaamse Gewest op 1.1.2004 bakenen we de onderzoekspopulatie voor deze studie af (grijs gemarkeerd in figuur 2.1 en in tabel 2.1).

Bij de mannen van Turkse of Marokkaanse herkomst die in de jaren 1984-87 werden geboren (16- tot 19-jarigen op 1.1.2004) zijn er respectievelijk 8 op 10 en bijna 9 op 10 van de *tweede generatie*. Bij de vrouwen liggen deze aandelen iets lager (7 en 8 op 10). Met andere woorden, de meerderheid van de 16- tot 19-jarigen van Turkse of Marokkaanse herkomst die in het Vlaamse Gewest wonen, is in ons land geboren of kort na de geboorte in ons land komen wonen. Bij de mannen en vrouwen van Turkse of Marokkaanse herkomst die in de jaren 1974-78 werden geboren (25- tot 29-jarigen op 1.1.2004) daalt het aandeel van de tweede generatie tot ongeveer 50%. Deze daling wordt veroorzaakt door het feit dat op deze leeftijd de groep anders is samengesteld. Naast de tweede generatie zijn er op die leeftijd heel wat nieuwe migranten in het kader van een huwelijk (huwelijksmigranten) ons land binnengekomen. De *restgeneratie* vormt op alle leeftijden een minderheidsgroep.

Tabel 2.1 De populatie van jongvolwassenen en de onderzoekspopulatie (grijs gemarkeerd), naar leeftijd, herkomst, migrantengeneratie en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (in %)

Leeftijd op 1.1.2004 Geboortejaar	16- tot 19-jarigen 1984-87			20- tot 24-jarigen 1979-83			25- tot 29-jarigen 1974-78		
	B	M	T	B	M	T	B	M	T
Mannen									
Tweede generatie		88,2	81,5		79,9	70,1		52,4	51,4
Huwelijksmigrant		0,2	1,3		7,1	17,8		27,6	35,9
Restgeneratie		11,5	17,2		13,0	12,1		20,0	12,7
<i>Aantal (=100%)</i>	<i>121.833</i>	<i>3.400</i>	<i>3.053</i>	<i>161.433</i>	<i>4.506</i>	<i>4.710</i>	<i>156.367</i>	<i>4.815</i>	<i>5.020</i>
Vrouwen									
Tweede generatie		83,4	75,3		70,3	62,9		57,1	53,6
Huwelijksmigrant		4,9	9,5		20,4	27,4		25,6	34,0
Restgeneratie		11,7	15,2		9,3	9,7		17,0	12,5
<i>Aantal (=100%)</i>	<i>115.703</i>	<i>3.393</i>	<i>2.941</i>	<i>153.263</i>	<i>5.022</i>	<i>5.036</i>	<i>150.154</i>	<i>4.762</i>	<i>4.714</i>

B: Belgische herkomst M: Marokkaanse herkomst T: Turkse herkomst
Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Huwelijksmigratie vanuit Turkije en Marokko bleef doorheen de jaren een belangrijke vorm van migratie naar ons land (Lievens, 1996; Lodewyckx & Marynissen, 2006; Yalçin e.a., 2006). Zowat 40% van de gehuwde personen (geboren sinds 1950) van Turkse en Marokkaanse herkomst in het Vlaamse Gewest zijn huwelijksmigranten (Corijn & Lodewyckx, 2009a, 2009b). Sinds de jaren 80 werd huwelijksmigratie zelfs het enige kanaal om vanuit Turkije of Marokko ons land binnen te komen. In onze afgebakende leeftijdsgroep vervoegen *huwelijksmigranten* vanaf leeftijd 16 door hun immigratie de andere migrantengeneraties. Bij vrouwen van Turkse herkomst bedraagt het aandeel huwelijksmigranten bij de 16- tot 19-jarigen al bijna 10%; het loopt op tot 34% bij de 25- tot 29-jarigen. Hun aandeel zal nog stijgen naarmate meer Turkse en Marokkaanse jongvolwassenen huwen met een huwelijksmigrant. Deze huwelijksmigranten doen de groep van jongvolwassenen van Turkse en Marokkaanse herkomst in ons land dus sterk aangroeien. Zonder deze huwelijksmigranten zouden er bv. slechts 3.218 Turkse en 3.486 Marokkaanse 25- tot 29-jarige mannen in het Vlaamse Gewest wonen in plaats van respectievelijk 4.815 en 5.020.

Bij de bespreking van onze resultaten zullen we enkele reeds beschikbare gegevens over de Turkse en Marokkaanse tweede generatie (enkel 18- tot 35-jarigen) uit het TIES-project in ons land (enkel respondenten uit Antwerpen en Brussel) en in Nederland (enkel respondenten uit Amsterdam en Rotterdam) ter sprake brengen. In onze leeftijdsgroep die in het Vlaamse Gewest woont, blijkt 35% van de tweede generatie van Turkse herkomst en 47% van deze van Marokkaanse herkomst in de grootsteden Antwerpen en Gent te wonen. Jongvolwassenen van Turkse en Marokkaanse herkomst die in Brussel wonen, blijven in onze studie jammer genoeg volledig buiten beeld. De Belgische TIES-studie stelt aanzienlijke verschillen vast tussen de tweede generatie Turken en Marokkanen in Antwerpen en in Brussel (Vandezande e.a., 2008, 2009; Hartung e.a., 2009).

Om de relevantie van het kenmerk herkomst tegenover het kenmerk huidige nationaliteit te illustreren geven we in tabel 2.2 aan welke de huidige nationaliteit (op 1.1.2004) is van de twee vreemde herkomstsgroepen en hun onderscheiden migrantengeneraties. Globaal genomen hebben de meeste 16- tot 29-jarigen van Turkse en Marokkaanse herkomst de Belgische nationaliteit (71%). Het aandeel 'nieuwe Belgen' ligt steeds iets hoger bij jongvolwassenen van Turkse herkomst (74%) dan bij die van Marokkaanse herkomst (69%). Opgesplitst naar leeftijd varieert het aandeel met de Belgische nationaliteit van 56% tot 86%. Het aandeel met de Belgische nationaliteit varieert echter ook sterk naargelang de migrantengeneratie; bij de 25- tot 29-jarige mannen gaat dit aandeel bv. van 19% tot 93%.

Tabel 2.2 Jongvolwassenen van Turkse en Marokkaanse herkomst met Belgische nationaliteit naar leeftijd, migrantengeneratie en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (in %)
(onderzoekspopulatie grijs gemarkeerd)

Leeftijd op 1.1.2004 Geboortejaar	16- tot 19-jarigen 1984-87		20- tot 24-jarigen 1979-83		25- tot 29-jarigen 1974-78	
	M	T	M	T	M	T
Mannen						
Tweede generatie	84,9	93,5	83,2	93,3	79,3	91,8
Huwelijksmigrant	*	*	5,3	8,8	18,8	34,2
Restgeneratie	37,3	56,4	39,0	61,4	44,4	60,5
<i>Totaal</i>	<i>79,2</i>	<i>85,9</i>	<i>71,9</i>	<i>74,4</i>	<i>55,7</i>	<i>67,2</i>
Vrouwen						
Tweede generatie	84,0	93,2	91,9	96,9	92,8	96,2
Huwelijksmigrant	1,2	0,7	4,9	12,5	22,2	37,9
Restgeneratie	36,1	55,2	50,7	70,0	57,8	65,3
<i>Totaal</i>	<i>74,3</i>	<i>78,7</i>	<i>70,3</i>	<i>71,1</i>	<i>68,7</i>	<i>72,5</i>

* te kleine aantallen om % te berekenen

M: Marokkaanse herkomst T: Turkse herkomst

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

De hoogste aandelen van jongvolwassenen van Turkse en Marokkaanse herkomst met de Belgische nationaliteit vinden we bij de jongste leeftijdsgroep. Van alle 16- tot 19-jarige mannen van Marokkaanse of Turkse herkomst heeft respectievelijk 79% en 86% de Belgische nationaliteit. Bij de 25- tot 29-jarige mannen bedraagt dit respectievelijk 56% en 67%. Dit geringere aandeel ontstaat vooral omdat in deze leeftijdsgroep de samenstelling naar migrantengeneratie geheel anders is (met name meer huwelijksmigranten). Op alle leeftijden hebben meer dan 8 op 10 Turken en Marokkanen van de tweede generatie de Belgische nationaliteit. De 20- tot 24-jarige Turkse vrouwen van de tweede generatie hebben zelfs bijna allemaal de Belgische nationaliteit (97%). Huwelijksmigranten hebben zelden (al) de Belgische nationaliteit, hoewel velen huwen met een partner uit hetzelfde land van herkomst die de Belgische nationaliteit (al) heeft. Bij de Turkse huwelijksmigranten benadert het aandeel met de Belgische nationaliteit op de leeftijd van 25-29 jaar 1 op 3; bij de Marokkaanse 1 op 5. De heterogene restgeneratie heeft doorgaans vaker de Belgische nationaliteit naarmate ze ouder is. Jonge Turken uit de restgeneratie hebben vaker de Belgische nationaliteit dan Marokkanen uit die groep.

In de jongste leeftijdsgroep hebben mannen van Turkse of Marokkaanse herkomst globaal genomen iets vaker (al) de Belgische nationaliteit dan vrouwen. Op die leeftijd zijn er al huwelijksbruiden maar die hebben nog niet de Belgische nationaliteit. In de oudste leeftijdsgroep hebben globaal genomen vrouwen iets vaker (al) de Belgische nationaliteit dan mannen en dit geldt voor alle migrantengeneraties. Een verklaring hiervoor is niet voor de hand liggend. Zien ouders van jonge vrouwen of jonge vrouwen zelf meer voordelen in een Belgische nationaliteit? Op bevolkingsniveau geldt in ons land dat buitenlandse vrouwen die met een Belg zijn gehuwd iets vaker en sneller de Belgische nationaliteit verkrijgen dan buitenlandse mannen (CGKRB, 2009).

3. Het ouderlijke huis verlaten

Een eerste stap in de aanvang van de eigen gezinsvorming is binnen een West-Europese cultuur doorgaans het verlaten van het ouderlijke huis. Deze stap werd tevens steeds vaker losgekoppeld van het tijdstip van het eerste huwelijk (Cordon, 1997; Billari e.a., 2001; Corijn & Klijzing, 2001; Sironi, 2009). Bij jongeren van Turkse of Marokkaanse herkomst is het verlaten van het ouderlijk huis niet steeds de eerste stap in de eigen gezinsvorming. De voornamelijk Turkse traditie van virilokaliteit houdt in dat men huwt en (tijdelijk) bij de ouders van de echtgenoot inwoont (Lievens, 1996; Timmerman, 1999).

De stap om het ouderlijke huis te verlaten veronderstelt een zekere socio-economische onafhankelijkheid en hangt in die zin ook samen met het verloop van de onderwijsloopbaan en van de intrede op de arbeidsmarkt. In het Vlaamse Gewest verlaten de meeste jongvolwassenen het ouderlijke huis pas nadat ze zijn afgestudeerd; slechts enkelen verlaten officieel het ouderlijke huis om te gaan studeren (Corijn, 1995). De tweede generatie van Turkse herkomst beëindigt de voltijdse studies eerder dan deze van Marokkaanse herkomst. Belgische jongeren beëindigen nog iets later dan de Marokkaanse tweede generatie hun voltijdse studies (Vandezande e.a., 2008). Turkse en Marokkaanse jongeren van de tweede generatie worden bij het verlaten van het voltijds onderwijs vaker geconfronteerd met werkloosheid, en vooral met langdurige werkloosheid, dan Belgische jongeren. Dit geldt vooral voor jonge vrouwen en vooral voor jonge Turkse vrouwen (Vandezande e.a., 2008).

In dit hoofdstuk berekenen we hoeveel jongvolwassenen al ervaring hebben (gehad) met onafhankelijk van de ouders wonen (3.1.). Daarna gaan we na hoeveel jongvolwassenen nog bij de ouders inwonen (3.2.)⁴. We plaatsen in 3.3. onze resultaten in een ruimere context. De specifieke leefvormen waarin de onderzoekspopulatie verbleef op 1.1.2004 worden in bijlage A gegeven; opgedeeld naar leeftijd, herkomstgroep, migrantengeneratie en geslacht.

3.1. Ervaring met onafhankelijk wonen

Hoeveel jongvolwassenen hebben al los van hun ouders of hun schoonouders een eigen huishouden gevormd? We noemen dit hier ervaring met onafhankelijk wonen en kunnen dit afleiden uit de leefvorm van de jongvolwassenen op 1.1.2004. Het is duidelijk dat wie met de partner en/of kinderen een eigen huishouden voert (los van de ouders of de schoonouders) of wie alleenwoont, ervaring heeft met onafhankelijk wonen. We gaan ervan uit dat ongehuwde jongvolwassenen die bij de ouders inwonen nog niet onafhankelijk hebben gewoond. We veronderstellen ook dat gehuwde jongvolwassenen die bij de (schoon)ouders inwonen nog niet onafhankelijk hebben gewoond⁵. We nemen echter aan dat wie gescheiden en verweduwd (weer) bij de ouders inwoont wel ervaring heeft gehad met onafhankelijk wonen⁶; het gaat hier om een zeer kleine groep.

Figuur 3.1 toont het aandeel jongvolwassenen dat op 1.1.2004 op elke leeftijd al ervaring heeft gehad met onafhankelijk wonen, voor mannen en vrouwen afzonderlijk⁷. Globaal genomen stellen we het gekende fenomeen vast: jonge vrouwen hebben op jongere leeftijd al vaker ervaring met onafhankelijk wonen dan jonge mannen (zie ook Corijn, 1995; Billari e.a., 2001; Corijn & Klijzing, 2001; de Graaf & Loozen, 2006; Lodewijckx, 2008; Sironi, 2009).

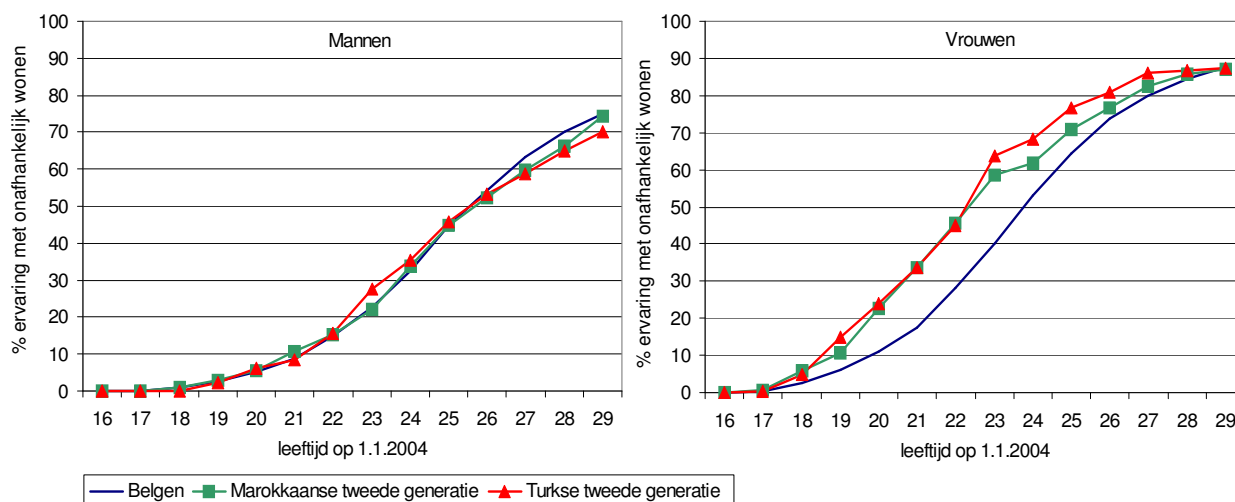
⁴ Het gegevensbestand laat niet toe om het precieze tijdstip waarop jongvolwassenen voor het eerst het ouderlijke huis hebben verlaten in beeld te brengen. Het laat ook niet toe om na te gaan hoe dit tijdstip samenhangt met de reden om dit te doen, met de leefvorm die men op dat moment kiest of hoe het opleidingsniveau bij deze timing een rol speelt (Corijn & Klijzing, 2001; de Graaf & Loozen, 2006; de Valk & de Graaf, 2008).

⁵ De tweede generatie die in een 'ander type huishouden' woont (2,7% Marokkaanse en 1,3% Turkse) is uit de analyse verwijderd omdat we niet kunnen nagaan of ze ervaring hadden met onafhankelijk wonen.

⁶ Het is echter ook mogelijk dat ze nooit het ouderlijke huis hebben verlaten.

⁷ We laten hier de huwelijksmigranten buiten beschouwing omdat zij op het moment van hun huwelijk per definitie hun land en hun ouderlijke huis verlaten.

Figuur 3.1 Ervaring met onafhankelijk wonen, naar leeftijd, herkomst en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (in %)

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Bij mannen stellen we vast dat er inzake ervaring met onafhankelijk wonen op deze leeftijden geen grote verschillen optreden tussen enerzijds de Vlaamse mannen en anderzijds de Marokkaanse en Turkse tweede generatie. Ze hebben allen in dezelfde mate op een bepaalde leeftijd een eigen huishouden opgestart. Op de leeftijd van 25 jaar heeft bijna de helft (45%) van deze mannen al (ooit) onafhankelijk gewoond. Bij vrouwen komen er wel verschillen naar herkomst voor. De Marokkaanse en Turkse vrouwen van de tweede generatie hebben vooral op jongere leeftijd al meer ervaring met onafhankelijk wonen dan de Vlaamse vrouwen. De Vlaamse vrouwen blijven langer bij de ouders wonen en starten dus later met een eigen huishouden. Vanaf leeftijd 23 nemen de Marokkaanse vrouwen een positie in tussen de Turkse en de Vlaamse vrouwen. Op leeftijd 25 heeft 71% van de Marokkaanse vrouwen al onafhankelijk gewoond; dit is meer dan de Vlaamse vrouwen (64%), doch iets minder dan de Turkse vrouwen (77%). Op leeftijd 29 is dit verschil weggewerkt.

Mannen van de Turkse en Marokkaanse tweede generatie volgen dus het tijdschema van de Vlaamse mannen: op leeftijd 29 heeft 30% nog steeds geen ervaring met onafhankelijk wonen. Vrouwen van de Turkse en Marokkaanse tweede generatie lopen voor op het tijdschema van de Vlaamse vrouwen. Maar op leeftijd 29 heeft in elke groep 13% vrouwen nog steeds geen ervaring met onafhankelijk wonen.

3.2. Bij de ouders wonen

Hoeveel jongvolwassenen woonden op 1.1.2004 (nog) bij de ouders in? Net als veel Vlaamse mannen (69%) wonen nog veel Marokkaanse (74%) en Turkse (73%) mannen van de tweede generatie bij de ouders in. Ruim de helft van zowel de Vlaamse vrouwen (58%) als van de Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie (57%) woont nog bij de ouders in; dit is iets meer dan bij de Turkse vrouwen van de tweede generatie (50%). Dit aandeel varieert uiteraard sterk met de leeftijd. Bovendien komen diverse varianten van inwonen bij de ouders voor. Sommige jongvolwassenen blijven bv. na hun huwelijk (tijdelijk) bij de ouders inwonen. Daarom onderscheiden we binnen de groep die bij de ouders inwoont vier subgroepen:

1. zij die *nog niet gehuwd* zijn en bij hun ouders wonen;
2. zij die *gehuwd* zijn maar *zonder* huwelijkspartner bij hun ouders inwonen. Een deel van hen wacht wellicht op de huwelijkspartner die in het kader van een huwelijksmigratie omwille van een administratieve en/of een andere reden nog niet in België verblijft of al wel feitelijk bij de partner woont maar nog niet officieel in het Rijksregister is ingeschreven. We nemen aan dat wie hoogstens twee jaar gehuwd is maar zonder huwelijkspartner bij de ouders woont, wacht op zijn/haar bruid/bruidegom. Een ander deel van hen leeft wellicht niet samen met de partner omwille van huwelijksproblemen en/of een echtscheidingsprocedure. We nemen aan dat wie al langer dan twee jaar

gehuwd is, maar zonder huwelijkspartner bij de ouders woont, feitelijk gescheiden is; we voegen hen bij groep 4;

3. zij die *gehuwd* zijn en *met* de huwelijkspartner (en eventueel kinderen) bij hun ouders inwonen. Zij wonen in een uitgebreid gezin, ook extended family, multifamily of multigenerationeel huishouden genoemd. Deze leefvorm is eerder beschreven voor Turkse en Marokkaanse jongvolwassenen door Lievens (1996);
4. zij die *echtgescheiden* of *verweduwd* zijn en bij hun ouders inwonen. *Gehuwden* die al langer dan twee jaar gehuwd zijn en *zonder* huwelijkspartner bij hun ouders inwonen (mogelijks omwille van huwelijksproblemen en/of een echtscheidingsprocedure) brengen we eveneens onder in deze groep.

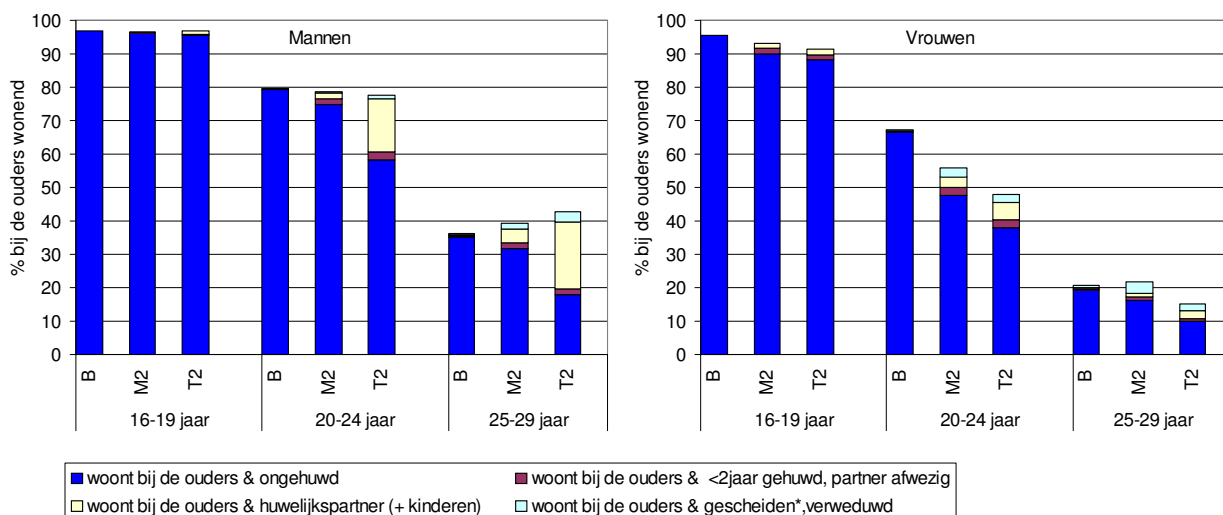
Ons gegevensbestand biedt de unieke mogelijkheid om deze - voor groepen van Turkse en Marokkaanse herkomst - niet onbelangrijke varianten van bij de ouders (in)wonen te onderscheiden. In andere studies ontbreekt deze differentiatie doorgaans (de Valk & Billari, 2007; de Valk & de Graaf, 2008; Van Praag & Schoorl, 2008).

In figuur 3.2 schetsen we hoeveel jongvolwassenen op 1.1.2004 bij hun ouders inwoonden, naargelang hun leeftijd en hun herkomst, en dit voor mannen en vrouwen afzonderlijk. We onderscheiden hierbij de diverse varianten inzake het inwonen bij de ouders. We vergelijken de tweede generatie Turken en Marokkanen met de Vlamingen. Meer dan 8 op 10 16- tot 19-jarige jongens en meisjes wonen nog bij de ouders; bijna allen zijn nog ongehuwd. Dit geldt voor elke herkomstgroep. Bij de 20- tot 24-jarige mannen daalt het aandeel bij de ouders inwonenden tot net onder de 80%. Turkse en Marokkaanse mannen van de tweede generatie benaderen het aandeel van de Vlaamse mannen. Maar bij de Turkse mannen worden de varianten inzake het inwonen bij de ouders zichtbaar. Ruim 15% van de Turkse 20- tot 24-jarige mannen woont samen met de huwelijkspartner (en eventueel kinderen) bij de ouders in. Bij hun Marokkaanse leeftijdsgenoten gaat het slechts om 2%. Bij de 25- tot 29-jarige mannen wonen er nog ongeveer 4 op 10 bij de ouders (in). Verschillen naar herkomst zijn op die leeftijd relatief gering. De helft van de Turkse mannen van de tweede generatie die dan nog bij de ouders (in)woont, doet dit samen met de echtgenote (en eventueel kinderen).

Dat vrouwen eerder het ouderlijke huis verlaten dan mannen wordt zichtbaar op leeftijd 20 tot 24 jaar. De helft van de Turkse vrouwen van de tweede generatie woont dan niet meer bij de ouders. Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie nemen een tussenpositie in. Bijna 7 op 10 Vlaamse vrouwen wonen dan nog bij de ouders. Op leeftijd 25 tot 29 jaar woont nog ongeveer 1 op 5 Vlaamse vrouwen bij de ouders; ook 1 op 5 Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie woont nog bij de ouders; bij de Turkse vrouwen is dit aandeel iets geringer.

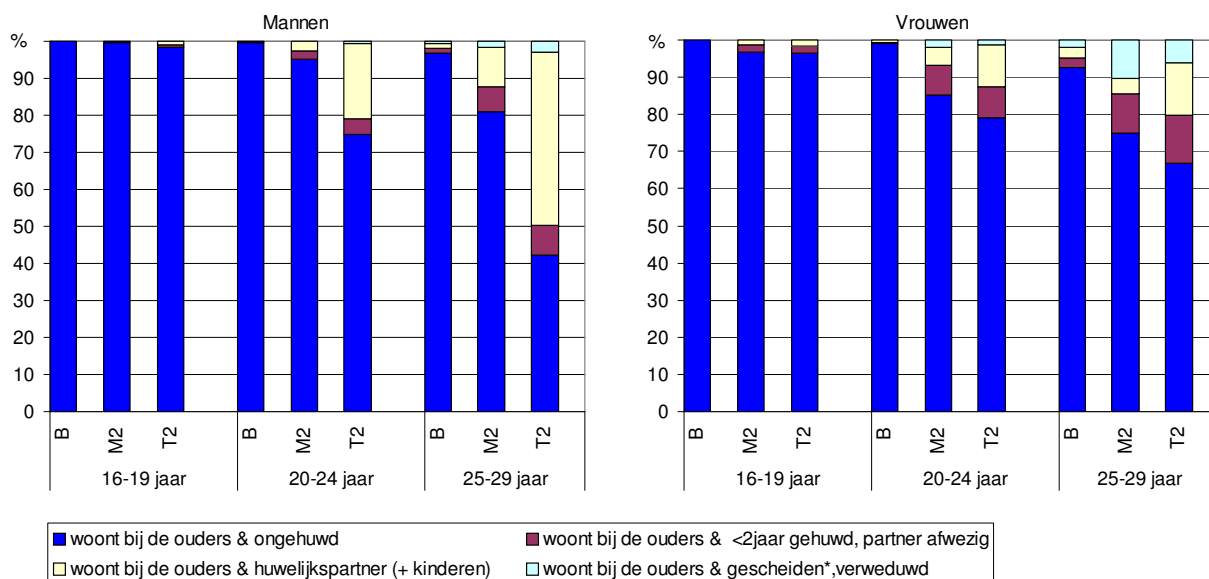
De varianten inzake het inwonen bij de ouders komen beter tot uiting in figuur 3.3 waar we enkel de bij de ouders inwonenden in beeld brengen. *Gehuwd* inwonen bij de ouders komt amper voor bij de Vlaamse jongvolwassenen. Als *huwelijkspaar* (met eventueel kinderen) samenwonen met de ouders komt vooral voor bij de Turkse mannen van de tweede generatie: op de leeftijd van 20-24 jaar betreft dit 20% en op de leeftijd van 25-29 jaar zelfs 47% van allen die bij de ouders wonen. De Turkse traditie van virilokaliteit wordt dus ook in ons land door een subgroep gehandhaafd. Bij Turkse vrouwen van de tweede generatie komt dit inwonen bij de ouders veel minder voor; bij hen schommelen deze aandelen eerder rond 11 à 14%. Bij de Marokkanen is deze virilokaliteit zeldzamer, doch niet geheel afwezig. Recent gehuwd zijn en officieel *zonder* huwelijkspartner bij de ouders inwonen, is de situatie van ongeveer 10% bij de ouders wonende Turkse en Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie als ze 20-24 jaar zijn. Het aandeel loopt op tot 13% bij de Turkse 25- tot 29-jarige vrouwen van de tweede generatie die bij de ouders wonen. Bij mannen komt dit minder voor. Zoals eerder vermeld heeft dit te maken met een huwelijksmigrant(e) als partner die nog niet officieel in ons land verblijft. Bij de ouders inwonen na een *beëindiging* van een huwelijk is voor 10% van de Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie die bij de ouders wonen de situatie als ze 25-29 jaar zijn. We komen hier op terug in 7.1.

Figuur 3.2 Bij de ouders wonen opgedeeld naar variant, naar leeftijd, herkomst en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (in %)

* uit de echt gescheiden, feitelijk gescheiden (>2 jaar gehuwd)
 B: Belgische herkomst M2: Marokkaanse tweede generatie T2: Turkse tweede generatie
 Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Figuur 3.3 Varianten van wonen bij de ouders, naar leeftijd, herkomst en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (in %)

* uit de echt gescheiden, feitelijk gescheiden (>2 jaar gehuwd)
 B: Belgische herkomst M2: Marokkaanse tweede generatie T2: Turkse tweede generatie
 Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

3.3. Samengevat

Inzake de timing van het verlaten van het ouderlijke huis stellen we geen verschillen vast tussen jonge mannen van Turkse en Marokkaanse herkomst van de tweede generatie en Vlaamse mannen. Wel is het zo dat Turkse jonge mannen na hun huwelijk samen met hun echtgenote een tijd bij hun ouders blijven wonen. Hoewel jongeren in Nederland (veel) eerder het ouderlijke huis uitgaan dan in Vlaanderen (Liefbroer e.a., 1996) lijkt ook daar de timing van het verlaten van het ouderlijke huis van de Nederlandse mannen en van de Turkse en Marokkaanse mannen van de tweede generatie sterk op elkaar (de Graaf & Loozen, 2006). Bij jonge vrouwen uit het Vlaamse Gewest is het wel zo dat Turkse vrouwen van de tweede generatie eerder het ouderlijke huis verlaten dan Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie. Vlaamse vrouwen blijven nog langer bij de ouders wonen. Ook in Nederland loopt

de timing van het uit huis gaan bij vrouwen uiteen. Nederlandse jonge vrouwen gaan er echter veel eerder het huis uit dan Turkse en Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie (de Graaf & Loozen, 2006). Ook in Amsterdam en Rotterdam wonen recent (2006-07) Marokkaanse jongvolwassenen (18-36 jaar) van de tweede generatie nog vaker bij de ouders dan Turkse jongvolwassenen (Van Praag & Schoorl, 2007). Een andere Nederlandse studie geeft aan dat jongeren van Marokkaanse herkomst meer kans hebben om bij de ouders te wonen dan Turkse en Nederlandse jongeren, en dat dit verschil zich handhaaft als men controleert voor kenmerken zoals de partnerstatus, de banden met de familie en de socio-economische kenmerken van het gezin (de Valk e.a. 2007). Nederlandse studies geven enige aanwijzing omtrent waarom men het ouderlijke huis verlaat. Turkse en Marokkaanse mannen van de tweede generatie in Nederland zeggen dat ze uit huis gaan om onafhankelijk te zijn. Opleiding speelt voor hen een minder belangrijke rol dan voor Nederlandse mannen. Marokkaanse maar vooral Turkse vrouwen zeggen er dat ze vooral uit huis gaan om samen te wonen met hun partner. Marokkaanse vrouwen geven ook meer dan Turkse vrouwen onafhankelijkheid op als reden. Voor Nederlandse vrouwen zijn de redenen meer divers (Distelbrink & de Graaf, 2005; de Valk & de Graaf, 2008).

In vergelijking met de situatie van in het begin van de jaren 90 (1992) blijkt dat in ons land vooral Turkse jonge vrouwen langer bij de ouders blijven wonen; dit komt wellicht omdat ze hun eerste huwelijk uitstellen (Corijn, 1999) (zie 5.3). In 1992 woonde bv. slechts 12% van de 21- tot 25-jarige vrouwen van Turkse herkomst (woonachtig in het Brusselse Gewest) bij de ouders; terwijl dit voor de Marokkaanse vrouwen toen al 41% bedroeg.

4. Partnerkeuze

Aan het samenwonen met een partner gaat een partnerkeuze vooraf. De allereerste gehuwde Turkse en Marokkaanse (arbeids)migranten lieten destijds hun echtgenote uit Turkije of Marokko overkomen in het kader van een gezinshereniging; de ongehuwde migranten kozen doorgaans een huwelijkspartner uit Turkije of Marokko. *Hoe ziet de partnerkeuze van de Turkse en de Marokkaanse tweede generatie in het Vlaamse Gewest eruit?* In dit hoofdstuk beschrijven we eerst in het algemeen voor welk type partner de jongvolwassenen van de tweede generatie kiezen (4.1.), daarna focussen we op de keuze voor een huwelijksmigrant en voor een Belgische partner (4.2.). We plaatsen in 4.3. onze resultaten in een ruimer perspectief. Eerder werd door het Steunpunt Gelijkheidsbeleid aan de hand van het hetzelfde Rijksregisterbestand de partnerkeuze van alle (nog) gehuwden van Turkse en Marokkaanse herkomst woonachtig in het Vlaamse Gewest in kaart gebracht (Lodewyckx e.a., 2006; Yalçın e.a., 2006). Hier beperken we ons tot de jongvolwassenen van de tweede generatie; we beperken ons niet tot de gehuwde paren maar nemen eveneens de ongehuwd samenwonende paren in de analyse op.

4.1. Type partner

We onderscheiden vier types van partners waarmee de Turkse en Marokkaanse tweede generatie kan samenwonen, rekening houdend met de herkomst van de partner en met zijn/haar land van socialisatie⁸:

1. de partner heeft *dezelfde* herkomst als de jongvolwassene; hij/zij is uitsluitend opgegroeid in het land van herkomst en naar België gekomen in het kader van een huwelijk; de partner is m.a.w. een *huwelijksmigrant*; er wordt een naar socialisatiecultuur *gemengd* paar gevormd;
2. de partner heeft *dezelfde* herkomst als de jongvolwassene; hij/zij is (hoofdzakelijk of deels) opgegroeid in België. Hij/zij is in België geboren of naar België gemigreerd maar niet in het kader van een huwelijk. De immigratie gebeurde meestal op (zeer) jonge leeftijd. Hierbij wordt een naar socialisatiecultuur *homogeen* paar gevormd.
3. de partner is van *Belgische* herkomst; hierbij wordt een naar herkomst *gemengd* paar gevormd;
4. de partner heeft een *andere* herkomst dan de Belgische, Turkse of Marokkaanse; hierbij wordt eveneens een naar herkomst *gemengd* paar gevormd.

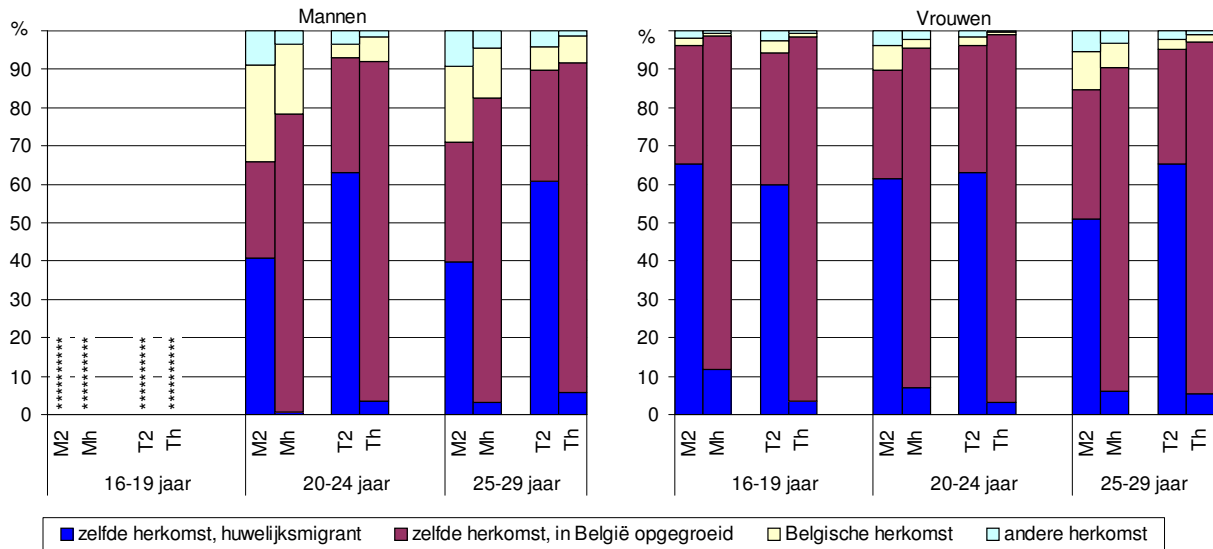
Figuur 4.1 toont de partnerkeuze van de Turkse en de Marokkaanse jongvolwassenen van de tweede generatie en van de huwelijksmigranten, voor mannen en vrouwen afzonderlijk.

Turkse en Marokkaanse jongvolwassenen van de tweede generatie hebben een zeer sterke voorkeur voor een partner uit de eigen herkomstgroep. Die voorkeur is nog meer uitgesproken onder de Turkse dan onder de Marokkaanse mannen van dezelfde leeftijd. Zowel Turkse als Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie hebben vaker een partner van dezelfde herkomst dan hun mannelijke leeftijds- en generatiegenoten.

---

⁸ Kenmerken van jongvolwassenen die al een ongehuwde of gehuwde samenwoningrelatie hebben beëindigd, konden in het gegevensbestand niet worden gekoppeld aan kenmerken van hun ex-partner. De analyses onderschatten bijgevolg de partnerkeuzes van de minst stabiele paren (die niet meer samenwonen) nl. paren met gemengde herkomst en migratiehuwelijken. In hoofdstuk 7 gaan we in op de huwelijksontbindingen.

Figuur 4.1 Partnerkeuze, naar leeftijd, herkomst, migrantengeneratie en geslacht Vlaams Gewest, 2004 (in %)

***** N<50 personen

M2: Marokkaanse tweede generatie   Mh: Marokkaanse huwelijksmigrant   T2: Turkse tweede generatie
Th: Turkse huwelijksmigrant

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Op de leeftijd van 20-24 jaar hebben ongeveer 6 op 10 Turkse mannen en evenveel Turkse en Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie hun partner - bijna uitsluitend hun bruid/bruidegom - uit Turkije of Marokko gehaald. Bij Marokkaanse mannen van de tweede generatie gaat het op die leeftijd om (slechts) 4 op 10. Marokkaanse mannen van de tweede generatie hebben op die leeftijd vaker dan hun Turkse leeftijdsgenoten een vrouw van Belgische of andere herkomst. Dezelfde bevinding geldt ook, maar wel in mindere mate, voor de vrouwen van de tweede generatie. Drie op 10 van de 25- tot 29-jarige Marokkaanse mannen van de tweede generatie die samenwonen met een partner doen dit met een niet-Marokkaanse vrouw. Voor de tweede generatie Marokkaanse vrouwen van die leeftijd gaat het om 15%. Ter vergelijking: bij de 25- tot 29-jarige Turkse mannen van de tweede generatie is er sprake van 10% naar herkomst gemengde paren, bij de Turkse vrouwen van 5%.

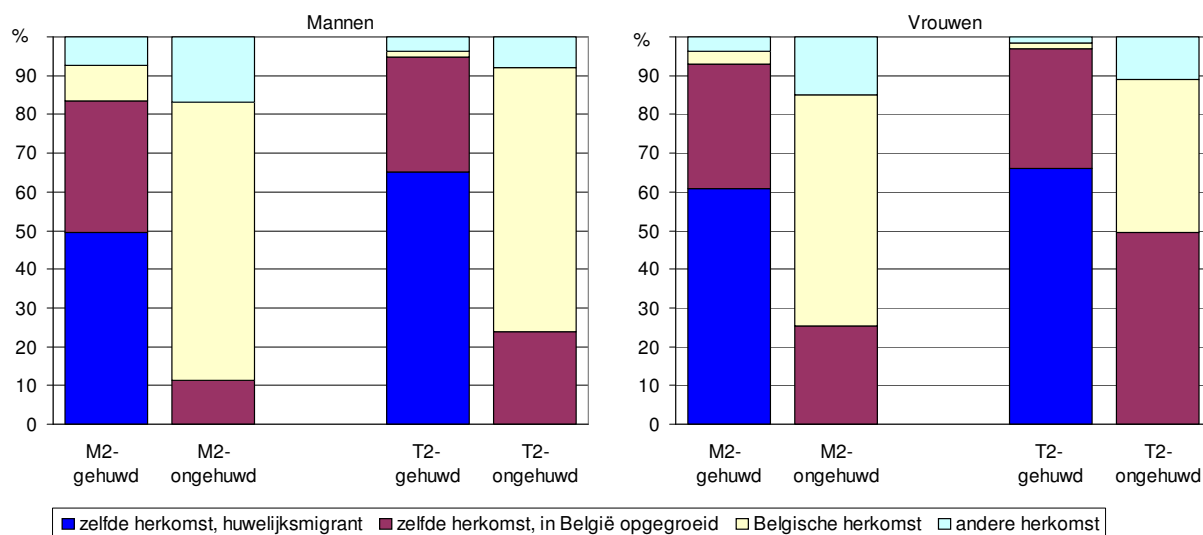
Hoewel de huwelijksmigranten overwegend met een partner van dezelfde herkomst zijn gehuwd, is er ook bij hen sprake van naar herkomst gemengde huwelijken (figuur 4.1). Dit geldt vooral voor de Marokkaanse mannelijke huwelijksmigranten; 2 op 10 hebben een echtgenote van Belgische of andere herkomst. Ook de Marokkaanse vrouwelijke huwelijksmigranten hebben iets vaker een naar herkomst gemengd huwelijk dan de Turkse.

Ongeveer 6% van alle huwelijksmigranten is getrouwd met een huwelijksmigrant (het gaat om 395 personen). Dit betekent dat beide echtelieden in de periode van twee jaar vóór tot twee jaar na het huwelijk naar België zijn gemigreerd. Het kan gaan om Turken/Marokkanen die vanuit Nederland (tijdelijk) naar België migreren om hier met een partner uit Turkije/Marokko te huwen omdat de wetgeving inzake huwelijksmigratie in ons land minder streng is. Het kan ook gaan om jongvolwassenen die in het kader van een gezinshereniging, als student, in het kader van een tewerkstelling of als asielzoeker naar België gekomen zijn en nadien snel gehuwd zijn met een partner uit hun herkomstland. Anderen zijn in het kader van een huwelijk in België komen wonen. Korte tijd na de huwelijksluiting hebben ze een echtscheiding aangevraagd om vervolgens snel daarna opnieuw te huwen met een partner uit Turkije of Marokko. Yalçın e.a. (2006) maken melding van dit gebruik en de analyses van Corijn en Lodewijckx (2009a) bevestigen dat sommige huwelijksmigranten vlug scheiden en snel hertrouwen.

4.2. De keuze voor een Belgische partner en de keuze voor een huwelijksmigrant

We belichten meer in detail de keuze voor een Belgische partner en voor een huwelijksmigrant. In het Vlaamse Gewest maken Marokkaanse mannen van de tweede generatie duidelijk een andere partnerkeuze dan Turkse mannen van de tweede generatie. Het hogere aandeel Marokkaanse mannen met een Belgische partner gaat samen met een verhoogd aandeel ongehuwd samenwonenden. In figuur 4.1 zijn zowel de gehuwd als de ongehuwd samenwonenden opgenomen. Ongehuwd samenwonen was in de jaren 90 nog onaanvaardbaar binnen de Turkse en Marokkaanse gemeenschap (Lodewijckx & Hendrickx, 1998). Dit geldt blijkbaar nog steeds in zekere mate want slechts weinig Turkse en Marokkaanse jongvolwassenen van de tweede generatie wonen ongehuwd met hun partner samen (zie verder 5.1.). Enkel bij de Marokkaanse mannen van de tweede generatie stellen we een iets hoger aandeel ongehuwd samenwonenden vast: 19% van de 20- tot 24-jarigen die met een partner samenwonen en 14% van de 25- tot 29-jarigen (zie ook Deboosere e.a., 2009). Woont men ongehuwd samen, dan is er vaker sprake van een partner met een Belgische of een andere herkomst (figuur 4.2).

Figuur 4.2 Partnerkeuze van Turkse en Marokkaanse tweede generatie, naar al dan niet gehuwd samenwonen en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (in %)

M2: Marokkaanse tweede generatie T2: Turkse tweede generatie
Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

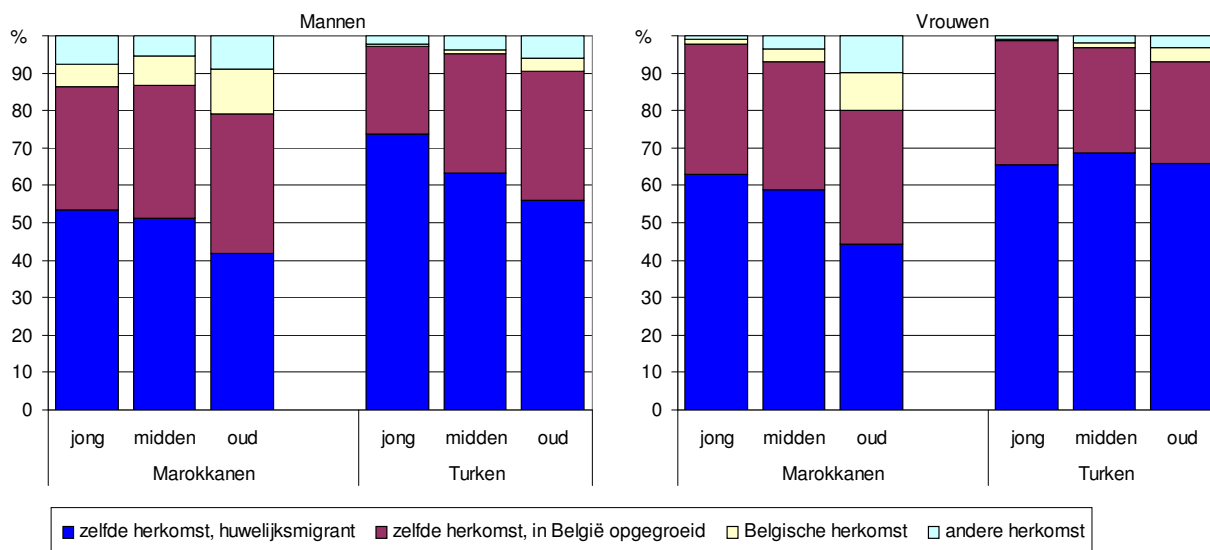
De vraag rijst: 'In hoeverre heeft de partnerkeuze van de Marokkaanse mannen ook te maken met een selectiemechanisme?' Veel jongvolwassen Marokkaanse mannen hadden immers op 1.1.2004 nog geen ervaring met het samenwonen met een partner (zie figuur 5.1). Hun patroon van partnerkeuze, zoals weergegeven in figuur 4.1, wordt bijgevolg sterk bepaald door diegenen die op (zeer) jonge leeftijd al met een partner samenwonen. Het is geweten dat in de jaren 80 de partnerkeuze van de Turken en Marokkanen in ons land sterk beïnvloed werd door de huwelijksleeftijd (Lievens, 1996). Als de partnerkeuze nog steeds verschilt naargelang van de leeftijd waarop men huwt, dan kan het patroon van de partnerkeuze in de nabije toekomst nog sterk veranderen door de keuze van de mannen die op latere leeftijd zullen huwen.

Om de invloed van de huwelijksleeftijd op de partnerkeuze na te gaan, beperken we ons tot de 25- tot 29-jarigen⁹ van de tweede generatie. Ruim 50% (Marokkaanse vrouwen) tot 70% (Turkse vrouwen) woonde op 1.1.2004 met een huwelijkspartner samen; onder de Marokkaanse mannen was dit slechts 30% (zie figuur 5.1). Omdat de huwelijksleeftijden sterk verschillen tussen mannen en vrouwen en tussen beide herkomstgroepen (zie 5.2.),

⁹ Een analyse op basis van de 25- tot 29-jarigen die huwden in 2000-03 leidt tot dezelfde bevindingen (maar is uiteraard gebaseerd op minder personen).

gebruiken we een categorische variabele die aangeeft of het huwelijk op jongere, 'gemiddelde' of latere leeftijd plaatsvond¹⁰. Marokkaanse mannen die op latere leeftijd huwen, hebben minder kans op een huwelijk met een huwelijksmigrant. Bovendien hebben ze meer kans op een huwelijk met een echtgenote van Belgische of andere herkomst (figuur 4.3). Deze vaststelling bevestigt dat de Marokkaanse mannen van de tweede generatie inderdaad een andere huwelijkspartnerkeuze maken.

Figuur 4.3 Huwelijkspartnerkeuze van tweede generatie Marokkaanse en Turkse 25- tot 29-jarigen, naar huwelijksleeftijd en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (in %)

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Niet enkel bij de Marokkaanse maar ook bij de Turkse mannen van de tweede generatie en bij de Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie gaat op latere leeftijd huwen samen met minder vaak huwen met een huwelijksmigrant. Enkel bij de Turkse vrouwen differentieert de keuze voor een huwelijksmigrant niet naar huwelijksleeftijd. Voor alle groepen verhoogt huwen op latere leeftijd de kans op een naar herkomst gemengd huwelijk.

4.3. Samengevat

De voorkeur van de Turkse en Marokkaanse tweede generatie voor een partner met dezelfde herkomst, en in het bijzonder voor een partner die in Turkije of Marokko woont, blijft groot en bestendigt een bestaand patroon. Deze voorkeur is het grootst bij jonge Turkse mannen en vrouwen. Jonge Marokkaanse mannen wijken hier het meest van af door hun keuze voor een Belgische vrouw. Hun keuze gaat samen met een beperkte keuze voor een ongehuwd samenwonen en met een keuze voor een latere huwelijksstijming. Hartung e.a. (2009) observeren dit patroon van partnerkeuze ook in Antwerpen en Brussel. Dit patroon wordt eveneens in Nederland vastgesteld (Bakker & Giesbertz, 2005; van Huis, 2007). Ook in Zwitserland kiezen de Turken van de tweede generatie vooral voor een partner die als nieuwkomer vanuit Turkije het land binnenkomt (Topgül & Wanner, 2009).

Het grotere aandeel paren met een Belgische partner onder de mannen dan onder de vrouwen heeft te maken met het feit dat volgens de Islam een vrouw verplicht is met een moslim te trouwen. Kinderen uit een huwelijk van een moslimvrouw met een niet-moslimman worden als verloren voor de Islam beschouwd. Bovendien brengt kiezen voor een Belgische echtgenoot bijna zeker een breuk met de familie teweeg, wat meisjes te allen tijde wensen te

¹⁰ De groepen zijn geconstrueerd aan de hand van het eerste en het derde kwartiel van de huwelijksleeftijden. Marokkaanse mannen: jonger <=22 jaar, gemiddeld 23-24 jaar, later >=25 jaar; Turkse mannen: jonger <=20 jaar, gemiddeld 21-22 jaar, later >=23 jaar; Marokkaanse vrouwen: jonger <=18 jaar, gemiddeld 19-22 jaar, later >=23 jaar; Turkse vrouwen: jonger <=18 jaar, gemiddeld 19-21 jaar, later >=22 jaar.

vermijden. Ouders lijken eerder van hun zoon dan van hun dochter een gemengd huwelijk te accepteren (Lodewijckx & Hendrickx, 1998). Deze geringe aandelen van naar herkomst gemengde paren (huwelijken) contrasteren met de vaststelling dat ruim de helft van de personen van Turkse herkomst in ons land geen bezwaar heeft tegen een gemengd huwelijk tussen Turken en Belgen (Koning Boudewijnstichting, 2007). De partnerkeuze van de jonge Marokkanen geschiedt in een context waarbij slechts 20% van de Marokkanen in ons land tegen een huwelijk van een Marokkaanse man met een Belgische vrouw is; maar waarbij wel 40% tegen een huwelijk van een Marokkaanse vrouw met een Belgische man is. De tegenstand om de bruid of bruidegom uit Marokko te laten overkomen is veel geringer (12%) (Koning Boudewijnstichting, 2009a).

In ons land kozen in de jaren 80 de Turken en Marokkanen zeer vaak voor een huwelijkspartner uit Turkije en Marokko en zelden voor een Belgische partner (Lievens, 1996). Het bestendigen van traditionele huwelijkspraktijken zoals gearrangeerde huwelijken en/of huwelijken met bloedverwanten via migratiehuwelijken was toen in belangrijke mate verbonden met het genereren van nieuwe migratiemogelijkheden. Lievens (1999) achtte het onwaarschijnlijk dat de huwelijksmigratie een uitdovend fenomeen zou worden omdat juist de hogeropgeleiden de hoogste kans hadden om met een partner uit Turkije of Marokko te huwen. Onze resultaten geven duidelijk aan dat het niet om een uitdovend fenomeen gaat. Andere onderzoekers hadden nochtans de verwachting geuit dat er wel veranderingen zouden optreden in het patroon van partnerkeuze en huwelijksluiting en dat de belangstelling voor een huwelijkspartner die nog in het land van herkomst woont, zou afnemen (Esveldt e.a., 1995). Jongvolwassen tweede generatie Turken en Marokkanen zouden immers opgroeien in het gastland en zouden worden beïnvloed door de daar heersende normen en waarden. Ze zouden steeds meer belang hechten aan de eigen inbreng bij de keuze van de partner; iets wat samengaat met een stijgend opleidingsniveau. Bovendien zouden ook hun ouders die al een langere tijd in het gastland wonen een andere visie op de huwelijkspartners voor hun kinderen hebben dan de ouders van de jongvolwassenen uit de jaren 80. Een andere factor die een rol kon spelen in de partnerkeuze was de veranderende samenstelling van de Turkse en Marokkaanse bevolking naar migrantengeneratie. Het aantal jongvolwassenen van de tweede (of derde) generatie van Turkse en Marokkaanse herkomst zou toenemen waardoor meer kansen ontstonden voor een huwelijk met partner uit de herkomstgroep die in België was opgegroeid. Onze resultaten geven aan dat de visie op de partnerkeuze van de jongvolwassenen en van de ouders blijkbaar niet danig is gewijzigd. Ondanks het grotere aanbod van tweede generatiegenoten als potentiële huwelijkspartners blijven velen voor een huwelijksmigrant kiezen. Hartung e.a. (2009) stellen in Brussel en Antwerpen vast dat rond de eeuwwisseling vooral lageropgeleide Turken en Marokkanen van de tweede generatie voor een huwelijksmigrant kiezen; vooral matig en hogeropgeleiden voor een partner van de tweede generatie kiezen en vooral hogeropgeleiden voor een Belgische partner kiezen. Zij wijzen bovendien op de grote verschillen tussen de Turkse en Marokkaanse tweede generatie in Antwerpen en die in Brussel. De kans om met een huwelijksmigrant te huwen is veel groter bij de tweede generatie die in Antwerpen woont. De kans om met een tweedegeneratiegenoot of een Belgische partner te huwen is veel groter bij de tweede generatie die in Brussel woont.

Tijdens de voorbije twee decennia is de vrijheid van de jongvolwassenen van Turkse of Marokkaanse herkomst bij de keuze van hun huwelijkspartner toegenomen, zowel in ons land als in Nederland (Reniers & Lievens, 1999; Loobuyck, 2005), hoewel de betrokkenheid van de ouders in die keuze toch nog groot blijft (Sterckx & Bouw, 2005; de Valk, 2008). Veel ouders hebben een voorkeur voor een schoondochter of schoonzoon uit het herkomstland (Loobuyck, 2005). Uit kwalitatief onderzoek in Vlaanderen en Nederland uit de jaren 90 bleek dat veel Turkse en Marokkaanse jonge mannen de hier opgegroeide Turkse en Marokkaanse jonge vrouwen te modern en te vrijgevochten vinden. Veel Turkse en Marokkaanse jonge vrouwen vinden dat de hier opgegroeide Turkse en Marokkaanse jonge mannen te traditioneel, te slecht opgeleid en vaak werkloos zijn (Esveldt e.a., 1995; Callaerts, 1996; Lodewijckx & Hendrickx, 1998). Het slechte imago van de andere sekse in België en het idealiseren van de andere sekse in het herkomstland kan migratiehuwelijken stimuleren (Yalçın e.a., 2006). Sommige vrouwen van de tweede generatie verkiezen een partner uit het herkomstland om te kunnen breken met de traditionele rolverdelingen binnen het huwelijk of zelfs om te komen tot een volledige zelfstandigheid en onafhankelijkheid

(Lodewijckx & Hendrickx, 1998). Recent onderzoek toont ook aan dat Turkse en Marokkaanse jongvolwassenen nog steeds vaak weinig mogelijkheden hebben om in vrijheid een partner, zelfs een herkomstgenoot, van de andere sekse in ons land te ontmoeten en te leren kennen. Jongvolwassenen vinden hun partner vaak tijdens familievakanties of op feesten in de Turkse of Marokkaanse gemeenschap (Sterckx & Bouw, 2005; Yalçin e.a., 2006; de Valk, 2008). Gevraagd naar hun mening bleek dat recent in ons land 55% van de Turken en Marokkanen tegen gearrangeerde huwelijken is; slechts 15% is er voor (Koning Boudewijnstichting, 2007, 2009a). Daarnaast geldt echter dat 1 op 3 Turken geen bezwaar heeft tegen het invoeren van bruiden of bruidegoms vanuit Turkije en dat slechts 1 op 5 daar tegenstander van is (Koning Boudewijnstichting, 2007).

5. Samenwonen met een partner

Een belangrijke stap in de start van de gezinsvorming is het gaan samenwonen met een partner. Dit gebeurde vroeger in een West-Europese context hoofdzakelijk op het moment van het huwelijk. Sinds de jaren 80 valt dit gaan samenwonen met de partner in West-Europa voor vele groepen doorgaans niet meer samen met het huwelijk (Sironi, 2009). We berekenen in dit hoofdstuk eerst hoeveel Turkse en Marokkaanse jongvolwassenen van de tweede generatie al ervaring hebben met het samenwonen met een partner, zowel gehuwd als ongehuwd en vergelijken hen met de Vlaamse jongvolwassenen (5.1.). Daarna schenken we aandacht aan een specifieke leefvorm bij Turkse en Marokkaanse jongvolwassenen nl. het gehuwd inwonen bij de (schoon)ouders (5.2.). Tot slot staan we stil bij de timing van het eerste huwelijk in de onderscheiden groepen (5.3.). In 5.4. plaatsen we onze resultaten in een ruimere context.

5.1. Ervaring met het samenwonen met een partner

Het beschikbare gegevensbestand omvat voldoende gedetailleerde kenmerken over de leefvorm van de jongvolwassenen op 1.1.2004 om varianten van de ervaring met het samenwonen met een partner te onderscheiden¹¹:

1. men kan *gehuwd* met de partner samenwonen, in een *eigen* huishouden;
2. men kan *gehuwd* met de partner samenwonen en *inwonen* bij de (schoon)ouders;
3. men kan ongehuwd met de partner samenwonen, in een *eigen* huishouden;
4. men kan een *voorbije ervaring* hebben met het samenwonen met een partner. Voor de meeste jongvolwassenen die op 1.1.2004 niet samenwoonden met een partner kan worden achterhaald of zij in het verleden wellicht hebben samengewoond met een partner. We gaan ervan uit dat jongvolwassenen die (ooit) zijn gehuwd en op 1.1.2004 niet samenwoonden met een partner¹², ervaring hebben gehad met het samenwonen met een partner. Bovendien nemen we aan dat alleenstaande ouders die een eigen huishouden voeren en die nooit zijn gehuwd, eveneens ooit hebben samengewoond met een partner.

Hoeveel jongvolwassenen woonden of hebben al samengewoond met een partner? In figuur 5.1 schetsen we het aandeel jongvolwassenen dat op 1.1.2004 al ervaring heeft (gehad) met het samenwonen met een partner¹³. We maken hierbij een onderscheid naargelang dit een ongehuwd of een gehuwd samenwonen was. Bij het gehuwd samenwonen maken we bovendien een onderscheid naargelang dit in een eigen huishouden was of inwonend bij de (schoon)ouders. We voegen er ook de groep aan toe die wellicht vroeger al heeft samengewoond met een partner¹⁴.

Op de leeftijd van 20-24 jaar hebben al meer Turkse mannen van de tweede generatie (3 op 10) met een partner samengewoond dan Marokkaanse mannen van de tweede generatie en dan Vlaamse mannen (1 op 10). Op de leeftijd van 25-29 jaar blijft de voorsprong van de Turkse tweede generatie duidelijk. Hoewel Marokkaanse mannen eerder huwen dan Vlaamse mannen (zie 5.3.), hebben ze even weinig of even veel ervaring met het samenwonen met een partner op deze leeftijd. Bij vrouwen ligt het patroon enigszins anders.

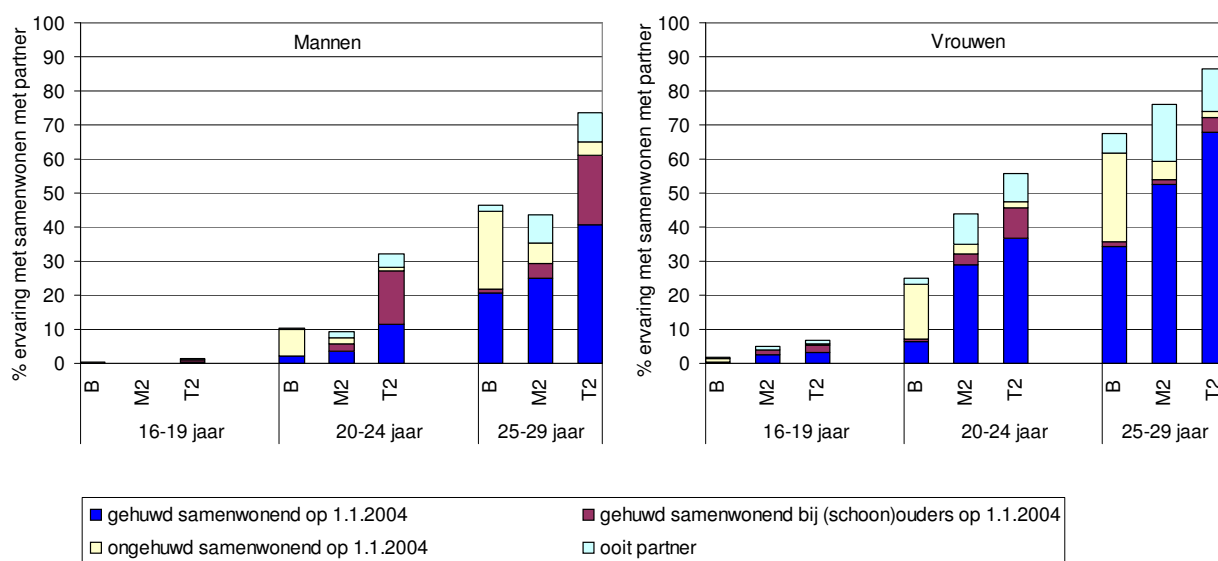
¹¹ Informatie over het tijdstip van de aanvang van een ongehuwd samenwonen met een partner is in het gegevensbestand niet beschikbaar. Jongvolwassenen die in het verleden ongehuwd hebben samengewoond met een partner, maar nooit of nog niet zijn gehuwd en geen kinderen hebben, zijn niet te achterhalen in het gegevensbestand. Jongvolwassenen die ongehuwd samenwonen met een partner maar behoren tot het huishouden van een ander persoon zijn evenmin te detecteren. Het aandeel jongvolwassenen dat ervaring heeft met het samenwonen met een partner wordt in die zin (vermoedelijk licht) onderschat, zeker voor Vlaamse jongvolwassenen die vaker ongehuwd samenwonen.

¹² We nemen aan dat jongeren die maximaal 2 jaar gehuwd zijn en zonder huwelijkspartner bij de ouders inwonen, geen ervaring hebben met het samenleven met een partner (zie 3.2).

¹³ We laten de huwelijksmigranten buiten beschouwing omdat ze allemaal ervaring hebben met het samenwonen met een partner.

¹⁴ Sommige jongvolwassenen zijn gehuwd en wonen in een andere leefvorm (0,1% Marokkaanse en 0,2% Turkse tweede generatie jongvolwassenen); zij wonen mogelijks samen met de huwelijkspartner. Daar dit niet te achterhalen is, worden zij ondergebracht in de groep die ooit ervaring had met het samenwonen met een partner.

Figuur 5.1 Ervaring met samenwonen met een partner opgedeeld naar variant, naar leeftijd, herkomst en geslacht, Vlaams Gewest (in %)

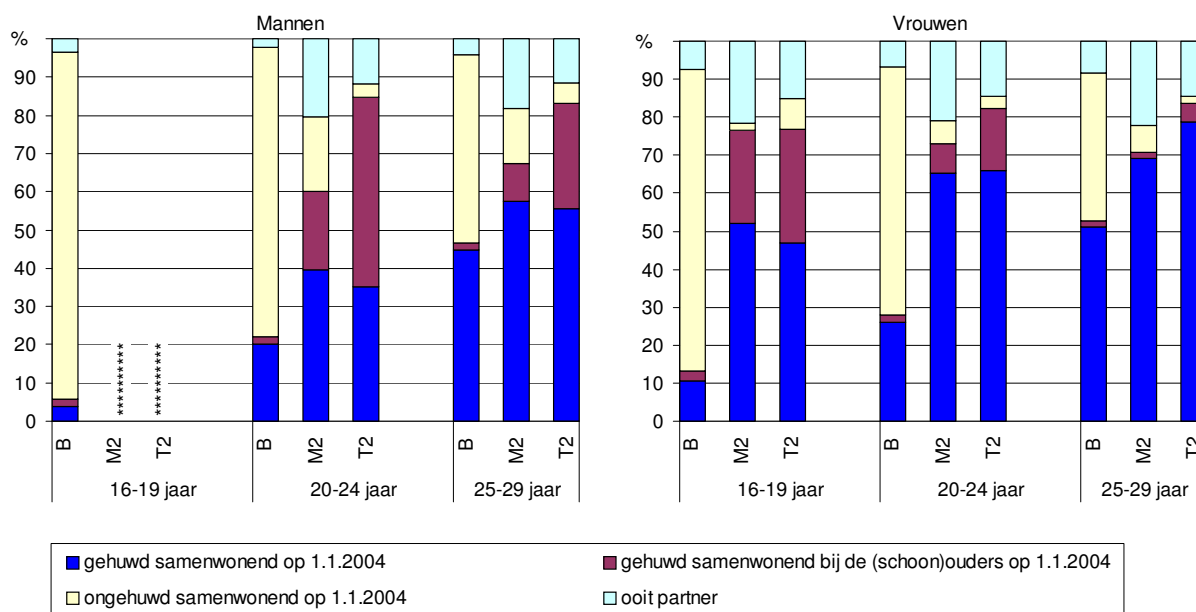

B: Belgische herkomst M2: Marokkaanse tweede generatie T2: Turkse tweede generatie
Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Bij 16- tot 19-jarige vrouwen van de tweede generatie van Marokkaanse en Turkse herkomst komt ervaring met het samenwonen met een partner al in beperkte mate voor. Op de leeftijd van 20-24 jaar nemen Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie een tussenpositie in tussen de Turkse vrouwen en de Vlaamse vrouwen. Op de leeftijd van 25-29 jaar behouden Marokkaanse vrouwen hun middenpositie. Ze zijn iets minder vaak al gehuwd dan de Turkse vrouwen, maar hebben iets meer ervaring met een voorbije samenwoonrelatie (zie 7.1.).

In figuur 5.2 zien we duidelijker hoe - gegeven de uiteenlopende niveaus van ervaring met het samenwonen met een partner - die ervaring is opgebouwd.

Figuur 5.2 Varianten van ervaring met samenwonen met een partner, naar leeftijd, herkomst en geslacht, Vlaams Gewest (in %)

**** N<50 personen
B: Belgische herkomst M2: Marokkaanse tweede generatie T2: Turkse tweede generatie
Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Op de leeftijd van 20-24 jaar wonen 4 op 5 jonge Vlamingen, als ze samenwonen met een partner, ongehuwd samen; slechts 1 op 5 doet dit gehuwd. Bij Marokkanen en Turken van de tweede generatie van die leeftijd die met een partner samenwonen, wonen er al 2 op 5 gehuwd samen los van de (schoon)ouders. Maar bij Turkse mannen wonen er ook nog 5 op 10 gehuwd samen doch inwonend bij de (schoon)ouders; bij de Marokkanen gaat dit slechts om 2 op 10. Marokkaanse mannen hebben op die leeftijd ook al vaker (2 op 10) een voorbije ervaring met samenwonen met een partner (zie 7.1.). Op de leeftijd van 25-29 jaar blijft ongehuwd samenwonen met een partner voor Vlaamse mannen een alternatief naast het gehuwd samenwonen. De patronen van de Turken en Marokkanen zijn op die leeftijd wat meer op elkaar gelijkend; zij het dat Turken nog steeds iets vaker gehuwd bij de (schoon)ouders inwonen (27%) en Marokkanen al meer een voorbije samenwoonervaring hebben (18%). De profielen van de Turkse en Marokkaanse vrouwen lijken meer op elkaar. Op zeer jonge leeftijd komt gehuwd inwonen bij de (schoon)ouders voor. Vanaf de leeftijd van 20 jaar komt dit bijna niet meer voor. Meer dan 60% die dan ervaring heeft met een partner, woont gehuwd samen los van de (schoon)ouders. Het aandeel met een voorbije samenwoonervaring benadert vanaf leeftijd 20 bij Turken en Marokkanen de 20% (zie 7.1.). Vlaamse vrouwen onderscheiden zich ook op de leeftijd van 25-29 jaar nog door hun keuze voor een ongehuwd samenwonen.

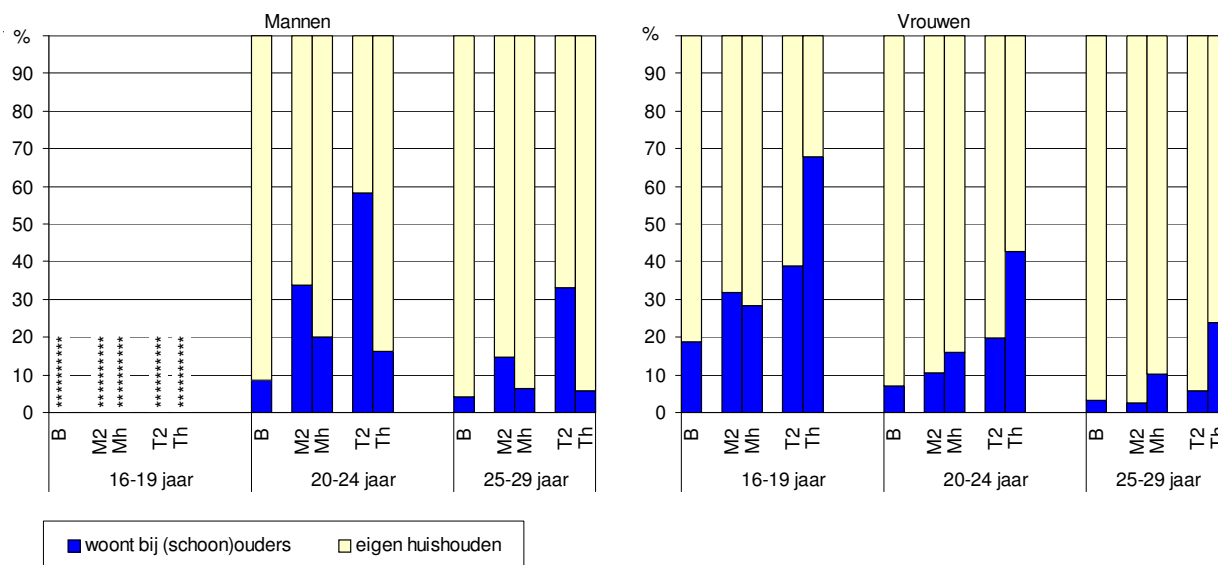
De vastgestelde patronen inzake het samenwonen met een partner hangen uiteraard samen met de timing van het eerste huwelijk. Alvorens dit in beeld te brengen, gaan we na waar de keuze om gehuwd al dan niet in te wonen bij de (schoon)ouders mee samenhangt.

5.2. Gehuwd samenwonen: in een eigen huishouden of bij de (schoon)ouders

Wie woont vooral gehuwd in bij de (schoon)ouders? In figuur 5.2 zagen we dat vooral zeer jonge jongvolwassenen, vooral Turkse jongvolwassenen en vooral mannen met hun echtgenote bij de ouders inwoonden. In figuur 5.3 bekijken we dit meer in detail door uitsluitend de gehuwde jongvolwassenen die met hun partner samenwonen in beeld te brengen en een onderscheid te maken naargelang ze in een eigen huishouden of bij de (schoon)ouders inwonen. We plaatsen de tweede generatie tegenover de huwelijksmigranten waardoor zichtbaar wordt of dit inwonen bij de (schoon)ouders vaker voorkomt als men gehuwd is met een (mannelijke of vrouwelijke) huwelijksmigrant of niet.

Vlaamse mannen wonen uitzonderlijk gehuwd bij de (schoon)ouders in. Op de leeftijd van 20-24 jaar wonen 6 op 10 gehuwde Turkse mannen van de tweede generatie bij de (schoon)ouders in. De Turkse traditie van virilokaliteit wordt dus ook in ons land (althans in het Vlaamse Gewest) gehandhaafd. Bij mannelijke huwelijksmigranten komt dit veel minder voor (geen 2 op 10); de ouders van deze mannen wonen immers niet in ons land. Soms wonen deze mannen in bij hun schoonouders. De schoonfamilie zorgt dan voor een sociaal netwerk rond de huwelijksmigrant. Financiële redenen spelen een belangrijke rol bij dit inwonen (Yalçin e.a., 2006). Bij de Marokkaanse gehuwde mannen van de tweede generatie komt inwonen bij de (schoon)ouders veel minder voor (ruim 3 op 10). Marokkaanse mannelijke huwelijksmigranten doen het nog minder vaak (2 op 10). Op de leeftijd van 25-29 jaar zijn alle aandelen van inwonen bij de (schoon)ouders al weer veel geringer; het blijft echter 3 op 10 bij de Turkse mannen van de tweede generatie. Bij vrouwen komt dit gehuwd inwonen bij de (schoon)ouders al op zeer jonge leeftijd voor aangezien vrouwen ook zeer jong huwen. Ook bij zeer jong gehuwde Vlaamse vrouwen is deze leefvorm zichtbaar. Op de leeftijd van 16-19 jaar wonen 3 à 4 op 10 gehuwde vrouwen van de Turkse en Marokkaanse tweede generatie bij de (schoon)ouders in. Marokkaanse vrouwelijke huwelijksmigranten bereiken ook dit aandeel, maar bij Turkse vrouwelijke huwelijksmigranten ligt dit veel hoger (bijna 7 op 10). Op de leeftijd van 20-24 jaar komt het gehuwd inwonen bij de (schoon)ouders al veel minder voor, maar het blijft bij de Turkse huwelijksmigranten een aandeel van 4 op 10 behouden. Op de leeftijd van 25-29 jaar is deze leefvorm bijna geheel verdwenen behalve voor de Turkse huwelijksmigranten (2 op 10). Hoewel we de jongvolwassenen niet doorheen de tijd volgen, kunnen we op grond van deze leeftijdsverschillen toch stellen dat het gehuwd inwonen bij de (schoon)ouders een tijdelijke leefvorm is.

Figuur 5.3 Samenwonen met de huwelijkspartner: in een eigen huishouden of bij de (schoon)ouders, naar leeftijd, herkomst, migrantengeneratie en geslacht, Vlaams Gewest (in %)

***** N<50 personen

B: Belgische herkomst   M2: Marokkaanse tweede generatie   Mh: Marokkaanse huwelijksmigrant   T2: Turkse tweede generatie   Th: Turkse huwelijksmigrant
Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Heeft dit gehuwd inwonen bij de (schoon)ouders van de tweede generatie iets te maken met de aard van hun partnerkeuze? Met andere woorden komt het inwonen vaker voor als de huwelijkspartner een huwelijksmigrant is dan als hij/zij een partner is die in België is opgegroeid? Om het effect van de partnerkeuze op het gehuwd inwonen bij de (schoon)ouders na te gaan, voeren we per herkomstgroep en per geslacht een multivariate analyse uit. Hierbij controleren we voor de leeftijd bij het eerste huwelijk en gezien het tijdelijke karakter van de leefvorm tevens voor de duur van het huwelijk (resultaten in bijlage B). Er geldt steeds dat hoe jonger men is ten tijde van het eerste huwelijk, hoe groter de kans is dat men bij de (schoon)ouders inwoont. Daarnaast geldt ook dat hoe langer men al is gehuwd, hoe groter de kans dat men niet (meer) gehuwd inwoont bij de (schoon)ouders. Het gehuwd inwonen bij de ouders komt vooral voor bij Turkse mannen van de tweede generatie die met een huwelijksmigrante zijn gehuwd. Deze mannen hebben tot ruim 3x meer kans om gehuwd bij de ouders in te wonen als ze gehuwd zijn met een huwelijksmigrante dan als ze gehuwd zijn met een partner die in België is opgegroeid. Bij de Marokkaanse mannen van de tweede generatie komt dit gehuwd inwonen bij de (schoon)ouders veel minder voor, maar bij hen geldt ook dat de kans op het inwonen groter is als ze gehuwd zijn met een huwelijksmigrant(e). De Turkse vrouwen van de tweede generatie hebben daarentegen meer dan de helft minder kans om gehuwd in te wonen bij de (schoon)ouders als ze gehuwd zijn met een mannelijke huwelijksmigrant. Ze kunnen immers niet bij de ouders van hun echtgenoot inwonen omdat deze niet in ons land wonen. Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie hebben daarentegen net als Marokkaanse mannen wel meer kans - ongeveer 2x meer - om bij de ouders te wonen als ze gehuwd zijn met een huwelijksmigrant dan als ze gehuwd zijn met een partner die in België is opgegroeid. Met andere woorden, jonge Turkse vrouwen gaan met hun echtgenoot-huwelijksmigrant niet (tijdelijk) bij hun eigen ouders inwonen; jonge Marokkaanse vrouwen wel.

5.3. Timing van het eerste huwelijk

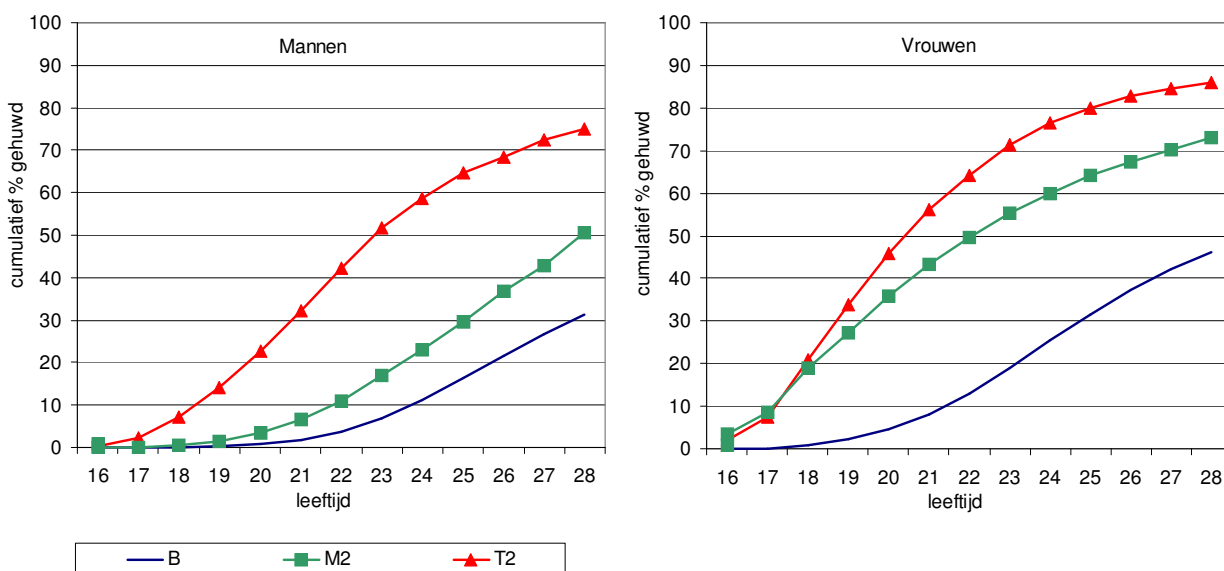
De reeds gehuwde 16- tot 29-jarigen uit onze onderzoeksgroep zijn in principe jong gehuwd. *Hoe oud waren deze jonggehuwden op de dag van hun huwelijk?* De reeds gehuwde Vlaamse mannen - slechts 10% in de onderzoeksgroep - waren bij hun eerste huwelijk gemiddeld genomen één jaar ouder (24,6 jaar) dan de Marokkaanse van de tweede generatie (23,5 jaar) - waarvan 14% reeds gehuwd is - en dit is twee jaar ouder dan de Turkse mannen van de tweede generatie (21,3 jaar) - waarvan 36% reeds gehuwd is. De

gemiddelde huwelijksleeftijden van de Marokkaanse en Turkse vrouwen van de tweede generatie liggen dicht bij elkaar, respectievelijk 20,1 jaar en 19,8 jaar waarbij respectievelijk 41% en 52% vrouwen reeds is gehuwd. De gemiddelde huwelijksleeftijd van de Vlaamse vrouwen – waarvan slechts 18% reeds gehuwd is – ligt een stuk hoger (23,2 jaar). De gemiddelde huwelijksleeftijden van de Marokkaanse mannen en vrouwen wijzen op een groter leeftijdsverschil tussen de huwelijkspartners; een verschil dat ook elders en eerder werd vastgesteld (Dagevos, 2001; De Valk e.a., 2001, 2004).

Vergelijkingen van de gemiddelde eerste huwelijksleeftijden van de Turken en Marokkanen in het Vlaamse Gewest met deze van de Turken in Turkije of de Marokkanen in Marokko zijn niet mogelijk omdat wij enkel beschikken over de huwelijksleeftijden (in een bepaald jaar) van een jonge leeftijdsgroep en de officiële huwelijksstatistieken de huwelijksleeftijden van alle leeftijdsgroepen (in een bepaald jaar) geven. Toch willen we ter informatie meegeven dat in 2003 in Turkije de bruidegom bij het eerste huwelijk gemiddeld genomen 25,9 jaar was en de bruid 22,7 jaar (TurkStat). In Marokko was de gemiddelde leeftijd bij het eerste huwelijk in 2003 31,1 jaar voor de man en 26,9 jaar voor de vrouw (Tabutin & Schoumacker, 2005).

Aan de hand van de datum van het eerste huwelijk (maand/jaar) kan het verloop van de huwelijksstijging over de leeftijd worden geschetst¹⁵ (figuur 5.4).

Figuur 5.4 Timing van het eerste huwelijk, naar herkomst en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (cumulatief % gehuwd)

B: Belgische herkomst M2: Marokkaanse tweede generatie T2: Turkse tweede generatie
Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Op de leeftijd van 25 jaar is 16% van de Vlaamse mannen al gehuwd. Marokkaanse mannen van de tweede generatie huwen iets eerder: 29% is al gehuwd op leeftijd 25. Turkse mannen van de tweede generatie huwen aanzienlijk eerder: 65% is al gehuwd op leeftijd 25. Op leeftijd 25 is 32% van de Vlaamse vrouwen al gehuwd. Dit is een stuk lager dan wat we bij de Marokkaanse (64%) en Turkse (80%) vrouwen van de tweede generatie vaststellen. Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie wijken ter zake sterker af van de Vlaamse vrouwen dan dat de Marokkaanse mannen dit doen van de Vlaamse mannen.

Huwelijksmigranten zijn bij hun huwelijk gemiddeld genomen niet systematisch jonger dan jongvolwassenen van de tweede generatie. De Turkse huwelijksmigranten die reeds naar ons land zijn gekomen, huwen wel eerder dan de Marokkaanse; dit geldt zowel voor de

¹⁵ Dit gebeurt aan de hand van een overlevingsanalyse waarin de ongehuwde jongvolwassenen worden gevolgd vanaf leeftijd 16 tot hun huwelijksdatum of tot 1.1.2004, naargelang wat eerst komt. In figuur 5.4 staat het complement van de overlevingscurve.

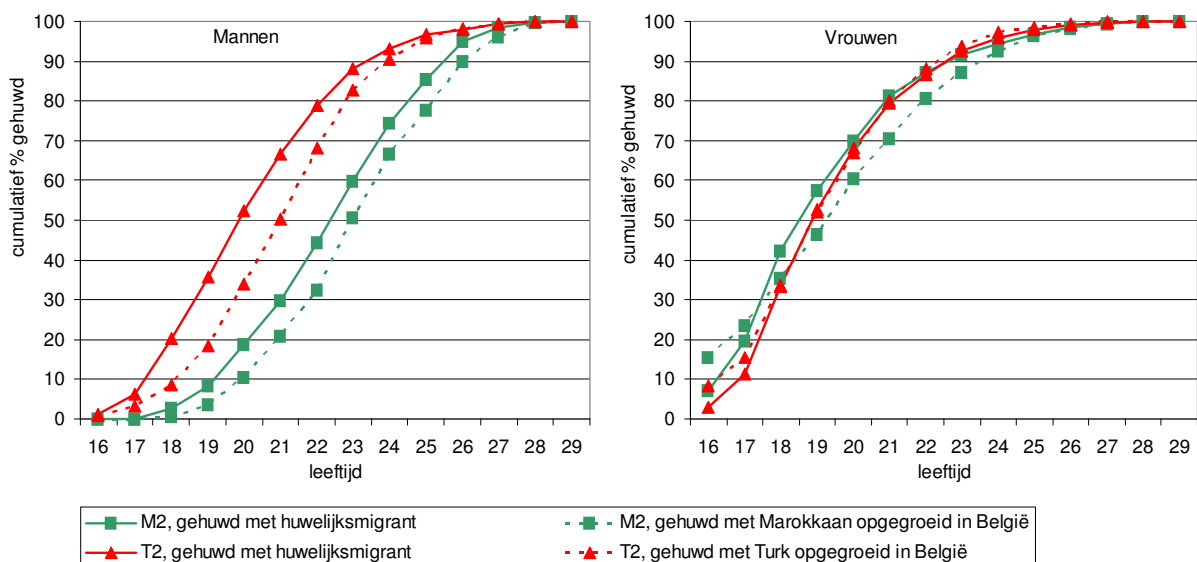
mannelijke als voor de vrouwelijke. De Turkse mannelijke en vrouwelijke huwelijksmigranten waren respectievelijk gemiddeld genomen 22,0 jaar en 19,3 jaar ten tijde van hun huwelijk; de Marokkaanse respectievelijk 23,6 jaar en 20,4 jaar.

Indien we vroeg huwen afbakenen als huwen vóór de 20ste verjaardag dan blijkt dit in het Vlaamse Gewest vooral een fenomeen van Turkse vrouwen te zijn en vooral van Turkse vrouwelijke huwelijksmigranten. Van de reeds gehuwde Turkse vrouwen was 54% van de tweede generatie en 69% van de huwelijksmigranten gehuwd vóór de 20^e verjaardag. Meer dan 2 op 3 Turkse vrouwelijke huwelijksmigranten (in onze leeftijdsgroep van jongvolwassenen) komen dus op bijzonder jonge leeftijd naar ons land om te huwen. Er zijn echter ook huwelijksmigranten die na de leeftijd van 30 jaar naar ons land komen (zie Corijn & Lodewijckx, 2009a).

Van de reeds gehuwde Marokkaanse vrouwen was 57% van de tweede generatie en 49% van de huwelijksmigranten gehuwd vóór de 20^e verjaardag. De helft van de Marokkaanse vrouwelijke huwelijksmigranten is dus jonger dan 20 jaar; de andere helft ouder. Bij Marokkaanse mannen is slechts 7% van de tweede generatie en 8% van de huwelijksmigranten gehuwd vóór hun 20ste. Bij de Turkse mannen schommelt dit rond de 30% (31% voor de tweede generatie en 27% voor de huwelijksmigranten). Marokkaanse mannelijke huwelijksmigranten zijn gemiddeld 1,5 jaar ouder bij hun huwelijk (23,6 jaar) dan Turkse (22,0 jaar). Bij vrouwelijke huwelijksmigranten is dit verschil iets geringer (respectievelijk 20,4 en 19,3 jaar).

Huwt de tweede generatie op een jongere leeftijd als ze huwt met een huwelijksmigrant? In figuur 5.5 vergelijken we de timing van het eerste huwelijk van de tweede generatie (die al gehuwd is), naargelang ze met een partner (met dezelfde herkomst) is gehuwd die in België is geboren en/of opgegroeid of met een partner die omwille van een huwelijk vanuit Turkije/Marokko naar ons land is gemigreerd. Bij mannen is duidelijk dat zowel Turken als Marokkanen van de tweede generatie die met een (vrouwelijke) huwelijksmigrant huwen dit iets eerder doen dat deze die met een Turkse/Marokkaanse partner geboren en/of opgegroeid in België huwen. Bij vrouwen stellen we dit geringe verschil enkel vast bij de Marokkaanse tweede generatie; bij de Turkse valt een dergelijk verschil in timing weg.

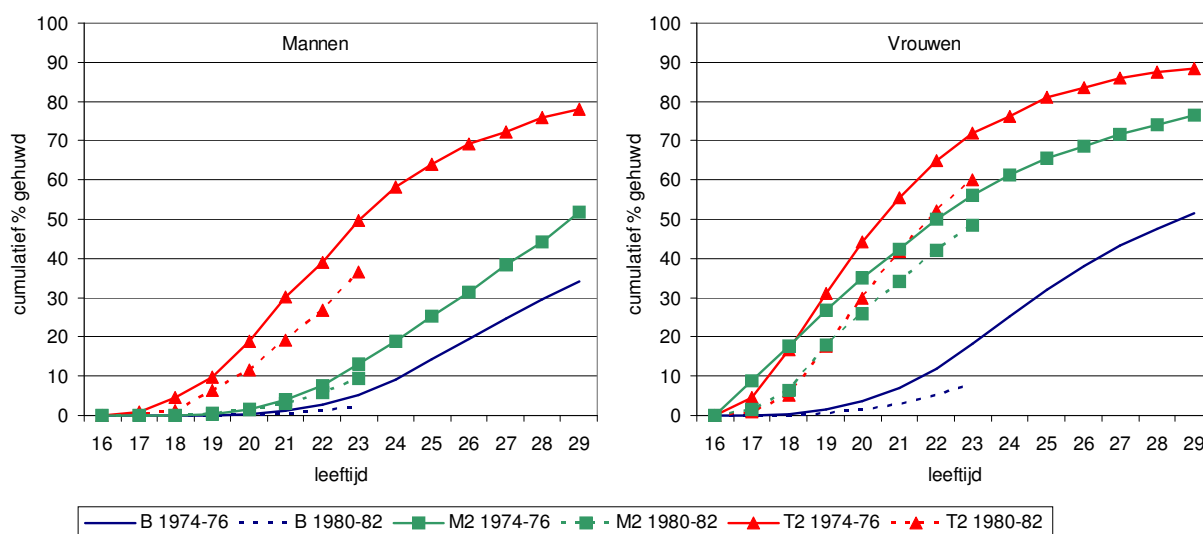
Figuur 5.5 Timing van het eerste huwelijk bij de Turkse en Marokkaanse tweede generatie, naar type van huwelijkspartner en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (cumulatief % gehuwd)

M2: Marokkaanse tweede generatie T2: Turkse tweede generatie
Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Het uitstellen van het eerste huwelijk is een algemene trend in West-Europa (Corijn & Klijzing, 2001; Sironi, 2009). *Maar stellen ook Turken en Marokkanen die in het Vlaamse Gewest wonen hun eerste huwelijk uit?* Een evolutie van de huwelijktiming van de tweede generatie Turken en Marokkanen kan worden geschetst door de oudste geboortecohort (geboren in 1974-76) te vergelijken met een jongere geboortecohort (geboren in 1980-82)¹⁶ (figuur 5.6). Uitstel van het eerste huwelijk is de algemene trend, maar dit uitstel is iets meer uitgesproken bij Turkse mannen en vrouwen dan bij Marokkaanse generatiegenoten en dan bij de Vlaamse cohorten. Ook in figuur 5.6 stellen we vast dat het patroon van de Marokkaanse mannen van de tweede generatie dichter ligt bij dat van de Vlaamse mannen, terwijl het patroon van de Marokkaanse vrouwen dichter ligt bij dat van de Turkse vrouwen. Turkse vrouwen geboren in 1980-82 bereiken de huwelijktiming van de Marokkaanse vrouwen geboren in 1974-76.

Figuur 5.6 Timing van het eerste huwelijk, naar herkomst en geslacht, voor de geboortecohorten 1974-76 en 1980-82, Vlaams Gewest, 2004 (cumulatief % gehuwd)

B: Belgische herkomst M2: Marokkaanse tweede generatie T2: Turkse tweede generatie
Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

5.4. Samengevat

Het is gekend dat Turkse jongvolwassenen op jongere leeftijd huwen dan Marokkaanse jongvolwassenen, ook als ze in ons land of in Nederland wonen (Lodewijckx e.a., 1995, 1996; Schoenmaeckers e.a., 1998; Esveldt & Schoorl, 1998; Corijn, 1999; Lesthaeghe, 2000b; Lievens, 2000; De Valk e.a., 2001; Poulain & Perrin, 2002). Binnen een Europese stedelijke context gaat de tweede generatie Turken die in Antwerpen woont eerder met een partner samenwonen dan deze die in Brussel, Amsterdam of Rotterdam woont (Huschek e.a., 2009). De verschillen inzake de timing van de start van het samenwonen met een partner tussen Turken, Marokkanen en Belgen zijn geringer in Brussel dan in Antwerpen (Hartung e.a. 2009). Sinds de jaren 80 neemt binnen een West-Europese context de aanvang van het samenwonen met de partner steeds vaker de vorm aan van een ongehuwd samenwonen (Corijn & Klijzing, 2001; Sironi, 2009). In het Vlaamse Gewest komt ongehuwd samenwonen bij jongvolwassenen sinds de jaren 90 steeds vaker voor (Corijn, 2004; Lodewijckx, 2008; Deboosere e.a., 2009). Deze trend heeft echter zeker nog niet de Turkse jongvolwassenen bereikt.

Het uitstellen van het eerste huwelijk is een algemene trend, die ook waarneembaar is in Turkije en in Marokko (Lodewijckx e.a., 1996; TurkStat; Tabutin & Schoumaker, 2005). Zo huwde in Marokko de generatie vrouwen die geboren is in de jaren 60 vijf jaar later dan de generatie die geboren is in de jaren 40 (UNECA-FSSD). In Turkije was in 2001 de gemiddelde

¹⁶ Aan de hand van het complement van een overlevingscurve.

leeftijd van mannen en vrouwen bij het eerste huwelijk respectievelijk 25,5 jaar en 22,2 jaar; in 2008 is dit 26,2 en 22,9 jaar (TurkStat). Die trend werd ook reeds in het begin van de jaren 90 vastgesteld bij de Turken en Marokkanen die in ons land of in Nederland woonden (Lodewijckx e.a., 1995, 1996; Esveldt & Schoorl, 1998; Schoenmaeckers e.a., 1998, 2000). Die uitstelrend was in ons land in de jaren 90 minder uitgesproken bij de Turken dan bij de Marokkanen (Poulain & Perrin, 2002). In het begin van de jaren 90 woonden (in het Brusselse Gewest) Turkse vrouwen (72%) veel vaker dan Marokkaanse vrouwen (34%) met een partner samen als ze 21-25 jaar waren. Bij Nederlandstalige Belgische vrouwen lag dit toen nog veel lager (20%) (Corijn, 1999). Het uitstel van het eerste huwelijk heeft deze aandelen bij Turken en Marokkanen doorheen de tijd doen dalen; bij Vlaamse vrouwen daalde het gehuwd samenwonen, maar werd dit gecompenseerd door het ongehuwd samenwonen. Ook de jongste generaties Turken, Marokkanen en Vlamingen blijven het eerste huwelijk verder uitstellen. Maar het is nog steeds zo dat Turken van de tweede generatie eerder huwen dan Marokkanen van de tweede generatie. Huwelijken met bruiden uit Turkije en Marokko worden op iets jongere leeftijd gesloten dan huwelijken met bruiden van hier. Dit is niet het geval bij bruidegoms. Hartung e.a. (2009) vinden voor Brussel en Antwerpen ter zake geen significante verschillen. Vooral Turkse mannen van de tweede generatie blijven na hun huwelijk in ons land een tijd bij hun ouders inwonen, zeker als ze met een bruid uit Turkije zijn gehuwd. Ongehuwd samenwonen komt bij Turken niet voor. Jonge Marokkanen, zeker mannen, doen het in beperkte mate met een partner van een andere herkomst.

Het opleidingsniveau bleek tot het begin van de jaren 90 een belangrijke determinant van de leeftijd bij het eerste huwelijk bij Turkse en Marokkaanse vrouwen die in ons land woonden (Lodewijckx e.a., 1996)¹⁷. Bij Marokkanen in Marokko speelt dit opleidingsniveau nog steeds een grote rol in de eerste huwelijktiming (Tabutin & Schoumaker, 2005). Bij de Turken en Marokkanen die in ons land wonen is over de geboortecohorten heen, het aandeel dat geen onderwijs heeft genoten of enkel de lagere school heeft gevolgd enorm gedaald waardoor het gemiddelde opleidingsniveau is toegenomen¹⁸. Langer naar school gaan en hogeropgeleid zijn speelt dus wellicht mee in het uitstel van het eerste huwelijk¹⁹. Hartung e.a. (2009) stellen in Brussel en Antwerpen vast dat ook het voorbije decennium lageropgeleide Turken en Marokkanen van de tweede generatie nog steeds eerder starten met het samenwonen met een partner.

Ook in Amsterdam en Rotterdam wonen recent jongvolwassenen (18-36 jaar) van de tweede generatie Turken vaker al met een partner samen dan Marokkaanse. De Nederlandse jongvolwassenen benaderen echter het niveau van de Turkse: bijna de helft woont al samen met een partner (Van Praag & Schoorl, 2007). Ook hier zal de verhouding gehuwd versus ongehuwd samenwonen sterk verschillend zijn naargelang de herkomstgroep. Bij jongvolwassen Nederlanders wordt dit samenwonen met een partner aangevuld door 1 op 3 die alleen woont (zie 8.1.). Bij Turken van de tweede generatie wordt dit aangevuld door bijna 1 op 3 die nog bij de ouders woont en bij Marokkanen door ongeveer de helft die nog in het ouderlijke huis woont.

---

¹⁷ Dit was niet zo bij Vlaamse vrouwen indien men rekening houdt met het feit of ze al dan niet nog op school zitten/in opleiding zijn (Corijn, 1995).

¹⁸ Niet-gepubliceerde resultaten op basis van de Sociaal-economische enquête van 2001. Met dank aan Patrick Deboosere (VUB).

¹⁹ Het gegevensbestand laat niet toe dit te toetsen voor de tweede generatie.

6. Samenwonen met kinderen

Kinderen krijgen vormt de ultieme stap van de gezinsvorming. Zeker binnen een Turkse en Marokkaanse cultuur hoort kinderen krijgen en opvoeden nog steeds (nagenoeg uitsluitend) binnen de context van een huwelijk. Recent horen in Vlaanderen kinderen ook bij een ongehuwd samenwonen van jongvolwassenen (ADSEI; Lodewijckx, 2008; Deboosere e.a., 2009). We beschrijven in dit hoofdstuk eerst hoeveel Turkse, Marokkaanse en Vlaamse jongvolwassenen samenwonen met kinderen (6.1.). Daarna bekijken we dit enkel voor de jongvolwassenen die al een partner hebben (gehad) (6.2.). Vervolgens gaan we na om welk soort ouderschap het gaat (6.3.). In 6.4. plaatsen we de resultaten in een ruimere context.

6.1. Samenwonen met kinderen

*Welke jongvolwassenen woonden op 1.1.2004 al met kinderen samen?*²⁰ Op de leeftijd van 16-19 jaar is er (bijna) geen enkele jonge man al vader geworden (figuur 6.1). Dit verandert op de leeftijd van 20-24 jaar. Eén op 6 Turkse mannen van de tweede generatie woont dan al samen met minstens één zoon of dochter. Marokkaanse mannen van de tweede generatie en hun Vlaamse leeftijdsgenoten doen dat dan nog niet. Ook op de leeftijd van 25-29 jaar wonen vooral de Turkse mannen van de tweede generatie samen met kinderen. Het aandeel Marokkaanse mannen van de tweede generatie dat dan al vader is, is vergelijkbaar met dat van de Vlaamse mannen. Het aandeel vaders is echter in elke leeftijdsgroep het hoogst onder de huwelijksmigranten. Turkse huwelijksmigranten zijn op vergelijkbare leeftijd al vaker vader dan Marokkaanse huwelijksmigranten. Zo leeft 62% van de 25- tot 29-jarige Turkse huwelijksmigranten samen met (1 of meer) kinderen tegenover 41% van de Marokkaanse.

Moederschap komt ook nauwelijks voor bij de 16- tot 19-jarigen, behalve bij de huwelijksmigranten. In de daaropvolgende leeftijdsgroepen geldt dat Turkse vrouwen van de tweede generatie meer dan Marokkaanse met kinderen samenwonen. Vlaamse vrouwen doen dit veel minder. Vrouwelijke huwelijksmigranten wonen vaker samen met kinderen dan de tweede generatie. Vooral bij de 16- tot 24-jarige vrouwen is het verschil tussen de Turkse en Marokkaanse huwelijksmigranten en hun herkomstgenoten van de tweede generatie opvallend.

6.2. Samenwonen met partner én kinderen

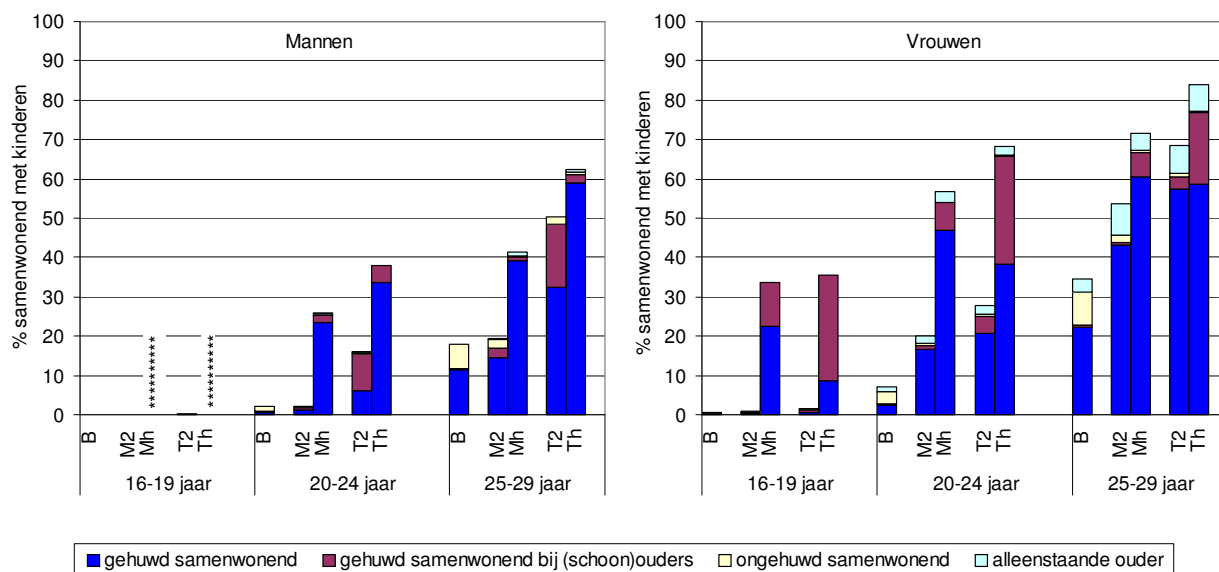
De grote verschillen in figuur 6.1 naar herkomst, migrantengeneratie en geslacht houden uiteraard verband met de eerder beschreven verschillen in het samenwonen met een partner. In hoofdstuk 5 bleek dat Turkse 20- tot 29-jarige mannen van de tweede generatie veel vaker en reeds langer gehuwd zijn dan hun Marokkaanse leeftijds- en generatiegenoten. Het aandeel (ooit) gehuwden is ook hoger bij de Turkse dan bij de Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie, zelfs nog op leeftijd 25-29. Huwelijksmigranten hebben per definitie allemaal een partner (gehad).

Wie woonde al met partner én kinderen samen? Of preciezer gesteld: wie deed dit op 1.1.2004 of had dit toen al gedaan? We drukken in figuur 6.2 het aantal jongvolwassenen dat met kinderen samenwoont uit ten opzichte van het aantal met een (gehuwde of ongehuwde) samenwoonervaring met een partner. Omdat ouderschap nauwkeuriger wordt gemeten bij vrouwen – we leiden het immers af uit het samenwonen met kinderen – en omdat een hoger aandeel vrouwen dan mannen al een partner heeft (gehad), beperken we de bespreking tot de vrouwen.

---

²⁰ Ouders die niet (meer) officieel met hun kinderen samenwoonden, zijn niet te traceren waardoor het hebben van kinderen wordt onderschat. We verwachten dat de onderschatting groter is bij mannen dan bij vrouwen omdat kinderen na een (echt)scheiding vaak officieel bij de moeder wonen (Lodewijckx, 2005, 2008).

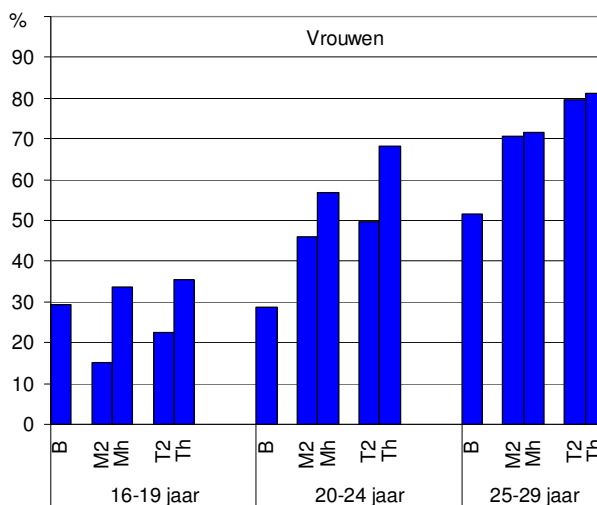
Figuur 6.1 Samenwonen met kinderen opgedeeld naar variant, naar leeftijd, herkomst, migrantengeneratie en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (in %)

**** N<50 personen

B: Belgische herkomst M2: Marokkaanse tweede generatie Mh: Marokkaanse huwelijksmigrant T2: Turkse tweede generatie Th: Turkse huwelijksmigrant
Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Figuur 6.2 Samenwonen met kinderen bij vrouwen met samenwoonervaring, naar leeftijd, herkomst en migrantengeneratie, Vlaams Gewest, 2004 (in %)

B: Belgische herkomst M2: Marokkaanse tweede generatie Mh: Marokkaanse huwelijksmigrant T2: Turkse tweede generatie Th: Turkse huwelijksmigrant
Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Op elke leeftijd wonen er meer Turkse dan Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie samen met kinderen. Het verschil in het huwelijkspatroon van deze vrouwen is zeker een verklarende factor. Turkse vrouwen huwen op jongere leeftijd en waren bijgevolg op 1.1.2004 al iets langer getrouwd dan hun Marokkaanse leeftijdsgenoten (zie. 5.3.). Vlaamse vrouwen met samenwoonervaring stellen het krijgen van kinderen langer uit dan Turkse en Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie. De 16- tot 19-jarige Vlaamse vrouwen vormen hierop een uitzondering. Als zij een partner hebben (gehad), zijn zij al vaker dan de Turkse en Marokkaanse tweedegeneratieleeftijdsgenoten moeder geworden. We wijzen erop dat amper 1% van de Vlaamse 16- tot 19-jarige meisjes samenwoont met een partner.

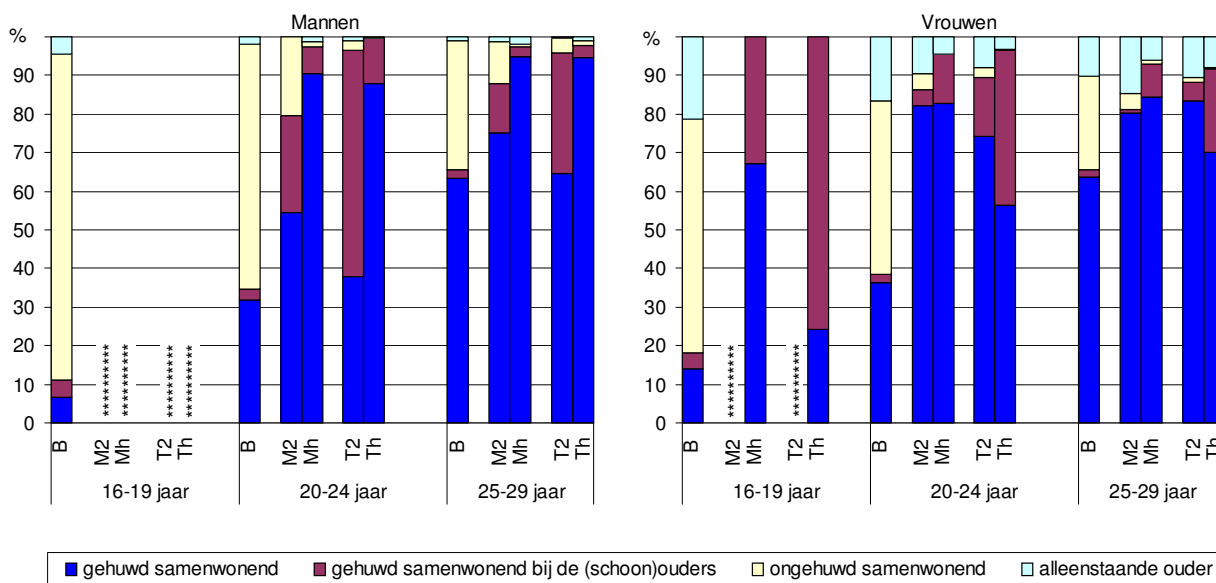
Vrouwelijke huwelijksmigranten, zowel Turkse als Marokkaanse, wonen vaker met kinderen samen dan hun (ooit) gehuwde leeftijdsgenoten van de tweede generatie. Dit is vooral

duidelijk bij de 16- tot 24-jarigen. We vermoeden dat de huwelijksmigranten sneller kinderen krijgen na hun huwelijk dan de andere Turkse en Marokkaanse vrouwen. Op 25- tot 29-jarige leeftijd is het verschil inzake moederschap tussen de tweede generatie en de huwelijksmigranten grotendeels verdwenen. Het merendeel van alle Turkse en Marokkaanse vrouwen is dan gestart met de gezinsvorming.

6.3. Type ouderschap

Om welk soort ouderschap ging het bij de jongvolwassenen? Waren het gehuwde of ongehuwde ouders? Woonden er twee ouders of één ouder in het gezin? We onderscheiden: gehuwd ouderschap in een eigen huishouden, gehuwd ouderschap inwonend bij de (schoon)ouders, ongehuwd ouderschap en alleenstaand ouderschap. Deze varianten komen beter tot uiting in figuur 6.3 waar we enkel de mannen en vrouwen die samenwonen met kinderen in beeld brengen.

Figuur 6.3 Varianten van samenwonen met kinderen, naar leeftijd, herkomst, migrantengeneratie en geslacht, Vlaams Gewest (in %)

***** N<50 personen

B: Belgische herkomst M2: Marokkaanse tweede generatie Mh: Marokkaanse huwelijksmigrant T2: Turkse tweede generatie Th: Turkse huwelijksmigrant

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Als Turken en Marokkanen kinderen hebben dan wonen zij overwegend gehuwd met de partner en kinderen samen. Ongehuwd samenwonen én kinderen hebben, komt vooral voor bij de Vlaamse jongvolwassenen. Marokkaanse mannen van de tweede generatie scoren wel iets hoger inzake ongehuwd ouderschap dan alle andere migrantengeneraties. Alleenstaand ouderschap is bijna synoniem met alleenstaand moederschap. Op de leeftijd van 25-29 jaar is in alle herkomstgroepen en migrantengeneraties ongeveer 1 op 10 vrouwen met kinderen een alleenstaande moeder; dit aandeel is iets lager bij de huwelijksmigranten dan bij de tweede generatie. Echtscheiding op jonge leeftijd speelt hierin een rol (zie hoofdstuk 7).

Gehuwd met partner en kinderen bij de (schoon)ouders wonen, komt vooral voor bij de Turkse mannen van de tweede generatie. Zij doen dit verhoudingsgewijs meer dan hun Marokkaanse leeftijdsgenoten met kinderen. Turkse mannelijke huwelijksmigranten met kinderen hebben veel vaker een eigen huishouden dan hun herkomstgenoten van de tweede generatie; de ouders van deze mannen wonen immers in Turkije. Onder de vrouwen met kinderen zijn het vooral de Turkse huwelijksmigranten die het vaakst bij de schoonouders inwonen. Zij zijn meestal de bruid van een in België (deels) opgegroeide Turk. Wonen met partner en kinderen bij de (schoon)ouders is een tijdelijke leefvorm; het komt minder voor bij de 25- tot 29-jarigen. Eerder werd gesteld dat de kans op inwonen bij de (schoon)ouders

geringer is voor personen die op latere leeftijd huwen. Bovendien neemt de kans af naarmate men langer getrouwd is (zie 5.2.).

6.4. Samengevat

Eerder werd voor de jaren 90 vastgesteld dat de tweede generatie Turkse vrouwen op jongere leeftijd start met het krijgen van kinderen dan Marokkaanse vrouwen (Schoenmaeckers, 1999; Schoenmaeckers e.a., 1998, 2000). Er werd toen ook vastgesteld dat jonggehuwde Marokkaanse vrouwen veel meer dan Turkse vrouwen de komst van het eerste kind wensten uit te stellen en dat zij meer dan Turkse vrouwen anticonceptie toepasten vóór de eerste zwangerschap (Lodewijckx, 1994, 1999). In de Turkse gemeenschap bestond (en bestaat er misschien nog steeds) een grote sociale druk ten aanzien van jonggehuwden om (vrij) snel na het huwelijk met de gezinsvorming te starten. Op basis van de Volkstellinggegevens van 1991 werd een verschil in de timing van de geboorte van het eerste kind binnen het huwelijk tussen de Turkse en de Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie beschreven (Schoenmaeckers e.a., 1998, 2000)²¹. Het zou kunnen dat de Turkse vrouwen nog steeds iets sneller starten met het krijgen van kinderen binnen het huwelijk. Rond de eeuwwisseling kregen in het Vlaamse Gewest Turkse vrouwen van de tweede generatie sneller kinderen dan Marokkaanse. Maar er komen snel kinderen bij vrouwelijke Turkse en Marokkaanse huwelijksmigranten. Ook in Nederland stelt men vast dat Turkse vrouwen vroeger starten met de gezinsvorming dan Marokkaanse vrouwen (de Valk e.a., 2001; Garssen & Nicolaas, 2006; de Valk, 2007) en dat de eerste generatie migranten (lees: huwelijksmigranten) op jongere leeftijd moeder worden dan de vrouwen van de tweede generatie (Garssen & Nicolaas, 2006).

Ouderschap bij ongehuwde paren komt niet voor bij Turken of Marokkanen in het Vlaamse Gewest, behalve uitzonderlijk bij Marokkaanse mannen. Rond de eeuwwisseling was het niveau van de vruchtbaarheid buiten de context van een huwelijk ook in Nederland bij de Turkse en de Marokkaanse vrouwen zeer laag (de Valk e.a., 2001) en ook recenter zijn de meeste jonge Turkse en Marokkaanse moeders gehuwd (Garssen, 2005). Alleenstaand ouderschap op jonge leeftijd komt wel voor bij Turkse en Marokkaanse vrouwen, doorgaans tengevolge van een echtscheiding (zie hoofdstuk 7).

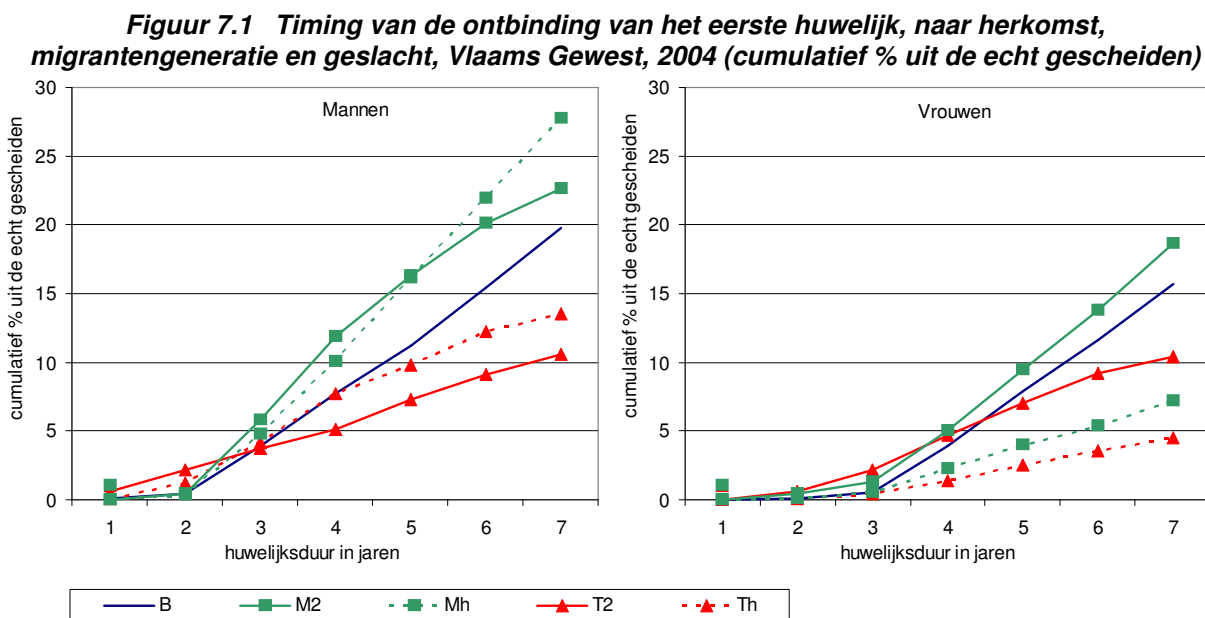
²¹ Hoewel Turkse vrouwen sneller met de gezinsvorming startten, wensten en hadden Marokkaanse vrouwen een groter gezin rond het begin van de jaren 90 (Deven & Schoenmaeckers, 1999; Page & Segaert, 1996; Schoenmaeckers e.a., 2000; Lodewijckx, 2004a). In onze studie kan dit niet verder worden onderzocht.

7. Niet meer samenwonen met de huwelijkspartner

Sommige jonggehuwden ontbinden al op jonge leeftijd en/of vrij snel hun eerste huwelijk. In dit hoofdstuk gaan we eerst na welke groepen vooral hun huwelijk ontbinden (7.1.). Daarna brengen we in beeld hoe jongvolwassenen kort na hun echtscheiding wonen (7.2.). In 7.3. vatten we samen.

7.1. Ontbinding van het eerste huwelijk

Bijna 1 op 5 Vlaamse gehuwde jongvolwassenen had binnen de 7 jaar na de huwelijksdatum het eerste huwelijk al officieel ontbonden²². *Maar gingen jonge Marokkaanse en Turkse gehuwden meer of minder, eerder of later uit de echt scheiden dan jonge Vlamingen?* Op basis van de datum van de officiële echtscheiding van het eerste huwelijk schetsen we de timing van de huwelijksontbinding²³ (figuur 7.1). De vergelijking met de Vlaamse jongvolwassenen is indicatief. Het gaat bij hen immers om echtscheidingen binnen een relatief gezien kleine groep (14% gehuwden) die wellicht een zeer selecte en atypische groep vormt. Absoluut gezien gaat het echter om een groep van ongeveer 100.000 jonggehuwden. Bij de tweede generatie Turken is 44% al gehuwd (ongeveer 7.000 personen); bij de tweede generatie Marokkanen 28% (5.000 personen). Alle huwelijksmigranten zijn per definitie gehuwd (samen 10.000 personen).

B: Belgische herkomst M2: Marokkaanse tweede generatie Mh: Marokkaanse huwelijksmigrant T2: Turkse tweede generatie Th: Turkse huwelijksmigrant
Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Bijna 1 op 4 huwelijken van de Marokkaanse mannen van de tweede generatie is na 7 jaar huwelijk ontbonden. Iets meer nog dan Marokkaanse mannen van de tweede generatie gaan Marokkaanse mannelijke huwelijksmigranten uit de echt scheiden: na 7 jaar huwelijk is 28% gescheiden. De Turkse mannen van de tweede generatie en de Turkse huwelijksmigranten bereiken daarentegen na 7 jaar huwelijk een veel lager echtscheidingspercentage (10% en

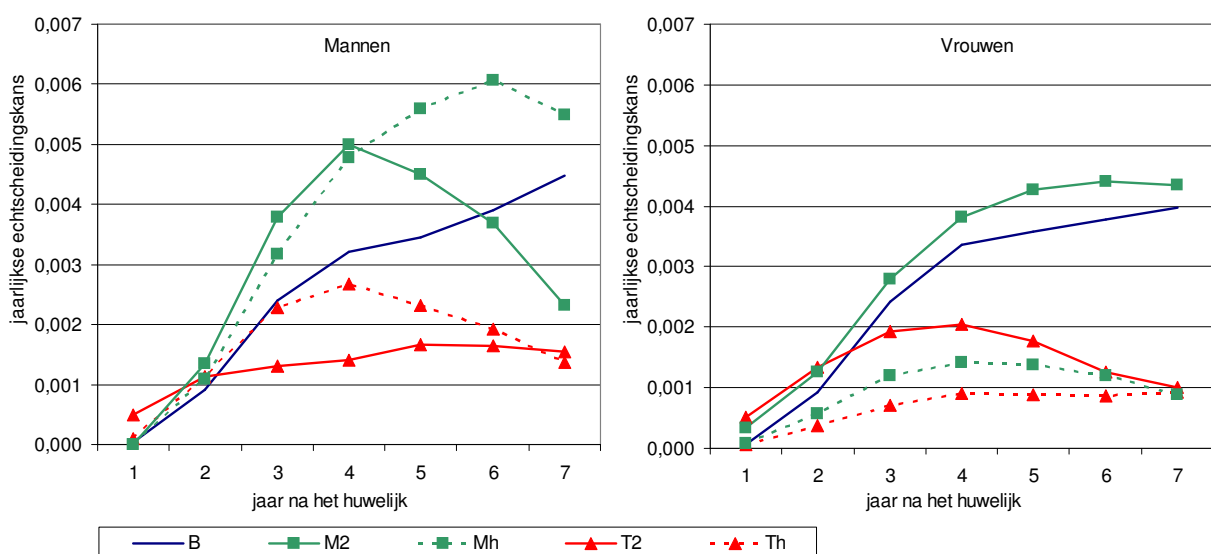
²² We beschikken enkel over de datum van de wettelijke echtscheiding en over de officiële leefvorm op 1.1.2004. De feitelijke scheiding kan maanden aan de wettelijke echtscheiding voorafgaan; de officiële leefvorm kan afwijken van de feitelijke. Na de (feitelijke/wettelijke) scheiding kunnen veranderingen in de leefvorm, zeker bij jongvolwassenen, elkaar snel opvolgen. Daarom hebben we ons beperkt tot een analyse van de leefvorm op 1.1.2004 van personen die in 2002 en 2003 officieel zijn gescheiden.

²³ Via een overlevingsanalyse volgen we alle gehuwden vanaf de datum van hun eerste huwelijk tot maximaal 7 jaar later en we analyseren wat eerst komt, de datum van de officiële huwelijksontbinding of 1.1.2004. In figuur 7.1 staat het complement van de overlevingscurve.

14%). Bijna 1 op 5 huwelijken van de Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie is na 7 jaar ontbonden. Veel van deze tweedegeneratievrouwen zijn gehuwd met een mannelijke huwelijksmigrant (zie hun hoger echtscheidingscijfer). De Turkse vrouwen van de tweede generatie bereiken een veel lager aandeel (10%). Er wordt veel minder uit de echt gescheiden door vrouwelijke (7% Marokkaanse en 4% Turkse) dan door mannelijke (28% Marokkaanse en 13% Turkse) huwelijksmigranten. Deze vrouwen zijn gehuwd met Marokkaanse/Turkse mannen die in ons land zijn geboren en/of opgegroeid, maar bij hen leidt dit tot stabielere huwelijken en/of tot huwelijken die moeilijker kunnen worden ontbonden. Deze mannen zijn voornamelijk gehuwd met Turkse/Marokkaanse vrouwen die hier zijn opgegroeid. De vraag blijft wie in deze huwelijken de aanvraag voor een echtscheiding opstart. Van alle groepen scheiden mannelijke huwelijksmigranten het meest; vrouwelijke huwelijksmigranten het minst. Dit ligt in de lijn van vaststellingen bij een ruimere leeftijdsgroep (Corijn & Lodewijckx, 2009a, 2009b). Van de (relatief kleine groep) jonggehuwde Vlamingen hebben er reeds 1 op 5 mannen en 1 op 6 vrouwen hun huwelijk ontbonden.

De jaarlijkse echtscheidingskansen in figuur 7.2 vertonen bij de Marokkaanse mannen van de tweede generatie een piek in het 4^e jaar na het huwelijk. In figuur 4.1 zagen we dat deze mannen relatief gezien het minst vaak met een huwelijksmigrant huwen, maar vaker met een herkomstgenote die in ons land is geboren en/of opgegroeid of met een partner met een Belgische of andere herkomst. Het is gekend dat naar herkomst gemengde huwelijken grotere echtscheidingsrisico's kennen. De huwelijken van deze Marokkaanse mannen zijn dan ook minder stabiel en worden tevens zo snel als mogelijk ontbonden. De echtscheidingswetgeving in ons land laat, vooral sinds 1995, toe niet enkel kort na het huwelijk, maar ook via snelle procedures, te scheiden (Senaeve, 2007). Huwelijken van Marokkaanse mannelijke huwelijksmigranten kennen ook een echtscheidingspiek in het 4^e jaar. De verblijfswetgeving liet (tot 2006) toe dat de huwelijksmigrant na maximaal 15 maanden gehuwd samenwonen een onafhankelijke verblijfsvergunning kon krijgen (zie Corijn & Lodewijckx, 2009a, 2009b). In huwelijken met problemen wordt soms gewacht tot de nieuwkomer recht heeft op een onafhankelijk verblijfsstatuut om de echtscheidingsprocedure op te starten. Dit komt blijkbaar voor bij huwelijken met Marokkaanse mannelijke huwelijksmigranten. Ook bij Turkse mannelijke huwelijksmigranten treedt een piek op in het 4^e jaar, zij het op een lager niveau. Bij de Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie, net als bij de Vlaamse vrouwen, blijven de echtscheidingskansen stijgen in de eerste 7 huwelijksjaren. Bij de andere vrouwen treedt een verhoogde kans op in het 4^e huwelijksjaar, zij het op een lager niveau dan bij de mannen.

Figuur 7.2 Jaarlijkse echtscheidingskans, naar herkomst, migrantengeneratie en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (hazard rates)

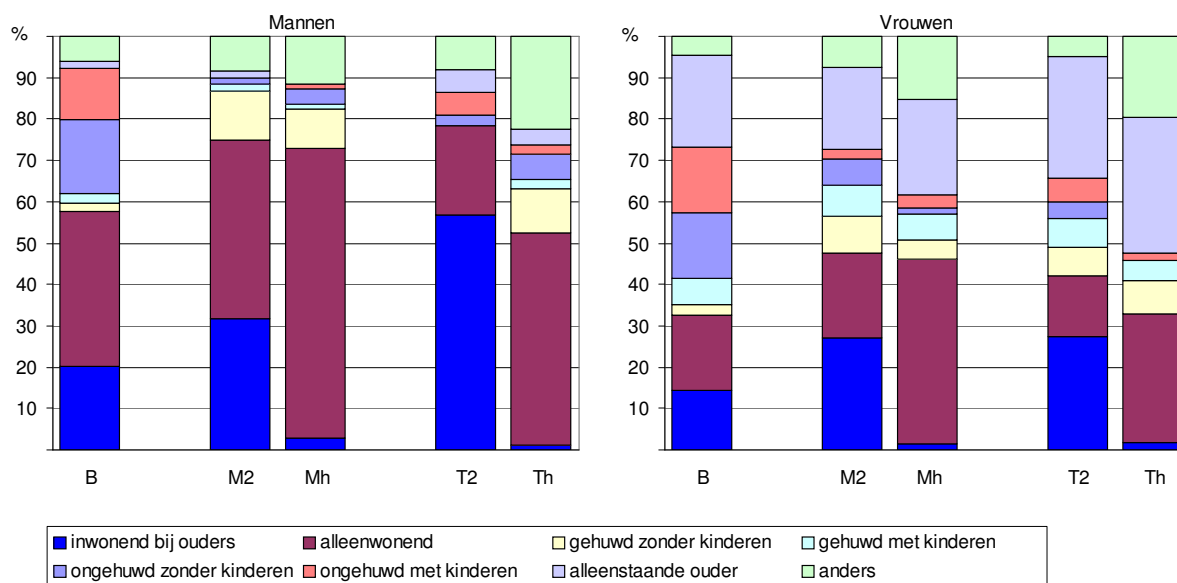

B: Belgische herkomst M2: Marokkaanse tweede generatie Mh: Marokkaanse huwelijksmigrant T2: Turkse tweede generatie Th: Turkse huwelijksmigrant
Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

7.2. Leefvorm na een echtscheiding

Hoe woonden jongvolwassenen kort na hun echtscheiding? Woonden jonge gescheiden Turken en Marokkanen van de tweede generatie op dat moment anders dan jonge gescheiden Vlamingen? En wat deden jonge gescheiden huwelijksmigranten? Figuur 7.3 schetst de officiële leefvorm op 1.1.2004 van jongvolwassenen die in 2002 en 2003 officieel uit de echt zijn gescheiden. Hierbij valt op dat er bij jonge Vlaamse mannen en vrouwen kort na de echtscheiding een variëteit aan leefvormen voorkomt. Bij de andere groepen zijn bepaalde leefvormen eerder dominant.

Figuur 7.3 Leefvorm na een echtscheiding in 2002-2003, naar herkomst, migrantengeneratie en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (in %)

B: Belgische herkomst M2: Marokkaanse tweede generatie Mh: Marokkaanse huwelijksmigrant T2: Turkse tweede generatie Th: Turkse huwelijksmigrant
Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Kort na de echtscheiding *wonen* veel jonge mannen *alleen*. Dit komt omdat er vaak nog geen kinderen in het huwelijk waren of omdat als er kinderen in het huwelijk waren, deze doorgaans officieel niet bij de vader wonen na de echtscheiding. Gescheiden Marokkaanse mannen van de tweede generatie (43%) wonen zelfs vaker alleen dan gescheiden Vlaamse mannen (37%). Gescheiden Turkse generatiegenoten doen dit veel minder (22%). Dit komt doordat meer dan de helft van deze mannen na hun echtscheiding *bij hun ouders wonen*²⁴ (57%). Binnen de Turkse cultuur is virilokaliteit dus ook gangbaar voor gescheiden mannen. Ook 1 op 5 Vlaamse jonge mannen keert na de echtscheiding terug naar de ouders. Turkse en Marokkaanse gescheiden vrouwen van de tweede generatie gaan iets vaker bij de ouders wonen dan alleenwonen. Het is mogelijk dat ze bij de ouders inwonen met hun kind(eren).

Huwelijksmigranten hebben kort na een echtscheiding weinig keuze inzake hun leefvorm. Zeker als ze hun verblijfsvergunning hebben bekomen, keren ze na een echtscheiding niet terug naar hun land van herkomst (Koelet e.a., 2009). Als ze na de echtscheiding in ons land blijven, kunnen ze per definitie niet bij hun eigen ouders gaan inwonen; in zeer uitzonderlijke gevallen blijven ze bij hun schoonouders inwonen. Gescheiden huwelijksmigranten wonen dan ook vooral alleen: 70% bij de Marokkaanse en 51% bij de Turkse mannelijke huwelijksmigranten. Ook gescheiden vrouwelijke huwelijksmigranten hebben na een echtscheiding weinig keuze: meer nog dan de Turkse (31%) wonen de Marokkaanse (45%) alleen.

²⁴ Het is niet te achterhalen of men ook tijdens het huwelijk bij de ouders is blijven wonen of dat men pas na de echtscheiding terug bij de ouders is gaan inwonen.

Alleenstaand moederschap komt vaker voor bij de Turkse (29%) dan bij de Marokkaanse (20%) gescheiden vrouwen van de tweede generatie. Dit zou erop kunnen wijzen dat er bij de echtscheidingen van Turkse jongvolwassenen vaker kinderen betrokken zijn dan bij Marokkaanse. In een ruimere leeftijdsgroep waren er sterke aanwijzingen voor dit verschil (Corijn & Lodewijckx, 2009a). Ook bij de huwelijksmigranten is er meer alleenstaand moederschap bij Turkse dan bij Marokkaanse vrouwen (respectievelijk 32% en 23%). We wezen eerder op de grotere druk of wens binnen de Turkse cultuur om kort na het huwelijk kinderen te krijgen.

Inzake het opnieuw *samenwonen met een partner* (gehuwd of ongehuwd) kort na een echtscheiding scoren de Vlamingen hoger dan alle andere groepen. 35% van de Vlaamse mannen en 41% van de Vlaamse vrouwen woont 1 tot 2 jaar na de officiële echtscheiding opnieuw met een partner samen. Velen opteren immers om ongehuwd samen te wonen met hun partner. Bij gescheiden Turken en Marokkanen van de tweede generatie liggen deze aandelen een stuk lager nl. tussen de 15% en 25%. In een studie bij een ruimere leeftijdsgroep bleek dat Turken en Marokkanen veel vaker en sneller herhuwden na een echtscheiding dan Vlamingen (Corijn & Lodewijckx, 2009a, 2009b). Ongehuwd samenwonen na de echtscheiding is echter niet geheel afwezig bij de jonge gescheiden Turken en Marokkanen. Het benadert 10% bij de Turkse mannen en bij de Turkse en Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie. Marokkaanse mannen van de tweede generatie doen dit ook niet; ze wonen veel meer officieel alleen. Bij Vlamingen ligt het aandeel ongehuwd samenwonenden kort na een echtscheiding rond de 30%. Na een echtscheiding snel opnieuw *gehuwd* samenwonen met een partner schommelt rond de 10% à 18%, behalve voor de Vlaamse mannen (5%).

*Samenwonen met kinderen*²⁵ kort na de echtscheiding komt vaker voor bij gescheiden vrouwen dan mannen; kinderen worden immers na een echtscheiding vaker aan de moeder toegewezen. Het is de leefvorm van ruim 4 op 10 gescheiden Vlaamse vrouwen, maar ook van 4 op 10 Turkse vrouwen van de tweede generatie; bij Marokkaanse ligt dit iets lager op 3 op 10. Ook de gescheiden Marokkaanse mannen leven minder vaak met kinderen samen dan de Turkse en de Vlaamse mannen. Dit is opnieuw een aanduiding dat er bij de Turkse ontbonden huwelijken vaker kinderen betrokken zijn dan bij de Marokkaanse. Gescheiden Turkse vrouwen van de tweede generatie leven kort na de echtscheiding het vaakst als *alleenstaande moeder* (28%); bij Vlaamse vrouwen en bij Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie gaat het om 20% à 22%. *Alleenstaand vaderschap* komt het vaakst voor – zij het op zeer laag niveau – bij gescheiden Turkse mannen (3% à 5%). Turkse vrouwelijke huwelijksmigranten wonen na de echtscheiding vaker alleen met hun kinderen (33%) dan Marokkaanse (23%).

De leefvorm *anders wonen* (meestal bij familieleden) kort na een echtscheiding komt relatief gezien het meest voor bij de huwelijksmigranten; het vaakst bij Turkse mannelijke huwelijksmigranten (23%), op de voet gevolgd door Turkse (20%) en Marokkaanse (18%) vrouwelijke huwelijksmigranten. Naast het alleenwonen met of zonder kinderen, is dit voor vrouwen hun derde alternatief. In 8.2. komen we terug op dit anders wonen.

7.3. **Samengevat**

Reeds in het begin van de jaren 90 werd in ons land vastgesteld dat Marokkaanse vrouwen vaker uit de echt scheiden dan Turkse vrouwen (Lodewijckx e.a., 1996). Zo was onder de 35- tot 39-jarige ooit-gehuwde vrouwen die toen in België woonden, 10% Marokkaanse ooit al gescheiden tegenover 2% Turkse. Dit aandeel lag een stuk hoger bij Belgische ooit-gehuwde vrouwen van die leeftijd (15%). Het hogere aandeel echtscheidingen bij Marokkanen dan bij Turken handhaafde zich doorheen de jaren 90 (Lievens, 2001; Poulain & Perrin, 2002). Een recente studie toont aan dat in het Vlaamse Gewest meer uit de echt wordt gescheiden door mannen van Marokkaanse herkomst dan door Vlaamse mannen en dat dit vooral zo is voor Marokkaanse mannelijke huwelijksmigranten. Bij mannen van Turkse herkomst liggen de echtscheidingscijfers lager dan bij de Vlaamse mannen, maar ook onder Turkse mannen wordt vooral door huwelijksmigranten uit de echt gescheiden. De mannelijke

²⁵ Eigen kinderen en/of stiefkinderen, met of zonder nieuwe partner.

huwelijksmigranten zijn doorgaans gehuwd met vrouwen die in ons land zijn geboren en/op opgegroeid (Corijn & Lodewijckx, 2009a, 2009b). In Nederland zijn zowel huwelijken van personen van Marokkaanse als van Turkse herkomst minder stabiel dan de Nederlandse huwelijken (van Huis & Steenhof, 2003; De Valk e.a., 2004).

Er wordt vooral uit de echt gescheiden door jonge Marokkaanse mannen en vrouwen van de tweede generatie evenals door Marokkaanse mannelijke huwelijksmigranten. Ze overstijgen het niveau van de jonggehuwde Vlamingen. We herinneren er hier aan dat relatief gezien weinig jonge Vlamingen al gehuwd waren, maar dat een aanzienlijk deel ongehuwd samenwoont of heeft samengewoond (zie figuur 5.1). Over eventuele ontbindingen van deze samenwoningen hebben we geen informatie in onze studie wat tot een onderschatting van hun totale samenwoningontbindingen leidt. Turken scheiden veel minder. Onder hen zijn het vooral de mannelijke huwelijksmigranten die scheiden, doorgaans gehuwd met Turkse vrouwen die hier zijn geboren en/of opgegroeid.

Voor de gescheiden Turkse en Marokkaanse jongvolwassenen weten we niet met welk type partner zij waren gehuwd (zelfde of verschillende herkomst, zelfde of verschillend land van socialisatie). Het is gekend dat als partners van elkaar verschillen inzake leeftijd, herkomst, socialisatiecultuur of religie de echtscheidingskansen veel hoger liggen (Kalmijn, 1998; Janssen & de Graaf, 2000; Janssen 2002). We weten dat in het Vlaamse Gewest mannen van Marokkaanse herkomst vaker dan mannen van Turkse herkomst met een Belgische vrouw huwen (Corijn & Lodewijckx, 2009a, 2009b). Voor Marokkaanse mannen vormen de naar herkomst gemengde huwelijken een extra echtscheidingsrisico.

Kort na de echtscheiding kunnen vooral de gescheiden Turkse mannen van de tweede generatie bij hun ouders blijven wonen of er terug gaan bij inwonen. Gescheiden Marokkaanse mannen van de tweede generatie gaan dan vaker alleen wonen. Ook alle huwelijksmigranten wonen kort na een echtscheiding vaker alleen. Door hun grotere kans op moederschap wonen vooral Turkse vrouwen van de tweede generatie en nog meer de Turkse huwelijksmigranten als alleenstaande moeder na een echtscheiding.

8. Alleenwonen en inwonen bij familie

In Vlaanderen wordt op jonge leeftijd meer alleengewoond door mannen dan door vrouwen (Lodewijckx, 2008; Deboosere e.a., 2009). In dit hoofdstuk berekenen we eerst hoeveel Turkse en Marokkaanse jongvolwassenen alleenwoonden op 1.1.2004 (8.1.). Daarna schenken we aandacht aan het inwonen bij familie of vrienden (8.2.). In het vorige hoofdstuk werd duidelijk dat deze twee leefvormen ook kort na een echtscheiding voorkomen en dat we dus de burgerlijke staat moeten in rekening brengen. In 8.3. vatten we samen.

8.1. Alleenwonen

Kwam per 1.1.2004 alleenwonen voor bij jonge Turken en Marokkanen? En in welke fase van de relatie- en gezinsvorming? Sommige nooit-gehuwden kiezen ervoor om (tijdelijk) alleen te wonen bij de aanvang van hun eigen relatie- en gezinsvorming. Ooit-gehuwden (nog officieel gehuwden, gescheidenen, verweduwd) hebben een samenwoonervaring achter de rug en wonen (tijdelijk) alleen ten gevolge van een (echt)scheiding/overlijden. Figuur 8.1 suggereert dat althans een deel van de jonge Turken en Marokkanen bij het verlaten van het ouderlijke huis ervoor kiest om alleen te gaan wonen²⁶. Zo woont 17% van de 25- tot 29-jarige Marokkaanse mannen van de tweede generatie ongehuwd alleen. Bij de Vlaamse mannen gaat het om een kleiner aandeel (14%); bij Turkse mannen van de tweede generatie om nog een kleiner aandeel (4%). Vooral voor Vlamingen rijst de vraag of zij de overstap van bij de ouders wonen naar alleenwonen direct hebben gedaan of na een mislukking van een ongehuwde samenwoonrelatie. Onder de vrouwen is het aandeel ongehuwd alleenwonenden veel kleiner dan onder de mannen. Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie kiezen iets vaker voor die leefvorm dan hun Turkse leeftijds- en generatiegenoten, maar ook zij gaan minder dan Vlaamse vrouwen ongehuwd alleenwonen. Bij Marokkaanse mannen en vrouwen van de tweede generatie wordt het aandeel alleenwonenden verhoogd door de gescheiden alleenwonenden (zie 7.2.).

Marokkaanse huwelijksmigranten wonen vaker alleen dan Turkse huwelijksmigranten van dezelfde leeftijd. Mannelijke huwelijksmigranten doen dit vaker dan vrouwelijke huwelijksmigranten. Alle alleenwonende huwelijksmigranten hebben per definitie al een (echt)scheiding meegemaakt. De meesten zijn officieel nog gehuwd maar leven reeds officieel alleen; anderen zijn reeds officieel gescheiden (zie 7.2.).

Het aandeel alleenwonenden is niet zo verschillend bij de tweede generatie en bij de huwelijksmigranten; de samenstelling naar burgerlijke staat is wel uiteenlopend.

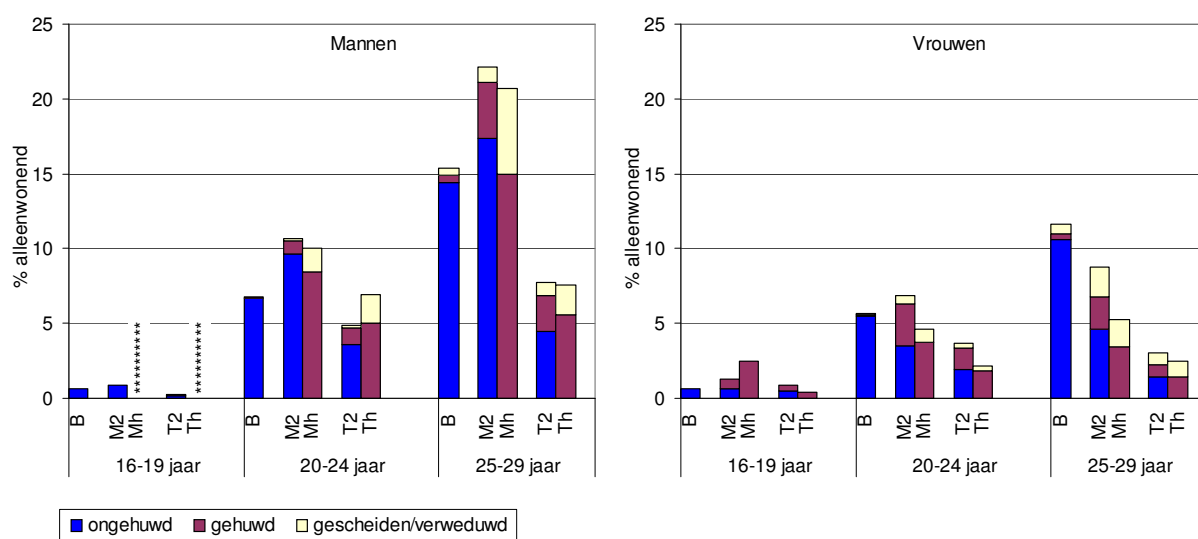
8.2. Inwonen bij familie of samenwonen met vrienden

Welke jonge Turken en Marokkanen woonden per 1.1.2004 bij familie of vrienden? En wanneer deden ze dit? Figuur 8.2 geeft een antwoord en maakt een onderscheid naargelang de burgerlijke staat. Sommige Turkse en Marokkaanse jongvolwassenen van de tweede generatie gaan na het verlaten van het ouderlijke huis (tijdelijk) ongehuwd samenwonen met familie of vrienden; een aandeel van 5% wordt echter niet overschreden. De Marokkaanse jongvolwassenen kiezen iets vaker voor die leefvorm dan de Turkse. Marokkaanse en Turkse mannen doen dit vaker dan vrouwen; zo leeft 5% van de 20- tot 24-jarige Marokkaanse mannen van de tweede generatie ongehuwd samen met familie of vrienden tegenover 2% van de vrouwen. Voor sommige huwelijksmigranten is het intrekken bij familie of vrienden een (tijdelijke) oplossing na een feitelijke scheiding of een echtscheiding (zie 7.2.). Dit is vooral zo voor zeer jonge Turkse gescheiden vrouwelijke huwelijksmigranten (bijna 10%).

---

²⁶ Ons gegevensbestand laat niet toe om de eerste leefvorm van de jongvolwassenen na het verlaten van het ouderlijke huis in beeld te brengen. We moeten dit indirect benaderen via de leefvorm op 1.1.2004. Hierdoor komen de eerste stappen naar zelfstandig wonen minder goed in beeld.

Figuur 8.1 Alleenwonen naar burgerlijke staat, leeftijd, herkomst, migrantengeneratie en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (in %)

**** N<50 personen

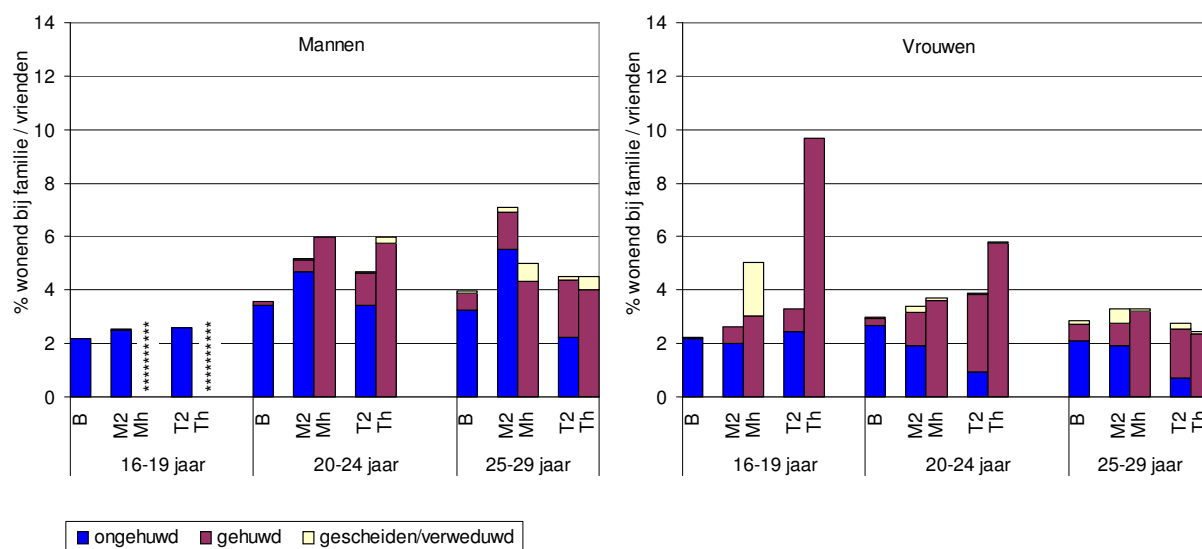
B: Belgische herkomst M2: Marokkaanse tweede generatie

Mh: Marokkaanse huwelijksmigrant T2: Turkse

tweede generatie Th: Turkse huwelijksmigrant

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Figuur 8.2 Inwonen bij familie of samenwonen met vrienden naar burgerlijke staat, leeftijd, herkomst, migrantengeneratie en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (in %)

**** N<50 personen

B: Belgische herkomst M2: Marokkaanse tweede generatie

Mh: Marokkaanse huwelijksmigrant T2: Turkse

tweede generatie Th: Turkse huwelijksmigrant

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Als Vlaamse jongvolwassenen samenwonen met anderen, dan gaat het in 4 op 10 gevallen om samenwonen met vrienden. Bij jongvolwassen Marokkanen en Turken betreft het veel eerder samenwonen met familieleden; dit geldt voor 85% Marokkaanse mannen die samenwonen met anderen, voor 88% Turkse mannen, voor 90% Marokkaanse vrouwen en voor 95% Turkse vrouwen. Vooral Marokkanen wonen vaak samen met een broer of zus: 36% Marokkaanse mannen die samenwonen met anderen, 29% Turkse mannen, 24% Marokkaanse vrouwen en 10% Turkse vrouwen.

8.3. Samengevat

In het Vlaamse Gewest wonen vooral Marokkaanse jonge mannen van de tweede generatie alleen. Na een (echt)scheiding komen Marokkaanse mannelijke huwelijksmigranten ook alleen te wonen. Alleenwonen onder Turken is eerder uitzonderlijk. Zowel Turken als Marokkanen wonen ook bij familie in. Vooral jonge Turkse vrouwelijke huwelijksmigranten komen na een scheiding in zo een situatie terecht.

In Nederland is alleenwonen onder jongvolwassenen (CBS) veel populairder dan in Vlaanderen. Vooral Marokkaanse maar ook Turkse jonge mannen gaan er vaak direct na het verlaten van het ouderlijke huis alleenwonen. Marokkaanse en Turkse vrouwen kiezen er minder voor die leefvorm. Het is immers in de Marokkaanse en Turkse cultuur niet gebruikelijk om als vrouw alleen te gaan wonen (Distelbrink & de Graaf, 2005). Sommige Turkse en Marokkaanse jongvolwassenen grijpen het volgen van een studie aan om uit huis te gaan (Schapendonk-Maas, 2001). Sommige meisjes kiezen bewust voor een opleiding buiten de woonplaats van de ouders om zelfstandig te kunnen wonen (Yerden, 2001). Maar de meeste Turkse en Marokkaanse meisjes verlaten het ouderlijke huis omdat ze huwen (Beets e.a., 2007).

Een recente studie uitgevoerd in Amsterdam en in Rotterdam schetst het verschil in het alleenwonen tussen jongvolwassenen (18-35 jaar) Turkse en Marokkaanse mannen en vrouwen van de tweede generatie; hierbij wordt echter geen onderscheid gemaakt naar de burgerlijke staat (Van Praag & Schoorl, 2007). Hoewel wij een iets andere leeftijdsgroep bestuderen, zijn de aandelen alleenwonenden (bij 20- tot 29-jarigen) zeer gelijkaardig: 6% Turkse mannen en 3% Turkse vrouwen zowel in het Vlaamse Gewest als in Nederland; 15% Marokkaanse mannen versus 14% in Nederland; 8% Marokkaanse vrouwen versus 5%. Marokkaanse mannen wonen het vaakst alleen, Turkse vrouwen wonen het minst alleen. Er bestaat wel een groot verschil tussen Vlaamse en Nederlandse jongvolwassenen: 11% Vlaamse versus 32% Nederlandse mannen woont alleen; 9% Vlaamse versus 36% Nederlandse vrouwen woont alleen. Dit grote verschil houdt zeker verband met het feit dat de studie werd uitgevoerd in Amsterdam en in Rotterdam waar het aandeel alleenwonenden vermoedelijk zoals in de Vlaamse grootsteden gevoelig hoger ligt dan elders (Lodewijckx, 2004b). Bovendien gaat het in de Nederlandse studie vaak om jongvolwassenen die in deze steden nog studeren.

Sommige uit huis trekkende Turkse en Marokkaanse jongvolwassenen vinden onderdak bij familie, vaak een zelfstandig wonende broer of zus, of bij kennissen of vrienden. Samenwonen met familieleden is relatief goedkoop. Bovendien is het prettiger, vertrouwder en veiliger om bij familie te wonen dan alleen (Distelbrink & de Graaf, 2005). Intrekken bij familie is vaak een eerste stap naar verdere zelfstandigheid (Schapendonk-Maas, 2001). Het is ook soms een uitweg na een huwelijk. In Nederland wonen Turkse en Marokkaanse mannen en vrouwen van de tweede generatie veel vaker met familie of vrienden samen dan bij ons. Waar het in Vlaanderen om minder dan 5% van de 20- tot 29-jarige Turken en Marokkanen gaat, is dit aandeel ruim 15% bij de 18- tot 35-jarigen uit Amsterdam en Rotterdam (Van Praag & Schoorl, 2007). Dit hogere aandeel vinden we zowel bij mannen als bij vrouwen; zowel bij Turken als bij Marokkanen. Maar ook de Nederlandse jongvolwassenen wonen veel vaker op die manier dan de Vlaamse (bij mannen 10% versus 4%; bij vrouwen 5% versus 3%). Ook hier ligt de verklaring (deels) in het feit dat het in de Nederlandse studie vaak om jongvolwassenen gaat die in deze steden nog studeren.

9. Besluit en aandachtspunten voor het beleid

Sinds de tweede helft van de jaren 80 worden er in het Vlaamse Gewest jaarlijks ongeveer 1.500 kinderen van Turkse herkomst en 1.500 kinderen van Marokkaanse herkomst van de tweede (of derde) generatie geboren. Dit aantal stijgt lichtjes en bedroeg in 2004 ongeveer binnen elke groep 2.000 geboortes. Steeds meer jongeren van de Turkse en Marokkaanse tweede (en derde) generatie bereiken de leeftijd waarop ze het ouderlijke huis verlaten en een eigen gezin vormen. De meesten onder hen (meer dan 80%) hebben de Belgische nationaliteit; hoewel velen daarnaast de Turkse of Marokkaanse nationaliteit behouden. Als nieuwe Belgen verdwijnen ze als zichtbare groep uit de meeste Belgische statistieken. Ongeveer 6 op 10 jongvolwassenen van de Turkse en Marokkaanse tweede generatie neemt als huwelijkspartner iemand die in Turkije/Marokko woont; enkel de Marokkaanse mannen doen dit minder vaak. Er zijn geen aanwijzingen dat deze voorkeur inzake partnerkeuze is gewijzigd of zal wijzigen in de toekomst. Jaarlijks komen op die wijze ruim 1.000 huwelijkspartners vanuit Turkije en 1.000 vanuit Marokko het Vlaamse Gewest binnen. Zo blijft de groep nieuwkomers of eerste generatiemigranten aangroeien. We herhalen hier even dat deze cijfers niet over het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gaan.

Welke timing en welk pad volgde de tweede generatie van Turkse en Marokkaanse herkomst die in het Vlaamse Gewest woont bij de aanvang van de gezinsvorming? En hoe nauw sluit deze timing en dit pad aan bij die van de Vlaamse jongvolwassenen? Een bestand uit het Rijksregister bood de unieke mogelijkheid om deze vragen te beantwoorden. De selectie van een leeftijdsgroep uit een bevolkingsbestand heeft een danige omvang dat betrouwbare uitspraken rond deelgroepen kunnen worden gedaan. De aard van de beschikbare gegevens bood tevens de kans om niet alleen de herkomst van personen af te bakenen, maar ook hun migratiegeneratie te bepalen. We hebben de vragen beantwoord voor de tweede generatie van Turkse en Marokkaanse herkomst en waar mogelijk ook voor de Turkse en Marokkaanse huwelijksmigranten. Dit zijn binnen de jongvolwassenen van Turkse en Marokkaanse herkomst de omvangrijkste groepen en de best afgelijnde populaties inzake het land van socialisatie (in Vlaanderen opgegroeid versus in Turkije/Marokko opgegroeid).

De door ons bestudeerde topics zoals partnerkeuze, huwelijkssluiting en -ontbinding, gezinsvorming alsook leefvormen, spelen een belangrijke rol in de maatschappelijke integratie van de personen van vreemde herkomst, zowel van deze die hier zijn geboren en/of opgegroeid als van deze die naar ons land zijn gekomen om een gezin te vormen.

Vlaamse, Turkse en Marokkaanse jongvolwassenen verschillen onderling nog (aanzienlijk) bij de aanvang van hun gezinsvorming. Marokkaanse mannen van de tweede generatie volgen meer dan Turkse mannen van de tweede generatie het patroon van de Vlaamse jonge mannen. Turkse mannen van de tweede generatie hebben wel dezelfde timing inzake het *onafhankelijk gaan wonen* en wonen ook ongeveer nog even vaak bij de ouders in als deze Marokkaanse mannen en als de Vlaamse mannen, maar ze wonen o.m. door hun eerdere huwelijkstiming en door hun traditie van virilokaliteit vaker met hun huwelijkspartner (en eventueel kinderen) bij hun ouders in. In onze meer individualistisch georiënteerde samenleving vergt dit inwonen bij (schoon)ouders een geschikte huisvesting met voldoende privacy voor het jonge echtpaar/gezin. Dit inwonen bij (schoon)ouders werpt ook een bijzonder licht op aspecten van intergenerationele familierelaties, in termen van steun bieden en steun krijgen, maar ook in termen van autonomie en controle. Marokkaanse mannen van de tweede generatie gaan vaker dan Turkse en Vlaamse mannen bij het verlaten van het ouderlijke huis alleenwonen of samenwonen bij andere familieleden. Ze huwen later, maar dit belet hen niet om zonder huwelijk het ouderlijke huis te verlaten. Ongehuwd samenwonen is echter slechts voor enkelen onder hen een optie. Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie nemen inzake het verlaten van het ouderlijke huis een positie in tussen de Turkse generatiegenoten en de Vlaamse vrouwen. Onze resultaten geven echter niet aan waar inzake deze leefvormen de grens ligt tussen traditie, voorkeur, keuze of evidentie. Toekomstige ontwikkelingen hieromtrent schetsen is dan ook moeilijk. Maar de Turkse traditie en in minder mate de Marokkaanse traditie ondersteunen ook in ons land het inwonen bij ouders en bij andere familie.

De keuze voor een partner uit hetzelfde land van herkomst blijft zeer groot. De keuze voor een partner die daar is opgegroeid en naar hier komt om te huwen, blijft ook zeer groot. Enkel Marokkaanse mannen van de tweede generatie maken een iets andere *partnerkeuze*.

Enkel Marokkaanse mannen van de tweede generatie maken een iets andere *partnerkeuze*. Hoewel ook zij nog vaak voor een huwelijksmigrant kiezen, heeft een deel van hen een partner van Belgische of andere herkomst. Hoewel partnerkeuzes behoren tot de strikt persoonlijke levenssfeer en het recht op een huwelijk een fundamenteel recht is, kan men niet ontkennen dat de bestending van het patroon van de keuze voor een huwelijksmigrant de beheersing van de immigratie en het integratie- of inburgeringsbeleid onder spanning zet. Het beperkende migratiebeleid van de Europese landen sinds de jaren 70 heeft geleid tot nieuwe migratiestrategieën. Verwantschapsbanden verloren hun belang als reden voor migratie; huwelijken werden de nieuwe strategie. In die zin werd het huwelijk 'geïnstrumentaliseerd' (Koning Boudewijnstichting, 2009a). Het Belgische migratiebeleid opgenomen in de bilaterale contracten met Turkije en Marokko heeft ervoor gezorgd dat de keuze voor een partner uit Turkije en Marokko standhoudt. Recent wil men zowel in België als in Nederland strengere eisen (inzake leeftijd, inkomen, taal) stellen aan de huwelijksmigratie. Nederland heeft de eisen reeds verstrengd en wil ze nog verder verstrengen. Het aantal migratiehuwelijken daalde er sterk (van Agtmaal-Wobma, 2009). Een gevolg hiervan was dat Turken en Marokkanen uit Nederland tijdelijk in België/Vlaanderen kwamen wonen omdat de voorwaarden voor een migratiehuwelijk hier minder streng zijn. De heersende patronen van partnerkeuzes moeten ook in de context van een debat over de hogere kwetsbaarheid van (naar herkomst of naar socialisatiecultuur) gemengde huwelijken worden gezien. Het integratie- en welzijnsbeleid moeten aandacht hebben voor de hoge kwetsbaarheid van dit soort huwelijken. Kwalitatief onderzoek wijst erop dat ook heden ten dage deze partnerkeuzes niet altijd in volle vrijheid gebeuren (Sterckx & Bouw, 2005; Koelet e.a., 2009). Jongvolwassenen laten de inspraak (of druk) van de ouders bij hun huwelijkspartnerkeuze toe en geven het huwelijk een kans. Een uitzicht op een echtscheiding bij mogelijke huwelijksproblemen behoort gezien de heersende normen in ons land immers tot de mogelijkheden. Naast de naar herkomst en socialisatiecultuur gemengde huwelijken kon recent een nieuw type van niet-gemengd huwelijk ontstaan. De Turkse en Marokkaanse tweede generatie is voldoende talrijk en voldoende oud geworden waardoor de tweede generatie herkomst- én generatiegenoten als partner kan kiezen. Vraag is of en zo ja, hoe sterk dit nieuwe type homogene huwelijken, waarvan beide partners in ons land zijn geboren en getogen, zal toenemen in de komende jaren. En welke de patronen van gezinsvorming en -ontbinding binnen dit soort huwelijk zullen zijn.

Marokkaanse mannen van de tweede generatie gaan op vergelijkbare leeftijd als Vlaamse mannen *met een partner samenwonen*; ze doen dit wel vaker gehuwd dan de Vlaamse mannen. Zij wonen vaker dan de Turkse generatiegenoten – maar wel veel minder dan hun Vlaamse leeftijdsgenoten – ongehuwd met hun partner samen.

Marokkaanse mannen van de tweede generatie en Vlaamse mannen starten op vergelijkbare leeftijd met de *gezinsvorming*, maar Vlaamse mannen wonen vaker ongehuwd samen met partner én kinderen. Turkse mannen van de tweede generatie huwen op jongere leeftijd en blijven dan vaak nog een tijd bij hun ouders inwonen. Voor vrouwen geldt een ander patroon. Turkse vrouwen van de tweede generatie zijn in vergelijking met Marokkaanse vrouwen sterker georiënteerd op een huwelijkspartner met dezelfde herkomst én op een partner woonachtig in Turkije/Marokko. Ze trouwen op jongere leeftijd en krijgen op jongere leeftijd kinderen dan Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie. Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie nemen ter zake een positie in tussen de Turkse en de Vlaamse vrouwen.

Marokkaanse mannen van de tweede generatie *ontbinden* vaker en sneller hun huwelijk dan Turkse. Vlaamse jonge mannen hebben geringere echtscheidingscijfers, maar bij hen zal een ongehuwd samenwonen vaker worden ontbonden (waarover geen gegevens voorhanden zijn).

Vooraf zeer jonge Turkse *huwelijksmigranten* wonen bij de ouders van hun man in. Turkse en Marokkaanse vrouwelijke huwelijksmigranten starten ook op jongere leeftijd met de gezinsvorming. De tienermoeders onder hen wonen vaak bij de schoonouders in. Marokkaanse mannelijke huwelijksmigranten hebben de hoogste echtscheidingscijfers; Marokkaanse en Turkse vrouwelijke huwelijksmigranten hebben de laagste echtscheidingscijfers. Officiële echtscheidingscijfers laten enkel de 'geslaagde ontbindingen' zien. Het is niet gekend hoeveel (langdurige) feitelijke scheidingen of hoeveel huwelijken waarin sprake

is van machtsmisbruik hiernaast bestaan (Corijn, 2009; Koelet e.a., 2009). De resultaten van onze studie wijzen erop dat enerzijds jonge (Marokkaanse) mannelijke huwelijksmigranten en anderzijds jonge (Turkse) vrouwelijke huwelijksmigranten elk hun eigen maatschappelijke kwetsbaarheid en de ermee verbonden risicofactoren kennen. De Turkse traditie van virilokaliteit houdt ook in Vlaanderen stand. Vooral gehuwde Turkse mannen van de tweede generatie en Turkse vrouwelijke huwelijksmigranten wonen – vooral op jonge leeftijd en doorgaans tijdelijk – in bij de (schoon)ouders. Het lijkt ons interessant om onderzoek te verrichten naar de maatschappelijke integratie en zelfontplooiing van deze jonge vrouwelijke huwelijksmigranten. Huwelijksmigranten zijn immers volledig aangewezen op hun partner en schoonfamilie. Het aandeel (nog officieel) gehuwde huwelijksmigranten dat alleenwoont wijst op een mogelijke problematiek. De afwezigheid van hun eigen familie ontnemt hen een netwerk waarin ze in Marokko/Turkije gemakkelijker een beroep zouden kunnen doen indien er problemen rond relatievorming, huwelijk en/of opvoeding ontstaan. De zeer lage echtscheidingscijfers bij vrouwelijke huwelijksmigranten kunnen de uitkomst zijn van zeer gelukkige huwelijken; ze kunnen echter ook de uitkomst zijn van zeer moeilijke omstandigheden waarbij de uitweg van een echtscheiding zelfs niet mogelijk is. Degelijke inburgeringscursussen met aangepaste thema's zijn voor vrouwelijke huwelijksmigranten zeker aan te bevelen, wat trouwens reeds eerder bleek uit kwalitatief onderzoek (Lodewyckx & Geets, 2006). Marokkaanse mannelijke huwelijksmigranten hebben een verhoogd echtscheidingsrisico, ook reeds op jonge leeftijd en kort na het huwelijk. Hun huwelijk, met een partner die in ons land is geboren en/of opgegroeid en ook vaker niet van Marokkaanse herkomst is, wordt vaker en sneller ontbonden. De grote moeilijkheden om kwalitatief onderzoek te verrichten bij gescheiden mannen van Marokkaanse en Turkse herkomst maakt dat de aard van de problemen binnen deze huwelijken nog niet volledig in kaart is gebracht (Koelet e.a., 2009b). De recente nieuwe verblijfwet (sinds 1.6.2007) verlengt de periode voor het bekomen van een verblijfsvergunning voor een buitenlandse huwelijkspartner van een niet-EU-resident van 15 maanden tot 3 jaar. Deze nieuwe wet heeft weinig impact op migratiehuwelijken van Marokkanen en Turken van de tweede generatie omdat de meesten onder hen de Belgische nationaliteit hebben. Het bespreekbaar maken van de mogelijkheden en moeilijkheden eigen aan de partnerkeuze (partner uit land van herkomst, partner met andere herkomst) alvorens men overgaat tot de keuze van een huwelijkspartner moet de verhoogde kans op problemen belichten; problemen die niet altijd kunnen worden beëindigd via een echtscheiding, maar vaak lang aanslepen in zeer moeilijke omstandigheden. De folder van de Koning Boudewijnstichting 'Vakantietijd: huwelijkstijd?' (2009b) en het 'Réseau bruxellois mariage et migration' zijn hierbij waardevolle initiatieven.

Het op (zeer) jonge leeftijd starten met de gezinsvorming, gecombineerd met echtscheiding op jonge leeftijd, had tot gevolg dat er in 2004 in het Vlaamse Gewest een 400-tal jongvolwassen Marokkaanse en een 450-tal jongvolwassen Turkse alleenstaande ouders (en een 7.500 Vlaamse alleenstaande ouders) woonden. Het ging om een 100 Marokkaanse en 150 Turkse alleenstaande ouders die kort daarvoor als huwelijksmigrant naar België waren gekomen. Hoewel deze aantallen gering kunnen worden gevonden, doen ze niets af aan de bijzondere persoonlijke en maatschappelijke kwetsbaarheid van deze groepen; ze kunnen immers problemen cumuleren eigen aan alleenstaand ouderschap, aan een vreemde herkomst en aan een recente vestiging in een nieuwe cultuur. Het is duidelijk dat enkel samenwerking vanuit diverse beleidsdomeinen voor de opvang en opvolging van deze groepen kan zorgen.

We hebben in dit rapport de mogelijkheden van het beschikbare databestand uitgeput om de aanvang van de relatie- en gezinsvorming van de beoogde doelgroepen te beschrijven. Jammer genoeg hebben we geen meer volledig plaatje kunnen schetsen. Survey-onderzoek vormt een alternatieve gegevensbron. Maar naast de gekende beperkingen en problemen eigen aan dit soort onderzoek, is duidelijk dat de diversiteit binnen subgroepen vereist dat steeds grotere steekproeven worden benaderd, wat uiteraard niet steeds in de lijn ligt van de beschikbare materiële en financiële mogelijkheden van grootschalig survey-onderzoek.

Wettelijke en andere beperkingen eigen aan het gebruik van een Rijksregisterbestand laten niet toe de aanvang, de omzetting in een huwelijk of het einde van een ongehuwd samenwonen in kaart te brengen. Hierdoor blijft een belangrijke sociaal-maatschappelijke evolutie volledig buiten beeld. Uit het bestand kan enkel de partnerkeuze in beeld worden gebracht bij paren die blijven samenwonen. Maar ook hierdoor blijft een steeds groter

wordende groep buiten beeld. In het kader van beleidsvoorbereidend onderzoek zouden bepaalde toepassingen van de wetgeving inzake de bescherming van de privacy moeten herbekeken worden. Onze resultaten bieden een unieke, doch wellicht laatste, mogelijkheid om de herkomst van deze tweede (of derde) generatie Turken en Marokkanen die als Belg en in België is geboren, te achterhalen. Eens deze tweede generatie de komende jaren het ouderlijke huis zal verlaten hebben, is hun herkomst niet meer te achterhalen. Oplossingen om de herkomst te bepalen zoals aan de hand van het land waarin men geboren is, bieden voor deze jongeren geen uitkomst want ze zijn in België geboren. Het opnemen van het geboorteland van de ouders biedt voor de tweede generatie (niet meer voor de derde) een uitkomst. Maar gegevens rond afstamming worden niet vrijgegeven voor onderzoek. Herkomst bepalen op grond van de naam blijft een heikele onderneming. In een recent rapport van het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding (CGKRB, 2009) wordt nogmaals op deze problematiek van de identificatie van herkomst gewezen. Beleidsverantwoordelijken moeten beseffen dat hun keuzes impliceren dat statistieken over de tweede en volgende generaties van vreemde herkomst, die hier geboren zijn en/of hier de Belgische nationaliteit opnemen, langzaamaan zullen verdwijnen. Uiteraard kunnen deze generaties niet ten eeuwigden dage worden omschreven als groepen ten gevolge van een migratie van hun ouders, grootouders of overgrootouders, maar nu vormen zij nog overgangsgroepen in een proces van maatschappelijke integratie.

De kostprijs van de aankoop van een bestand uit het Rijksregister voor beleidsvoorbereidend of -ondersteunend onderzoek is danig dat een dergelijke aankoop niet periodiek kan gebeuren. Daar het gebruikte bestand slechts betrekking had tot de situatie op 1.1.2004, dringt een update zich op. Politieke discussies over integratie en inburgering moeten gestoeld zijn op betrouwbare en recente cijfers, zonder hierbij echter het historische perspectief uit het oog te verliezen. Sinds 1992 krijgen heel wat kinderen van ouders met een vreemde herkomst die in België worden geboren de Belgische nationaliteit. Zij zijn inmiddels 17 geworden. Als ze de komende jaren het ouderlijke huis uitgaan is hun herkomst voor beleidsvoorbereidend onderzoek niet meer in het Rijksregister te achterhalen. Bij de voorbereiding van de Census 2011 moet er goed over worden gewaakt dat via duidelijke definities en waar nodig via het aan elkaar linken van uiteenlopende databronnen de bevolking van vreemde herkomst of de bevolking ontstaan tengevolge van migratie, eenduidig kan worden geïdentificeerd. Het is immers voorlopig duidelijk dat een tweede (en derde) generatie van vreemde herkomst zich inzake tal van aspecten toch anders gedraagt dan diegenen die men doorgaans de 'autochtone' bevolking noemt.

Literatuur

ADSEI (diverse jaargangen). *Bevolkingsstatistieken*. www.statbel.fgov.be Brussel.

Bakker, B. & P. Giesbertz (2005). Heeft Cupido een maat(je)? Over de integratie van allochtonen op de huwelijksmarkt. *Bevolkingstrends*, 2^e kwartaal 2005, 65-74.

Beets, G., S. ter Bekke, J. Schoorl (2007). Migration history and demographic characteristics of the two second-generation groups. In: Crul, M. & L. Heering (eds.) *The position of the Turkish and Moroccan second generation in Amsterdam and Rotterdam. The TIES study in the Netherlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 27-47.

Billari, F.C., D. Philipov & P. Baizàn (2001). Leaving home in Europe: The experience of cohorts born around 1960. *International Journal of Population Geography*, 5, 339-356.

Caestecker, F. (2005). *Huwelijksmigratie, een zaak van de overheid?* Leuven: Acco.

Callaerts, T. (1996). Tussen eigenheid en waardigheid. Focus groups met jonge Turkse vrouwen in Vlaanderen. In: R.L. Lesthaeghe (red.). *Diversiteit in sociale verandering. Turkse en Marokkaanse vrouwen in België*. Bevolking en Gezin, Boekaflevering 1996/1, 313-349.

CBS, www.cbs.nl Den Haag.

CGKRB, Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding (2008). *Jaarverslag. Migratie 2007*. Brussel.

CGKRB, Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding (2009). *Statistisch en demografisch verslag 2008. Migraties en migrantenpopulaties in België*. Brussel.

Cordon, J.A.F. (1997). Youth residential independence and autonomy. *Journal of Family Issues*, 18, 576-607.

Corijn, M. (1995). *De overgang naar volwassenheid in Vlaanderen*. Brussel: CBGS Monografie 1.

Corijn, M. (1999). Partnerrelatie, leefvorm en burgerlijke staat. In: R. Schoenmaeckers & M. Callens (red.) *Gezinsvorming in Brussel. Resultaten van de 'Fertility and Family Survey (FFS) in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*. Leuven: Garant, CBGS-publicaties, 35-54.

Corijn, M. (2004). *Ongehuwd en gehuwd samenwonen in België. Feiten en opvattingen vanuit een sociaal-demografisch perspectief*. Brussel: CBGS-werkdocument 8.

Corijn, M. (2005). *Huwen, uit de echt scheiden en hertrouwen in België en in het Vlaamse Gewest. Een analyse op basis van Rijksregistergegevens*. Brussel: CBGS-werkdocument 5.

Corijn, M. (2009). *Divorce among Turkish and Moroccan marriage migrants in Flanders*. Lezing gepresenteerd op de Seventh Meeting of the European Network for the Sociological and Demographic Study of Divorce, Antwerpen.

Corijn, M. & E. Klijzing (eds.) (2001). *Transitions into adulthood in Europa*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Corijn, M. & E. Lodewijckx (2009a). *Echtscheiding en leefvorm na echtscheiding in het Vlaamse Gewest: verschillen naar herkomst. Een analyse op basis van Rijksregistergegevens voor volwassenen en kinderen*. Brussel: SVR-Rapport 4.

Corijn, M. & E. Lodewijckx (2009b). Geteld: Echtscheiding bij personen van Turkse en Marokkaanse herkomst. Een analyse op basis van Rijksregistergegevens van volwassenen en kinderen in het Vlaamse Gewest. In: S. Koelet e.a., *Echtscheiding bij personen van Turkse en Marokkaanse herkomst. Deel 2: Kwantitatieve en kwalitatieve studie*. Antwerpen: Centrum voor Gelijkekansenbeleid.

Crul, M. & L. Heering (eds.) (2008). *The position of the Turkish and Moroccan second generation in Amsterdam and Rotterdam. The TIES study in the Netherlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Dagevos, J. (2001). *De leefsituatie van allochtone ouderen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Deboosere, P. e.a. (2009). *Huishoudens en gezinnen in België*. Sociaal-economische enquête 2001 Monografie 4. Brussel: FOD Economie, K.M.O, Middenstand en Energie.

de Graaf, A. & S. Loozen (2006). Uit huis gaan van jongeren. *Bevolkingstrends*, 4^e kwartaal, 34-40.

de Valk, H. (2006). *Pathways into adulthood. A comparative study on family life transitions among migrant and Dutch youth*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

de Valk, H. (2008). Union and family formation. In: Crul, M. & L. Heering (eds.) *The position of the Turkish and Moroccan second generation in Amsterdam and Rotterdam. The TIES study in the Netherlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 143-159.

de Valk, H., A.C. Liefbroer, I. Esveldt & K. Henkens (2001). De één is de ander niet: patronen van gezinsvorming onder allochtonen in Nederland. *Bevolking en Gezin*, 30, 3, 67-96.

de Valk H. e.a. (2004). Family formation and cultural integration among migrants in the Netherlands, *Genus*, 3-4, 9-35.

de Valk, H. & F.C. Billari, (2007). Living arrangements of migrant and Dutch young adults: the family influence disentangled. *Population Studies*, 61, 201-217.

de Valk, H. & A. de Graaf (2008). *To leave or not to leave? The importance of practical constraints and individual differences for leaving home of Turkish, Moroccan and Dutch young adults*. Lezing gegeven op de EAPS-conferentie, Barcelona.

Deven, F. & R.C. Schoenmaeckers (1999). Ideaal en gewenst kindertal. In: R. Schoenmaeckers & M. Callens (red.) *Gezinsvorming in Brussel. Resultaten van de 'Fertility and Family Survey (FFS) in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*. Leuven: Garant, CBGS-publicaties, 77-86.

Distelbrink, M. & A. de Graaf (2005). De demografische levensloop van jonge Turken en Marokkanen. *Bevolkingstrends*, 3^e kwartaal, 70-76.

Esveldt, I. & J. Schoorl (1998). Veranderingen in de huwelijksluiting van Turken en Marokkanen in Nederland. *Bevolking en Gezin*, 29, 53-86.

Esveldt, I., I. Kulu-Glasgow, J. Schoorl & H. van Solinge (1995). *Migratiemotieven, migratienetwerken en partnerkeuze van Turken en Marokkanen in Nederland*. Den Haag: NIDI rapport, 43.

Garssen, J. (2005). Jonge moeders in statistisch perspectief. Historie, internationale aspecten, etnische achtergronden en toekomstverwachtingen. In: H. Offerman (red.) *Andere tijden, andere meiden...?* Amsterdam, SWP, 39-52.

Garssen, J. & H. Nicolaas (2006). Recente trends in de vruchtbaarheid van niet-westerse allochtone vrouwen. *Bevolkingstrends*, 1^e kwartaal, 15-31.

Granovetter, M.S. (1983). The strength of weak ties: a network theory revisited. *Sociological Theory*, 1, 202-233.

Hooghiemstra, E. (2001). Migrants, partner selection and integration. Crossing borders? *Journal of Comparative Family Studies*, 32, 603-625.

Hartung, A., V. Vandezande, M. Swyngedouw & K. Phalet (2009). *Partnership preferences of the Belgian second generation: who lives with whom?* Paper voorgesteld op het Seminar Multi-attribute analysis and projection of ethnic populations, Jevnaker, Noorwegen.

Hamel C. & N. Milewski (2008). *Transition to adulthood of descendants of Turkish immigrants in France: the interplay between leaving parental home, labor-market entry and union formation*. Lezing voorgesteld op EAPS Conferentie, Barcelona.

Huschek, D., de Valk, H. & A.C. Liefbroer (2008). *Does social embeddedness influence union formation choices among the Turkish second generation in the Netherlands?* (submitted paper).

Huschek, D., de Valk, H. & A.C. Liefbroer (2009). *First union timing among 2nd generation Turks in Europe: the role of peers and parents*. Poster gepresenteerd op IUSSP Conferentie, Marrakech.

Janssen, J.P.G. & P.M. De Graaf (2000). Heterogamie en echtscheiding. Gebrek aan overeenkomst in voorkeuren of gebrek aan sociale steun. *Mens en Maatschappij*, 75, 298-319.

Janssen, J.P.G. (2002). *Do opposites attract divorce. Dimensions of mixed marriages and the risk of divorce in the Netherlands*. Nijmegen: Proefschrift in de Sociale Wetenschappen.

Kalmijn, M. (1998). Inter-marriage and homogamy: Causes, patterns, trends. *Annual Review of Sociology*, 24, 395-421.

Koelet, S. in samenwerking met Ph. Hermans, N. Torfs, & K. Vanvoorden (2009a). *Echtscheiding bij personen van Turkse en Marokkaanse herkomst. Deel 1: Literatuurstudie*. Antwerpen: Centrum voor Gelijkekansenbeleid.

Koelet, S. in samenwerking met Corijn, A. d'Hooge, E. Lodewijckx & D. Mortelmans (2009b). *Echtscheiding bij personen van Turkse en Marokkaanse herkomst. Deel 2: Kwantitatieve en kwalitatieve studie*. Antwerpen: Centrum voor Gelijkekansenbeleid.

Koning Boudewijnstichting (2007). *Belgische Turken. Een brug of een breuk tussen Turkije en de Europese Unie*. Brussel.

Koning Boudewijnstichting (2009a). *Belgische Marokkanen. Een dubbele identiteit in ontwikkeling*. Brussel.

Koning Boudewijnstichting (2009b). *Vakantietijd: huwelijktijd*. Brussel.

Lesthaeghe, R.L. (red). (1997). *Diversiteit in sociale verandering. Turkse en Marokkaanse vrouwen in België*. Brussel: VUBPress.

Lesthaeghe, R.L. (2000a). Transnational islamic communities in a multilingual secular society. In: R.L. Lesthaeghe (ed.) *Communities and generations: Turkish and Moroccan populations in Belgium*. Brussels: NIDI-CBGS Publications 36, 1-58.

Lesthaeghe, R.L. (ed.) (2000b). *Communities and generations: Turkish and Moroccan populations in Belgium*. Brussels: NIDI-CBGS Publications 36.

Liefbroer A., M. Corijn & J. de Jong Gierveld (1996). *Similarity and diversity in the start of the family formation process in the Low Countries*. Brussel: CBGS-document 3.

Lievens, J. (1996). Kenmerken van gezinsvormende migratie. In: R.L. Lesthaeghe (red.). *Diversiteit in sociale verandering. Turkse en Marokkaanse vrouwen in België*. Bevolking en Gezin: Boekaflevering 1, 73-103.

- Lievens, J. (1999). Family-forming migration from Turkey and Morocco to Belgium: The demand for marriage partners from the countries of origin. *International migration review*, 33, 3, 717-744.
- Lievens, J. (2000). The third wave of immigration from Turkey and Morocco: determinants and characteristics. In: R.L. Lesthaeghe (ed.) *Communities and generations: Turkish and Moroccan populations in Belgium*. Brussels: NIDI-CBGS Publications 36, 95-128.
- Lodewijckx, E. (1999). Anticonceptie en (on)gewenstheid van de zwangerschappen. In: Schoenmaeckers, R.C. & M. Callens (red.) *Gezinsvorming in Brussel. Resultaten van de 'Fertility and Family Survey' (FFS) in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*. Leuven: Garant, CBGS-publicaties, 55-76.
- Lodewijckx, E. (2004a). Turkse en Marokkaanse vrouwen: gezinsplanning in Vlaanderen en Brussel en in de herkomstlanden. *Bevolking en Gezin*, 1, 53-78.
- Lodewijckx, E. (2004b). *Alleenwonenden in België 1991-2003. Een analyse op basis van Rijksregistergegevens*. Brussel: CBGS-Werkdocument, 7.
- Lodewijckx, E. (2005). *Kinderen en scheiding bij hun ouders in het Vlaamse Gewest. Een analyse op basis van Rijksregistergegevens*. Brussel: CBGS-Werkdocument, 7.
- Lodewijckx, E. (2007). Ouderen van vreemde herkomst in het Vlaamse Gewest. *Origine, sociaaldemografische kenmerken en samenstelling van hun huishouden*. Brussel: SVR-rapport 2.
- Lodewijckx, E. (2008). *Veranderende leefvormen in het Vlaamse Gewest, 1990-2007 (en 2021). Een analyse van de Rijksregistergegevens*. Brussel: SVR-rapport 3.
- Lodewijckx, E. & K. Hendrickx (1998). Visies van ongehuwde tweede generatie Marokkaanse jongeren op huwelijk, partnerkeuze en seksualiteit. *Bevolking en Gezin*, 27, 3, 87-125.
- Lodewijckx, E., Page, H. & R.C. Schoenmaeckers (1995). Changes in family formation among Turkish and Moroccan women in Belgium. *Genus*, LI/3-4, 205-227.
- Lodewijckx, E., Page, H. & R.C. Schoenmaeckers (1996). Turkse en Marokkaanse gezinnen in verandering: de nuptialiteits- en vruchtbaarheidstransities. In: R.L. Lesthaeghe (red.). *Diversiteit in sociale verandering. Turkse en Marokkaanse vrouwen in België*. Brussel: VUB Press, 105-138.
- Lodewijckx, E. & P. Deboosere (2008). *Lipro: een classificatie van huishoudens*. Brussel: SVR-Technisch rapport, 2.
- Lodewyckx, I. & J. Geets (eds.) (2006). *Aspecten van Marokkaanse huwelijksmigratie en Marokkaans familierecht*. Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid, 41-58.
- Lodewyckx, I. & R. Marynissen (2006). Marokkaanse huwelijksmigratie in cijfers. In: I. Lodewyckx & J. Geets (eds.). *Aspecten van Marokkaanse huwelijksmigratie en Marokkaans familierecht*. Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid, 19-40.
- Loobuyck, P. (2005). De sociale dynamiek van huwelijksmigratie bij etnische minderheden in West-Europa. In: F. Caestecker (2005) (red.). *Huwelijksmigratie, een zaak van de overheid?* Leuven: Acco, 23-35.
- Marini, M.M. (1984). Age and sequencing norms in the transition to adulthood. *Social Forces*, 63, 229-244.
- Page, H. & A. Segaert (1996). Zonen en dochters: veranderingen inzake kinderwens. In: R.L. Lesthaeghe (1996) (red.). *Diversiteit in sociale verandering. Turkse en Marokkaanse vrouwen in België*. Bevolking en Gezin: Boekaflevering 1, 63-199.

Poulain, M. & N. Perrin (2002). The demographic characteristics of immigrant populations in Belgium. In: W. Haug e.a. (ed.). *The demographic characteristics of immigrant populations. Population Studies 38*. Straatsburg: Council of Europe Publishing, 57-130.

Reniers, G. (2000). On the selectivity and international dynamics of labour migration processes: an analysis of Turkish and Moroccan migration to Belgium. In: R.L. Lesthaeghe (ed.) *Communities and generations: Turkish and Moroccan populations in Belgium*. Brussels: NIDI-CBGS Publications 36, 59-94.

Reniers, G. & J. Lievens (1999). Stereotiepen in perspectief. De evolutie van enkele aspecten van het huwelijk bij de Turkse en Marokkaanse minderheden in België. *Migrantenstudies*, 15, 1, 28-44.

Réseau bruxellois mariage et migration www.mariagemigration.org

Schapendonk-Maas, H. (2001). Inwonende Turkse en Marokkaanse jongeren. *Maandstatistiek van de bevolking*, 8-9.

Schoenmaeckers, R.C. (1999). Totaal aantal kinderen en leeftijd bij geboorte. In: Schoenmaeckers, R. C. & M. Callens (red.) *Gezinsvorming in Brussel. Resultaten van de 'Fertility and Family Survey' (FFS) in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*. Leuven: Garant, CBGS-publicaties, 87-107.

Schoenmaeckers, R.C., E. Lodewijckx & S. Gadeyne (1998). Vruchtbaarheid bij Turkse en Marokkaanse vrouwen in België: resultaten van de volkstellingen. *Bevolking en Gezin*, 27, 3, 127-154.

Schoenmaeckers, R.C., E. Lodewijckx & S. Gadeyne (1999). Marriages and Fertility among Turkish and Moroccan women in Belgium: results from Census data. *International Migration Review*, 33, 901-928.

Schoenmaeckers, R.C., E. Lodewijckx & S. Gadeyne (2000). *Nuptialiteit en vruchtbaarheid. Deel B: Vruchtbaarheid*. Algemene Volks- en Woningtelling op 1 maart 1991. Brussel: Nationaal Instituut voor de Statistiek. Monografie nr. 5B.

Senaeve, P. (2007). *Compendium van het Personen- en Familierecht*. Leuven: Acco.

Sironi, M. (2009). *A century of transitions to adulthood in Europe: a comparative analysis*. Lezing gegeven op de IUSSP Conferentie te Marrakech.

Sterckx L. & C. Bouw (2005). *Liefde op maat. Partnerkeuze van Turkse en Marokkaanse jongeren*. Amsterdam: Het Spinhuis.

Surkyn, J. & G. Reniers (1996). Selecte gezelschappen. Over de migratiegeschiedenis en de interne dynamiek van migratieprocessen. In: R.L. Lesthaeghe (red.). *Diversiteit in sociale verandering. Turkse en Marokkaanse vrouwen in België*. Brussel: VUBPress, 41-72.

Tabutin, D. & B. Schoumaker (2005). La démographie du monde arabe et du Moyen-Orient des années 1950 aux années 2000. Synthèse des changements et bilan statistique. *Population*, 5-6, 611-724.

Timmerman, C. (1999). *Onderwijs maakt het verschil. Socio-culturele praxis en etniciteitsbeleving bij Turkse jonge vrouwen*. Leuven: Acco.

Timmerman, C. e.a. (2003). The second generation in Belgium. *International Migration Review*, 37, 1065-1090.

Topgül, C. & Ph. Wanner (2009). *Marriage migration from Turkey to Switzerland: Exploring the causes for second generation women and men*. Poster gepresenteerd op IUSSP Conferentie, Marrakech.

TurkStat, Turkish Statistical Institute, www.tuik.gov.tr

UNECA-FSSD, www.uneca-fssd.org

van Agtmaal-Wobma E. (2009). Einde aan daling migratiehuwelijken. *CBGS Webmagazine*, 2.11.2009.

Vandezande V. e.a., (2008). *De Turkse en Marokkaanse tweede generatie op de arbeidsmarkt in Antwerpen en Brussel*. Leuven: Centrum voor Sociologische Onderzoek.

Vandezande V. e.a., (2009). *Ongelijke kansen en ervaren discriminatie in de Turkse en Marokkaanse tweede generatie*. Leuven: Centrum voor Sociologische Onderzoek.

Van Huis, M. (2007). Partnerkeuze van allochtonen. *Bevolkingstrends*, 4^e kwartaal, 25-31.

Van Huis, M. & L. Steenhof (2003). Echtscheidingskans van allochtonen: specifieke groepen. *Bevolkingstrends*, 1^e kwartaal, 54-57.

Van Praag, C. & J. Schoorl (2008). Housing and segregation. In: M. Crul & L. Heering (eds.). *The position of the Turkish and Moroccan second generation in Amsterdam and Rotterdam. The TIES study in the Netherlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 49-62.

Vanvoorden, K. (2009). De juridische context van echtscheiding bij personen van Turkse en Marokkaanse origine in België. In: S. Koelet e.a., *Echtscheiding bij personen van Turkse en Marokkaanse herkomst. Deel 1: Literatuurstudie*. Antwerpen: Centrum voor Gelijkekansenbeleid.

Yalçın, H., I. Lodewyckx, R. Marynissen & R. Caudenberg (2006). *Verliefd, verloofd.... gemigreerd. Een onderzoek naar Turkse huwelijksmigratie in Vlaanderen*. Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid.

Yerden, I. (2001). *Ik bepaal mijn eigen lot. Turkse meisjes in conflictsituaties*. Amsterdam: Het Spinhuis.

Bijlage A

Leefvorm van jongvolwassenen, naar leeftijd, herkomst, migrantengeneratie en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (in %)

Mannen, 16-19 jaar					
Herkomst	Belgische	Marokkaanse		Turkse	
		2 ^e generatie	huwelijks-migranten	2 ^e generatie	huwelijks-migranten
Migrantengeneratie					
<i>woont bij ouders</i>	96,9	96,5	--	96,1	--
woont thuis	96,9	96,3	--	95,5	--
woont thuis & gehuwd, partner afwezig	0,0	0,2	--	0,6	--
<i>met partner zonder kind</i>	0,2	0,1	--	0,8	--
gehuwd (eigen huishouden)	0,0	0,0	--	0,2	--
gehuwd (bij (schoon)ouders)	0,0	0,0	--	0,6	--
niet-gehuwd (eigen huishouden)	0,2	0,0	--	0,0	--
<i>met kinderen</i>	0,1	0,0	--	0,4	--
gehuwd met partner en kind	0,0	0,0	--	0,1	--
gehuwd (bij (schoon)ouders)	0,0	0,0	--	0,2	--
niet-gehuwd met partner en kind	0,1	0,0	--	0,0	--
alleenstaande ouder	0,0	0,0	--	0,0	--
<i>alleenwonend</i>	0,7	0,9	--	0,2	--
<i>anders</i>	2,2	2,5	--	2,6	--
N (=100%)	121.457	2.998	8	2.488	39

Vrouwen, 16-19 jaar					
Herkomst	Belgische	Marokkaanse		Turkse	
		2 ^e generatie	huwelijks-migranten	2 ^e generatie	huwelijks-migranten
Migrantengeneratie					
<i>woont bij ouders</i>	95,5	92,0	1,8	89,9	1,1
woont thuis	95,5	90,1	0,0	88,2	0,0
woont thuis & gehuwd, partner afwezig	0,0	1,9	1,8	1,8	1,1
<i>met partner zonder kind</i>	1,1	3,3	59,1	4,3	53,4
gehuwd (eigen huishouden)	0,1	2,4	43,9	2,5	20,1
gehuwd (bij (schoon)ouders)	0,0	0,9	15,2	1,5	33,3
niet-gehuwd (eigen huishouden)	1,0	0,0	0,0	0,3	0,0
<i>met kinderen</i>	0,5	0,8	33,5	1,5	35,5
gehuwd met partner en kind	0,1	0,3	22,6	0,7	8,6
gehuwd (bij (schoon)ouders)	0,0	0,3	11,0	0,5	26,9
niet-gehuwd met partner en kind	0,3	0,1	0,0	0,2	0,0
alleenstaande ouder	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0
<i>alleenwonend</i>	0,7	1,3	2,4	0,9	0,4
<i>anders</i>	2,2	2,6	3,0	3,3	9,7
N (=100%)	115.357	2.831	164	2.216	279

Mannen, 20-24 jaar					
Herkomst Migrantengeneratie	Belgische	Marokkaanse		Turkse	
		2 ^e generatie	huwelijks- migranten	2 ^e generatie	huwelijks- migranten
<i>woont bij ouders</i>	79,6	76,8	0,3	62,0	0,5
woont thuis	79,4	75,1	0,0	58,6	0,1
woont thuis & gehuwd, partner afwezig	0,2	1,7	0,3	3,3	0,4
<i>met partner zonder kind</i>	7,8	5,2	57,7	12,6	48,6
gehuwd (eigen huishouden)	1,3	2,5	42,3	5,3	38,6
gehuwd (bij (schoon)ouders)	0,1	1,3	14,7	6,6	9,6
niet-gehuwd (eigen huishouden)	6,3	1,4	0,6	0,7	0,4
<i>met kinderen</i>	2,3	2,2	26,0	16,0	38,0
gehuwd met partner en kind	0,7	1,2	23,5	6,1	33,5
gehuwd (bij (schoon)ouders)	0,1	0,6	1,9	9,3	4,4
niet-gehuwd met partner en kind	1,5	0,4	0,3	0,4	0,1
alleenstaande ouder	0,0	0,0	0,3	0,2	0,0
<i>alleenwonend</i>	6,8	10,6	10,0	4,8	6,9
<i>anders</i>	3,6	5,2	6,0	4,7	6,0
N (=100%)	161.023	3.602	319	3.301	836

Vrouwen, 20-24 jaar					
Herkomst Migrantengeneratie	Belgische	Marokkaanse		Turkse	
		2 ^e generatie	huwelijks- migranten	2 ^e generatie	huwelijks- migranten
<i>woont bij ouders</i>	66,9	52,9	0,6	42,6	0,2
woont thuis	66,6	48,5	0,0	38,6	0,0
woont thuis & gehuwd, partner afwezig	0,4	4,4	0,6	4,0	0,2
<i>met partner zonder kind</i>	17,3	16,6	34,4	22,1	23,7
gehuwd (eigen huishouden)	3,9	12,2	27,4	16,2	12,8
gehuwd (bij (schoon)ouders)	0,3	2,5	6,9	4,8	10,9
niet-gehuwd (eigen huishouden)	13,1	1,9	0,1	1,1	0,0
<i>met kinderen</i>	7,2	20,2	56,7	27,8	68,2
gehuwd met partner en kind	2,6	16,6	46,9	20,6	38,4
gehuwd (bij (schoon)ouders)	0,2	0,8	7,2	4,3	27,4
niet-gehuwd met partner en kind	3,2	0,8	0,0	0,6	0,1
alleenstaande ouder	1,2	2,0	2,5	2,2	2,2
<i>alleenwonend</i>	5,6	6,9	4,6	3,6	2,2
<i>anders</i>	3,0	3,4	3,7	3,9	5,8
N (=100%)	152.854	3.531	1.023	3.167	1.382

Mannen, 25-29 jaar					
Herkomst Migrantengeneratie	Belgische	Marokkaanse		Turkse	
		2 ^e generatie	huwelijks- migranten	2 ^e generatie	huwelijks- migranten
<i>woont bij ouders</i>	35,9	35,1	0,3	22,7	0,1
woont thuis	35,4	32,5	0,2	19,2	0,1
woont thuis & gehuwd, partner afwezig	0,5	2,6	0,2	3,4	0,1
<i>met partner zonder kind</i>	26,8	16,3	32,7	14,7	25,5
gehuwd (eigen huishouden)	9,4	10,3	28,7	8,3	22,1
gehuwd (bij (schoon)ouders)	0,5	1,9	3,5	4,4	3,1
niet-gehuwd (eigen huishouden)	16,9	4,0	0,5	2,0	0,3
<i>met kinderen</i>	17,9	19,4	41,3	50,4	62,3
gehuwd met partner en kind	11,4	14,6	39,2	32,5	59,1
gehuwd (bij (schoon)ouders)	0,4	2,4	1,1	15,8	1,9
niet-gehuwd met partner en kind	6,0	2,1	0,2	1,9	0,8
alleenstaande ouder	0,2	0,2	0,8	0,2	0,6
<i>alleenwonend</i>	15,4	22,2	20,7	7,7	7,6
<i>anders</i>	4,0	7,1	5,0	4,5	4,5
N (=100%)	155.931	2.523	1.326	2.582	1.800

Vrouwen, 25-29 jaar					
Herkomst Migrantengeneratie	Belgische	Marokkaanse		Turkse	
		2 ^e generatie	huwelijks- migranten	2 ^e generatie	huwelijks- migranten
<i>woont bij ouders</i>	20,2	20,7	0,2	13,1	0,2
woont thuis	19,6	18,5	0,1	11,1	0,1
woont thuis & gehuwd, partner afwezig	0,5	2,2	0,1	2,0	0,1
<i>met partner zonder kind</i>	30,7	13,4	19,5	12,5	11,1
gehuwd (eigen huishouden)	12,3	9,5	16,6	10,6	8,3
gehuwd (bij (schoon)ouders)	0,5	0,7	2,7	1,0	2,8
niet-gehuwd (eigen huishouden)	17,8	3,2	0,2	0,8	0,0
<i>met kinderen</i>	34,7	53,8	71,7	68,7	83,8
gehuwd met partner en kind	22,1	43,1	60,6	57,3	58,7
gehuwd (bij (schoon)ouders)	0,6	0,6	6,0	3,2	18,2
niet-gehuwd met partner en kind	8,5	2,1	0,7	0,9	0,2
alleenstaande ouder	3,5	7,9	4,4	7,2	6,7
<i>alleenwonend</i>	11,6	8,8	5,3	3,0	2,4
<i>anders</i>	2,8	3,3	3,3	2,8	2,4
N (=100%)	149.755	2.719	1.218	2.527	1.601

Bijlage B

Impact van factoren op de keuze voor het gehuwd inwonen bij de ouders versus het gehuwd zelfstandig samenwonen van de tweede generatie, per herkomstgroep en per geslacht (resultaten van multivariate analyses; relatieve risico's)

	Turkse mannen	Marokkaanse mannen	Turkse vrouwen	Marokkaanse vrouwen
Gehuwd met huwelijksmigrant (referentie=neen)	3,65	4,87	0,38	2,27
Leeftijd bij 1 ^e huwelijk	0,64	0,55	0,79	0,77
Duur van 1 ^e huwelijk	0,42	0,55	0,30	0,15

Alle coëfficiënten zijn significant $p < 0,005$

Bron: SVR-bewerking van een Rijksregisterbestand

Lijst van tabellen

- Tabel 2.1 De populatie van jongvolwassenen en de onderzoekspopulatie (grijs gemarkeerd), naar leeftijd, herkomst, migrantengeneratie en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (in %)
- Tabel 2.2 Jongvolwassenen van Turkse en Marokkaanse herkomst met Belgische nationaliteit naar leeftijd, migrantengeneratie en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (in %)

Lijst van figuren

- Figuur 2.1 De onderzoekspopulatie geselecteerd uit de totale populatie woonachtig in het Vlaamse Gewest op 1.1.2004
- Figuur 3.1 Ervaring met onafhankelijk wonen, naar leeftijd, herkomst en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (in %)
- Figuur 3.2 Bij de ouders wonen opgedeeld naar variant, naar leeftijd, herkomst en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (in %)
- Figuur 3.3 Varianten van wonen bij de ouders, naar leeftijd, herkomst en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (in %)
- Figuur 4.1 Partnerkeuze, naar leeftijd, herkomst, migrantengeneratie en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (in %)
- Figuur 4.2 Partnerkeuze van Turkse en Marokkaanse tweede generatie, naar al dan niet gehuwd samenwonen en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (in %)
- Figuur 4.3 Huwelijkspartnerkeuze van tweede generatie Marokkaanse en Turkse 25- tot 29-jarigen, naar huwelijksleeftijd en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (in %)
- Figuur 5.1 Ervaring met samenwonen met een partner opgedeeld naar variant, naar leeftijd, herkomst en geslacht, Vlaams Gewest (in %)
- Figuur 5.2 Varianten van ervaring met samenwonen met een partner, naar leeftijd, herkomst en geslacht, Vlaams Gewest (in %)
- Figuur 5.3 Samenwonen met de huwelijkspartner in een eigen huishouden of bij de (schoon)ouders, naar leeftijd, herkomst, migrantengeneratie en geslacht, Vlaams Gewest (in %)
- Figuur 5.4 Timing van het eerste huwelijk, naar herkomst en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (cumulatief % gehuwd)
- Figuur 5.5 Timing van het eerste huwelijk bij de Turkse en Marokkaanse tweede generatie, naar type van huwelijkspartner en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (cumulatief % gehuwd)
- Figuur 5.6 Timing van het eerste huwelijk, naar herkomst en geslacht, voor de geboortecohorten 1974-76 en 1980-82, Vlaams Gewest, 2004 (cumulatief % gehuwd)
- Figuur 6.1 Samenwonen met kinderen opgedeeld naar variant, naar leeftijd, herkomst, migrantengeneratie en geslacht, Vlaams Gewest (in %)
- Figuur 6.2 Samenwonen met kinderen bij vrouwen met samenwoonervaring, naar leeftijd, herkomst en migrantengeneratie, Vlaams Gewest (in %)

Reeds verschenen SVR-Rapporten

- 2009/5 De Vlaamse Rand: socio-economisch profiel en een blik op het Vlaamse karakter
Daniël Derudder
- 2009/4 Echtscheiding en leefvorm na echtscheiding in het Vlaamse Gewest:
verschillen naar herkomst
Een analyse op basis van Rijksregistergegevens voor volwassenen en kinderen
Martine Corijn en Edith Lodewijckx
- 2009/3 De nieuwe 'bevolkingsvooruitzichten 2007-2060'
Een vergelijking met vorige prognoses
Edwin Pelfrene
- 2009/2 Beleving van geluidshinder in Vlaanderen
Veerle Beyst & Guy Pauwels
- 2009/1 Gezondheid en gezondheidsgedrag in het Vlaamse Gewest: verschillen naargelang het
huishoudtype
Martine Corijn
- 2008/6 Leren een leven lang in Vlaanderen?
Myriam Vanweddigen
- 2008/5 Kinderwens in Vlaanderen
Een sociaaldemografische profielschets
Christine Van Peer
- 2008/4 Good governance, corporate governance, government governance: what's in a
name?
Een theoretische situaring van Beter Bestuurlijk Beleid
Dries Verlet
- 2008/3 Veranderende leefvormen in het Vlaamse Gewest, 1990-2007
Een analyses van gegevens uit het Rijksregister
Edith Lodewijckx
- 2008/2 Migratiebewegingen in het Vlaamse Gewest in de periode 1997-2006
Paul Willems
- 2008/1 Structuur van de Vlaamse uitvoer en kortetermijnprognose
Dirk Festraets & Thierry Vergeynst
- 2007/5 Wie participeert niet? Ongelijke deelname aan het maatschappelijke leven in
verschillende domeinen
Guy Pauwels & Jan Pickery
- 2007/4 Het gewicht van de pensioenen
Feiten en percepties
Lieve Vanderleyden
- 2007/3 Digitale kloof in Vlaanderen
Marie-Anne Moreas
- 2007/2 Ouderen van vreemde herkomst in het Vlaamse Gewest
Origine, sociaaldemografische kenmerken en samenstelling van hun huishouden
Edith Lodewijckx

- Figuur 6.3 Varianten van samenwonen met kinderen, naar leeftijd, herkomst, migrantengeneratie en geslacht, Vlaams Gewest (in %)
- Figuur 7.1 Timing van de ontbinding van het eerste huwelijk, naar herkomst, migrantengeneratie en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (cumulatief % uit de echt gescheiden)
- Figuur 7.2 Jaarlijkse echtscheidingskans, naar herkomst, migrantengeneratie en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (hazard rates)
- Figuur 7.3 Leefvorm na een echtscheiding in 2002-2003, naar herkomst, migrantengeneratie en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (in %)
- Figuur 8.1 Alleenwonen naar burgerlijke staat, leeftijd, herkomst, migrantengeneratie en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (in %)
- Figuur 8.2. Inwonen bij familie of samenwonen met vrienden naar burgerlijke staat, leeftijd, herkomst, migrantengeneratie en geslacht, Vlaams Gewest, 2004 (in %)

- 2007/1 Sociaaleconomisch profiel van de Vlaamse Rand en een blik op het Vlaamse karakter
Gunter Desmet & Josée Lemaître
- 2006/1 Buitenlandse bedrijven in Vlaanderen - Een profielschets
Myriam Vanweddigen

Studiedienst van de Vlaamse Regering
Boudewijnlaan 30 - bus 23
1000 BRUSSEL
<http://www.vlaanderen.be/svr>

